TÜRKİYE'DE YOKSULLUK VE GELİR DAĞILIMI



Yrd. Doç. Dr. Tolga KABAŞ

Akademisyen Kitabevi

TÜRKİYE'DE YOKSULLUK ve GELİR DAĞILIMI

Yrd. Doç. Dr. Tolga KABAŞ

ADANA-2014

© 2014 AKADEMİSYEN KİTABEVİ

Yayın Dağıtım ve Pazarlama A. Ş.

Halk sk. 5/A Yenişehir/ANKARA

Tel: 0312 431 16 33

www.akademisyen.com

Türkiye'de Yoksulluk ve Gelir Dağılımı

Editör: Yrd. Doç. Dr. Tolga KABAŞ

ISBN: 978-605-4649-76-1

Bu kitabın yayın hakkı AKADEMİSYEN KİTABEVİ'ne aittir. 5846 ve 2936 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereği herhangi bir bölümü, resmi veya yazısı, yazarın ve yayınlayıcısının yazılı izni alınmadan tekrarlanamaz, basılamaz, kopyası çıkarılamaz, fotokopisi alınamaz veya kopya anlamı taşıyabilecek hiçbir işlem yapılamaz. Yazıların içerikleri yazarı bağlamaktadır.

Dağıtım Adresi

Akademisyen Kitabevi

Halk sk. 5/A Yenişehir/ANKARA

Tel: 0312 431 16 33

www.akademisyen.com

Yayın Koordinatörü : Yasin DİLMEN
Mizampaj : Kerem ACAR
Kapak Uyarlama : Kerem ACAR
Baskı : Özyurt Matbaacılık

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM
YOKSULLUK DİNAMİKLERİ: ÖLÇÜLMESİ VE KAVRAMSAL OLARAK ANLAŞILMASI İÇİN LİTERATÜR TARAMASI

1. Yoksulluğun Ölçülmesinde Kullanılan Farklı Yaklaşımlar 1
2. Kronik Yoksulluk 3
   2.1. Kronik Yoksulluğun Nedenleri ve Çözüm Yolları 5
   2.2. Kronik Yoksulluğun Ölçülmesi 7
   2.3. Yaşam Öykülerinden Çıkarılan Yoksulluk Dinamikleri 9
   2.4. Gelir Dışı Kronik Yoksulluk 11
3. Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik Hareketlilik ve Yoksulluk Dinamikleri 12
4. Sonuç ve Öneriler 15
Kaynaklar 17

2. BÖLÜM
TÜRKİYE'DE YOKSULLUK VE GELİR DAĞILIMI

1. Yoksulluk ve Gelir Dağılımı: Tanımları, Kavramları ve Ölçüm Yöntemleri 19
2. Türkiye'nin Yoksulluk Sınırlarına Göre Yoksulluk Profili 24
3. Türkiye'de Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri ve Tüketim Harcaması, Hanehalkı Yoksulluk Oranı ve Gelir Eşitsizliği 30
4. Kentsel ve Kırsal Bölgelerde Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri, Hanehalkı Yoksulluk Oranı ve Gelir Eşitsizliği 33
5. Türkiye İçin Önerilen Yoksullukla Mücadele Politikaları 34
6. Sonuç ve Öneriler 39
Kaynaklar 40

3. BÖLÜM
TÜRKİYE'DE EN YOKSUL % 20'NİN YOKSULLUK PROFİLİ, GELİR DAĞILIMI VE TÜKETİM HARCAMASI

1. Giriş 43
2. Türkiye'nin Yoksulluk Sınırlarına Göre Yoksulluk Profili 44
3. Türkiye'nin Gelir Dağılımı 50
   3.1. En Yoksul % 20'nin Hane Geliri, Yoksulluk Açığı ve Yoksulluk Açığı Oranı 50
   3.2. Bölge Bazında (Düzey-1) En Yoksul % 20'nin Hane Geliri, Yoksulluk Açığı ve Yoksulluk Açığı Oranı 52
4. Türkiye'de Hanehalkı Tüketim Harcaması 55
   4.1. Toplam Hanehalkının ve En Yoksul % 20'nin Hane Geliri, Tüketim Harcaması ve Tüketim Açığı 55
   4.2. Toplam Hanehalkının ve En Yoksul % 20'nin Temel Tüketim Harcaması Dağılımı (Türkiye: Kent-Kır) 56
   4.3. Bölge (Düzey-1) Bazında Temel Tüketim Harcaması Türlerinin Dağılımı 58
5. Sonuç ve Öneriler 60
Kaynaklar 62

4. BÖLÜM
YOKSULLUK VE GELİR DAĞILIMI VERİLERİ IŞIĞINDA TÜRKİYE'DE FIRSAT YAPISININ DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Giriş 65
2. Türkiye'de Yoksulluk, Gelir Dağılımı ve En Yoksul % 20'nin Hane Geliri, Yoksulluk Açığı, Yoksulluk Açığı Oranı 68
3. Bölge Bazında (Düzey-1) En Yoksul % 20'nin Aylık Ortalama Hane Geliri, Yoksul Sayıları ve Yoksulluk Oranları 75
4. İnsani Gelişme Stratejileri 78
5. Sonuç ve Öneriler 80
Kaynaklar 82

5. BÖLÜM
YOKSULLUK VE GELİR DAĞILIMI VERİLERİ IŞIĞINDA TÜRKİYE'DE REFAH ARTIŞININ DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Giriş 83
2. Gelir Boyutunda Türkiye'de Toplumsal Refah Artışının Değerlendirilmesi 84
3. Kent-Kır Ayrımı Bazında Toplumsal Refah Artışının Değerlendirilmesi 88
4. Türkiye'de Gelir Dağılımının Daha Hızlı Düzelmesi İçin Önerilen Politikalar 90
5. Sonuç ve Öneriler 93
Kaynaklar 94

6. BÖLÜM
YOKSULLUK, GELİR DAĞILIMI VE İSTİHDAM: BİR ULUSAL YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKASI ÖNERİSİ

1. Giriş 95
2. Yoksulluğun Nedenleri 95
3. Yoksullukla Mücadele Stratejileri 96
4. Türkiye'de Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri , İstihdam, Hanehalkı Yoksulluk Oranı ve Gelir Eşitsizliği 98
5. Türkiye'de Kentsel Bölgelerde Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri, İstihdam, Hanehalkı Yoksulluk Oranı ve Gelir Eşitsizliği 103
6. Türkiye'de Kırsal Bölgelerde Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri, İstihdam, Hanehalkı Yoksulluk Oranı ve Gelir Eşitsizliği 106
7. Sonuç ve Öneriler 108
Kaynaklar 110

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans ve Doktora çalışmam boyunca danışmanlığımı üstlenen Prof. Dr. Murat Doğanlar'a çok şey borçluyum. Hoşgörüsü, dürüstlüğü ve her zaman sağladığı moral desteği beni daha çok çalışmaya zorladı. Doktora çalışmam boyunca iyi bir Akademisyen olmam için büyük fedakarlıklar yapan Murat Hocama çok teşekkür ederim.

Prof. Dr. Muammer Tekeoğlu'na,
Prof. Dr. Nejat Erk'e,
Prof. Dr. Mahir Fisunoğlu'na,
Prof. Dr. Erhan Yıldırım'a,
Prof. Dr. Ahmet F. Özsoylu'ya,
Prof. Dr. Alper Güvel'e,
Doç. Dr. Harun Bal'a,
Doç. Dr. Fatih Cin'e,
Doç. Dr. Fikret Dülger'e,
Doç. Dr. Muhsin Kar'a,
Yrd. Doç. Dr. Hakkı Çiftçi'ye,
Yrd. Doç. Dr. Yelda Tekgül'e,
Yrd. Doç. Dr. Neşe Algan'a,
Yrd. Doç. Dr. Sanlı Ateş'e,
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Ildırar'a,
Öğretim Görevlisi Dr. Murat Pütün'e ve Araştırma Görevlisi arkadaşlarıma sağladıkları her türlü destek için çok teşekkür ederim.

Türkiye'de yoksul insan kalmaması dileğiyle.....,

Adana, 2011
Tolga KABAŞ

1. BÖLÜM

YOKSULLUK DİNAMİKLERİ: ÖLÇÜLMESİ VE KAVRAMSAL OLARAK ANLAŞILMASI İÇİN LİTERATÜR TARAMASI

Yrd. Doç. Dr. Tolga Kabaş
Çukurova Üniversitesi,
İ.İ.B.F., İktisat Bölümü
Balcalı-Adana 01330
E-posta: tkabas@cu.edu.tr

1. Yoksulluğun Ölçülmesinde Kullanılan Farklı Yaklaşımlar

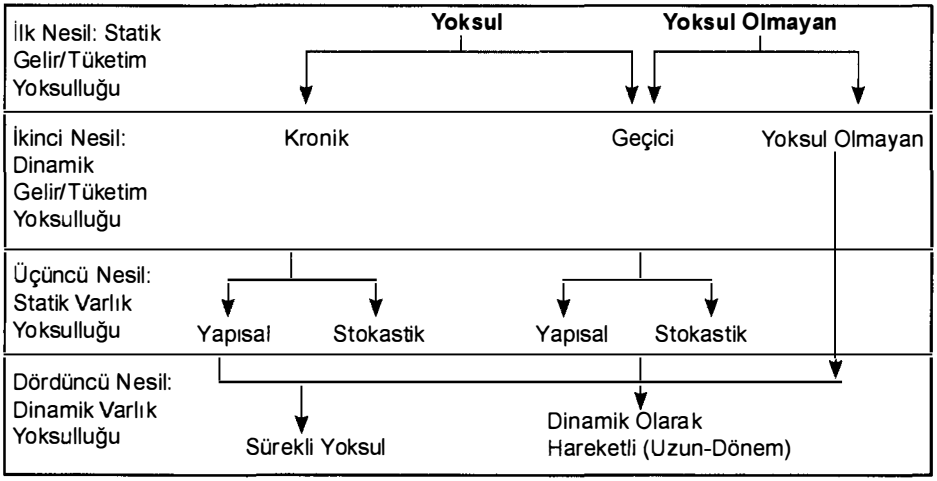
Yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan yaklaşımlar dört nesil altında toplanabilir. İlk Nesil Yaklaşımlarda hanelerin yalnızca bir döneme ait gelir/tüketim verileri toplanarak yoksulluk ölçülmektedir. Yoksulluk bu şekilde ölçüldüğünde toplum yoksul olanlar ve olmayanlar olarak iki gruba ayrılır. İkinci Nesil Yaklaşımlarda ise aynı hanelere ait uzun dönem panel veriler toplanır. Sonra haneler kronik yoksullar, geçici yoksullar ve yoksul olmayanlar şeklinde üç gruba ayrılır. İkinci Nesil Yaklaşımlar ile yapılan yoksulluk ölçümleri genel yoksulluk içerisinde geçici yoksulluğun çok yüksek olduğunu kanıtlamaktadır(Carter ve Barrett,2006,179-180).

İkinci Nesil Yaklaşımlar ile yapılan yoksulluk ölçümleri gruplar (kronik yoksullar, geçici yoksullar ve yoksul olmayanlar) arasında geçişlerin nedenlerinin belirlenmesinde çok yardımcı olmaz. Bu yaklaşımlarla yapılan araştırmalar gruplar arası yoksulluk geçişlerinin yapısal veya stokastik nedenlerden kaynaklanıp kaynaklanmadığını ortaya çıkaramaz. Bu yüzden yoksulluk ölçümlerinde Üçüncü Nesil Yaklaşımlar kullanılmaya başlanmıştır. Üçüncü Nesil Yaklaşımlarda yoksul insanların sahip olduğu varlıklar stoğu için bir yoksulluk sınırı tahmin edilir. Varlıklar için tahmin edilen yoksulluk sınırı gruplar arasında stokastik geçişlerin yapısal geçişlerden ayırt edilmesini sağlar. Varlıklar stoğu için tahmin edilen yoksulluk sınırı gelir/tüketim temelli standart yoksulluk sınırının üzerine çıkacak kadar gelir üretemeyen varlık stoğuna sahip hanelerin belirlenmesinde kullanılmaktadır (Carter ve Barrett,2006,181-182).

Bir hanenin varlık stoğu varlıklar stoğu için hesaplanan yoksulluk sınırının üzerinde bulunuyorsa, fakat elde ettiği gelir standart yoksulluk sınırının altındaysa bu hane stokastik olarak yoksul kabul edilir. Eğer, hanenin varlık stoğu varlıklar stoğu için tahmin edilmiş yoksulluk sınırının altındaysa büyük olasılıkla elde ettiği gelir de standart yoksulluk sınırının altında olacaktır. Bu tür haneler yapısal olarak yoksul kabul edilir(Carter ve Barrett,2006,183).

Bu bölüm Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün 13-15 Ekim 2010 tarihlerinde düzenlediği Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Kongresi için bildiri olarak hazırlanmıştır.

Şekil-1.1: Yoksulluğun Ölçülmesinde Kullanılan Farklı Yaklaşımlar



Kaynak: (Carter ve Barrett,2006,180)

Varlıklar stoğu için hesaplanmış yoksulluk sınırının altında olan bir hanenin varlık portföyünün getirileri yükseldiğinde elde ettiği gelir standart yoksulluk sınırının üzerine çıkabilir ve artık yoksul olarak kabul edilmeyebilir. Bu geçişe (yoksulluktan çıkış) stokastik geçiş denilmektedir. Ayrıca, bir hanenin varlık stoğu varlıklar için tahmin edilmiş yoksulluk sınırının üzerinde, ancak hanenin geliri standart yoksulluk sınırının altındaysa, varlık portföyünün getirilerinde olan bir yükselme hanenin gelirinin standart yoksulluk üzerine çıkmasına yol açar. Bu geçişe de (yoksulluktan çıkış) stokastik geçiş denilmektedir. Eğer hanenin varlık stoğu varlıklar için tahmin edilen yoksulluk sınırının altından bu sınırın üzerine çıkarsa, yeni varlık düzeyi standart yoksulluk sınırının üzerinde bir gelir üretecektir. Bu geçişe (yoksulluktan çıkış) yapısal geçiş denilmektedir(Carter ve Barrett,2006,183).

Ancak, varlıklar stoğu için tek dönemlik statik bir yoksulluk sınırı tahmin edilmesi bazı sorunlara yol açar. Yapısal olarak yoksul olanlar gelecekte de yoksul kalmaya devam edecekler mi? Yapısal olarak yoksul olanlar doğru patikada ilerliyor mu? Yapısal olarak yoksul olmayanların durumu sürdürülebilir mi? Yapısal yoksulların uzun dönemde ne kadarı yapısal olarak hareketlidir? Yapısal yoksulların ne kadarı sürekli olarak yoksul kalacakları uzun-dönem yoksulluk tuzağına yakalanmışlardır? Üçüncü Nesil Yaklaşımlarla yapılan yoksulluk ölçümlerinde bu soruların cevapları bulunamaz. Tek dönemlik (statik) varlıklar stoğu için tahmin edilen yoksulluk sınırı kısa dönemde stokastik ve yapısal geçişleri öngörebilir. Ancak, uzun dönemde yapısal yoksulluk tuzağına yaklananlar dinamik bir varlık stoğu sınırıyla belirlenebilir. Bu da Dördüncü Nesil Yaklaşımları oluşturur(Carter ve Barrett,2006,185).

Eğer, geçici bir gelir şoku bir haneyi standart yoksulluk sınırının altına düşürdüğünde, hane varlık stoğunu azaltmadığı takdirde eski refah düzeyine çıkabilir. Genellikle, stokastik gelir şoklarına maruz kalan hanelerin geçici olarak standart yoksulluk sınırının altına indik-

leri, ancak yoksulluk tuzağına düşmedikleri görülmektedir(Carter ve Barrett,2006,192). Finansal sermayeye daha çok erişim imkanı bulunan hanelerin diğer hanelerden daha avantajlı birikim patikaları olduğu ve yapısal yoksulluktan daha hızlı çıktıkları görülmektedir.

2. Kronik Yoksulluk

Kronik yoksulluk dinamik bir kavramdır ve içerisinde zaman unsuru bulunur. Ancak, standart literatür genellikle kronik yoksulluğu açıklarken zaman boyutunu ihmal eder. Bir insanın kronik yoksul olarak kabul edilmesi için ne kadar bir süre yoksul kalması gerekir? Standart literatürde bu soru çok sık sorulmaz. Literatürün belirli bir bölümünde ise kronik yoksulluk kavramı "yoksulluk tuzağıyla" bir tutulur (Osmani,2009,248).

Bir insanın geliri bazen standart yoksulluk sınırının üzerine çıkıyor, bazen de altına iniyorsa geçici yoksul olarak kabul edilir. Kronik yoksul olan birinin geliri ise her zaman yoksulluk sınırının altında kalır. Örneğin, bir insanın veya hanenin geliri arada sırada yoksulluk sınırının üzerine çıkıyorsa, ancak genellikle yoksulluk sınırının altında kalıyorsa bu insan veya hane kronik yoksul olarak kabul edilir. Kronik yoksulluk yoksul kalınan sürenin uzunluğuyla ilgilidir. Ancak, kronik yoksullar arasında aşırı yoksullar da bulunabilir. Bazı insanlar veya haneler yoksul kalınan süre bakımından kronik yoksul olarak sınıflandırlırken, yoksulluğun derinliği göz önünde bulundurulduğunda aşırı yoksul veya ılımlı yoksul olarak kabul edilirler (Osmani,2009,248-249).

Yoksul kalınan süre ile gelirdeki stokastik varyasyon özellikleri birleştirildiğinde kronik yoksulluk kavramı daha iyi açıklanabilir. Bunun için, bir insanın t anında gelirinin Y_t olduğunu ve iki faktörler setine bağlı olduğunu varsayacağız.

- Bireyin özellikleri örneğin yaş, cinsiyet, varlıklar portföyü, eğitim, beceriler vs. Hanehalkının özellikleri, hanede bağımlı kişilerin sayısı, hanede işgücüne katılabilecek kişilerin sayısı vs. . Bu özellikler bireyin donanımını göstermektedir ve D_t ile ifade edilmektedir.
- Bireyin ve hanenin dışında yer alan değişkenler. Bunlar köy, bölge, ulusal veya küresel düzeyde yer alan dışsal değişkenlerdir ve X_t ile ifade edilmektedir.

Gelir yaratma süreci iki dinamik denklemle ifade edilir. İki denklemde de hata teriminin bulunması stokastik varyasyonun varlığını göstermektedir:

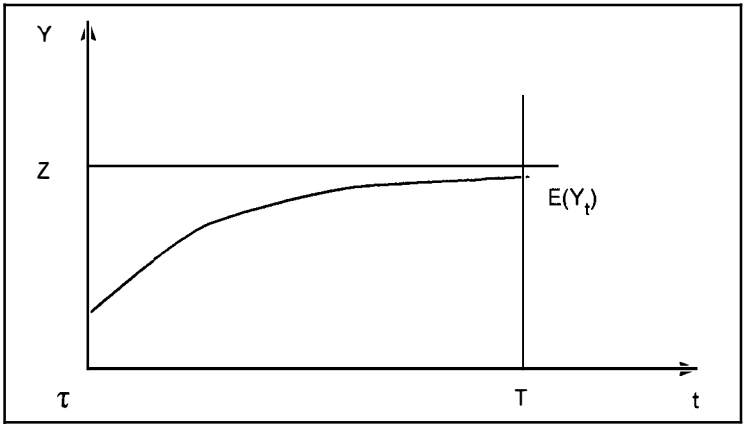
$$Y_t = F(D_t , X_t) + e_t$$

$$D_t = G(Y_{t-1} , D_{t-1} , X_t) + \varepsilon_t$$

Gelirdeki stokastik varyasyondan dolayı insanlar zaman içerisinde yoksul kalabilirler veya yoksulluktan kurtulabilirler. Kronik yoksul birisi bile gelirindeki stokastik varyasyondan dolayı yoksulluk sınırının üzerine çıkabilir. Eğer, Şekil-1.2'de görüldüğü gibi beklenen gelirin $E(Y_t)$ zaman patikası her zaman yoksulluk sınırının (z) altındaysa, o zaman gerçekleşen gelirin de genellikle yoksulluk sınırının altında kaldığı, ancak stokastik varyasyondan dolayı nadiren de olsa yoksulluk sınırının üzerine çıktığı görülür(Osmani,2009,249-250).

Şekil-1.2'de görüldüğü gibi kronik yoksulluğun başlangıç zamanı τ , bir insanın çalışma süresinin sona erdiği zamanı T ile ifade edilirse: Bir insanın kronik yoksul olarak kabul edilmesi için $E(Y_t \setminus D_t^*, X_t) < Z$ koşulunun sağlanması gerekir[$t \in [\tau , T]$, $D_t^* = E(D_t)$'dir].

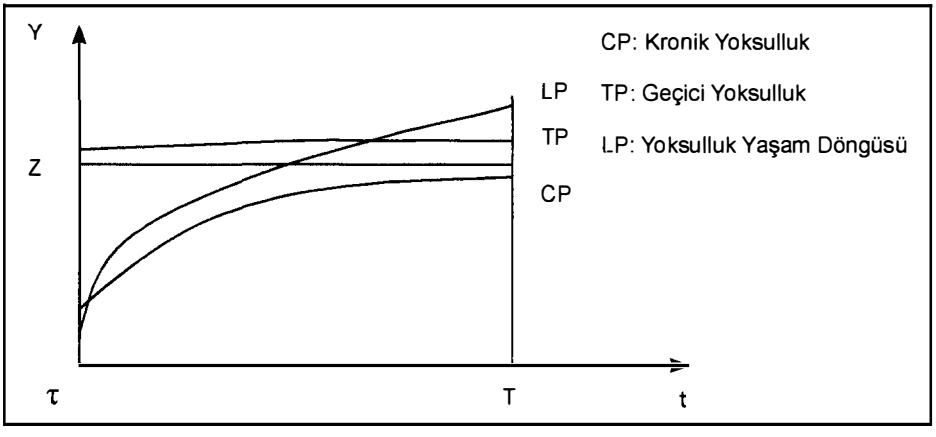
Şekil-1.2: Kronik Yoksulluk



Kaynak: (Osmani,2009,251)

D_t^* iki türlü değişken içerir. İçerdiği bazı değişkenler üzerinde bireyin kontrolu bulunmaz örneğin, yaş cinsiyet gibi. Bazı değişkenler üzerinde ise bireyin bir miktar kontrol gücü bulunabilir örneğin, farklı türde varlıkların ve becerilerin birikim süreci, hanehalkı büyüklüğü, hanehalkı işgücü gibi. Dışsal değişkenler sabitken, Şekil-1.2'de görüldüğü gibi bir insanın başlangıç koşulları çalışma süresinin sonuna kadar gelirinin genellikle (gelirdeki stokastik varyasyon sonucunda bireyin geliri nadiren de olsa yoksulluk sınırının üzerine çıkabilir) yoksulluk sınırının altında kalmasına yol açıyorsa bu insan kronik yoksul olarak kabul edilir(Osmani,2009,251-252).

Şekil-1.3: Yoksulluğun Yaşam Döngüsü, Kronik ve Geçici Yoksulluk



Kaynak: (Osmani,2009,253)

Yoksul olmayan birinin beklenen gelirinin zaman patikası her zaman yoksulluk sınırının üzerindedir. Yoksul olmayan birinin beklenen gelirinin zaman patikası geçici yoksul olan birisinin zaman patikasından daha yüksektir fakat, zaman zaman (nadiren) gelirdeki stokastik varyasyondan dolayı yoksulluk sınırının altına inebilir. Şekil-1.3'de yoksulluğun yaşam döngüsü patikası (LP) incelendiğinde çizginin çalışma süresi boyunca bazen yoksulluk sınırının altında bazen de yoksulluk sınırının üzerinde yer aldığı görülmektedir. Aslında, bu tanım ne kronik yoksulluk tanımına, ne de geçici yoksulluk tanımına uymaktadır. Aslında, yoksul olmayan birinin zaman patikasına da benzememektedir. Yoksulluğun yaşam boyu döngüsü patikasının başlangıç yıllarında, bir insanın sahip olduğu kaynaklar örneğin, varlıklar, beceriler, deneyimler ve hanedeki işgücü yoksulluk sınırının üzerine çıkacak kadar gelir üretememektedir. Ancak, zaman içerisinde birikim süreci sonunda ya da öğrenme/kazanılan deneyimler yoluyla sahip olduğu kaynaklar artınca, çalışma süresinin geri kalan yıllarında bu insan yoksulluktan kurtulmaktadır. Bu yüzden, LP çizgisinin (yoksulluğun yaşam döngüsü patikası) çalışma süresinin başlangıç yıllarında yoksulluk sınırının altında, geri kalan sürede ise yoksulluk sınırının üzerinde yer aldığı görülmektedir(Osmani,2009,253).

Ekonomik sistemin içsel dinamikleri bir insana yoksulluktan kurtulabilmesi için hiç bir çıkış yolu üretmiyorsa bu insan yoksulluk tuzağına yakalanmıştır. Eğer, beklenen gelirin zaman patikası yoksulluk sınırının altında yer alan bir tavana (W) değiyorsa, ya da asimptotik olarak bu tavana yaklaşıyorsa, bu duruma yoksulluk tuzağı denilmektedir. Bu durum $E(Y_t \setminus D_t^*, X_t) \leq W \leq Z$ $(t \geq \tau)$ koşuluyla ifade edilir. W yoksulluk sınırının altında bulunan asimptotik tavandır(Osmani,2009,254).

2.1. Kronik Yoksulluğun Nedenleri ve Çözüm Yolları

Beklenen gelirin zaman patikaları iki faktör setinin evrimine bağlıdır: 1) Varlık portföyünde bulunan çeşitli fiziki, doğal, ve beşeri sermaye türlerinin kalitesine ve miktarına. 2) Farklı türde olan varlıkların getirilerine. Varlık portföyünün evrimi varlıkların getirilerine bağlıdır, çünkü bir insanın sahip olduğu farklı türde varlıklarına yatırım yapmasını sağlayacak yeteneğini ve motivasyonunu varlıkların getirileri belirler. Bundan dolayı, gelecek dönemde elde edilecek gelir akımları varlıkların getirilerinin evrimine bağlıdır. Bu da bireyin belirli kısıtlar altında (başlangıç varlık portföyü ve dışsal faktörler) yaptığı seçimlere bağlıdır. Bir insanın kronik yoksul olup olmadığını belirleyen beklenen gelirin zaman patikası çeşitli türde varlıkların şimdiki ve gelecekteki getirilerinin fonksiyonudur. Eğer, bir insan kronik olarak yoksul ise varlıkların getirileri oldukça düşüktür(Osmani,2009,255-256).

Makro düzeyde kısıtlar ve yapısal kısıtlar varlıkların getirilerini düşürerek iki türlü kronik yoksulluğa yol açarlar. Örneğin, Keynezyen işsizlik makro düzeyde toplam talep eksikliğinden kaynaklanır ve ekonomi tarafından ne kadar istihdam yaratılacağına bir sınır koyar. Yapısal işsizlik ise işgücü piyasasında arz ve talep arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanır(Osmani,2009,257).

Piyasanın küçüklüğü de makro düzeyde bir kısıt oluşturur. Örneğin, piyasa küçük ise ücretli çalışanlar için fırsatlar sınırlı olur ve düşük ücretlere yol açar. Eğer, yoksul

bir insanın ürünlerini sattığı piyasa küçükse, iş ölçeğini büyütmeye çalıştığında hızla getiriler azalır. Bunun sonucunda yeni yatırımlar yapılamaz ve üretim ölçeği artmaz. Bu durumda yoksulluk kronik yoksulluk halini alır. Piyasa büyüdükçe herkes için fırsatlar artar ve yoksul insanların yoksulluktan kurtulabilmesini sağlar(Osmani,2009,257).

Yapısal kısıtlar makro kısıtlardan farklıdır. Birincisi, yapısal kısıtlar belirli küçük grupları etkiler, tüm iktisadi ajanları etkilemez. Yapısal kısıtlar genelde fırsatların yetersiz olmasından değil, bir insanın sahip olduğu donanım yapısının fırsat yapısıyla uyumsuz olmasından kaynaklanır. Ekonomi büyürken genelde fırsatlar artar ancak, bazı insanların donanım yapısı açılan fırsat yapısına uymaz. Bu yüzden, büyüme sürecinden yararlanamazlar. Örneğin, ülkeler ekonomilerini dışa açtıklarında daha vasıflı işgücü yeni fırsatlardan yararlanırken, daha az vasıflı yoksul gruplar yararlanamaz. Çünkü, donanımlarının yapısı fırsat yapısına uymaz. Bu yüzden, ekonomi büyürken bir sürü yoksul insan kronik yoksul olmaya devam eder(Osmani,2009,258-259).

Yoksulluk tuzaklarının önemli bir özelliği de varlıkların getirisinde bazı eşiklerin bulunmasıdır. Bu eşik geçildimi azalan getiriler artan getirler haline döner. Varlıklar biriktikçe azalan getiriler yeniden devreye girer. Ancak, bu önemli bir sorun değildir. Çünkü, daha yukarıda başka bir eşik bulunur ve bu eşik aşıldığında artan getiriler yeniden başlar. Bu başlangıç eşiklerini geçen yoksul insanlar yoksulluk tuzağından kurtulurlar. Ancak, bazı yoksul insanlar bu eşikleri aşamazlar. Çünkü, birincisi başlangıç eşiğini aşmak için yeteri büyüklükte yatırım yapamazlar. İkincisi, yüksek getirileri olmadığı için yeteri kadar sermaye biriktiremezler. Üçüncüsü, kredi kısıtları yüzünden gerekli sermayeyi satın alamazlar(Osman,2009,260).

Piyasanın büyüklüğü bir bağlayıcı kısıt olduğunda ekonomik sistem çoğu insana sahip oldukları donanımlarına göre yeteri kadar getiri sağlamaz. Bunun anlamı ücretliler için daha az istihdam fırsatı ve düşük ücretler demektir. Kendi işini yapanlar içinse ürünlerini daha düşük getiriler ile satmak demektir. Bu durumda kronik yoksulluğa çözüm ekonominin canlandırılması ve büyümesinin hızlandırılmasıyla olur. Hızlı büyüme piyasanın büyümesine, fırsatların artmasına, kronik yoksul olanların sahip oldukları donanımlara göre daha yüksek getiriler kazanmalarına yol açar. Bu süreç kronik yoksulların beklenen gelirlerin zaman patikasını hızla yoksulluk sınırının üzerine çıkarabilir (Osmani,2009,263).

Kronik yoksulluğun nedeni makro kısıtlar değilse, donanımlar ile fırsatlar arasındaki uyumsuzluk, yani yapısal kısıtlar ise bu durumda fırsatların dağılımı önem kazanır. Kronik yoksulların donanımlarının yapısının fırsatlarının yapısıyla uyumlu hale getirilmesi gerekir. Bunun için yapısal uyumsuzluğun nedenlerinin araştırılması gerekir. Farklı kronik yoksul gruplarının farklı yapısal nedenleri olabilir. Bu durumda, kronik yoksulların donanım yapısına uygun fırsat yapısı üretebilmesi için büyüme sürecinin yönetilmesi gerekir. Yapısal kısıtlar altında hızlı büyüme kronik yoksulluğa çözüm oluşturmaz. Büyümenin şekli önemlidir ve yönetilmesi gerekir. Kronik yoksulların donanımlarının yapısının değiştirilmesi için iyi planlanmış müdahaleler de yapılması gerekebilir(Osmani,2009,263).

2.2. Kronik Yoksulluğun Ölçülmesi

Kronik yoksullukla ilgili araştırmalarda ilk cevaplanması gereken sorulardan birisi de toplumda kaç kişinin kronik yoksulluk içerisinde yaşadığıdır. Bu sorunun cevabı kafa sayım oranı ile verilmektedir: $H(y;z,\tau)=Q(y;z,\tau)/N$ ile ifade edilmektedir.

Örnek: Dört kişiden (sütunlar) ve dört ayrı dönemden (satırlar) oluşan gelir matrisi (y) aşağıda görüldüğü gibidir. Örneğin, ikinci sütün üçüncü satırdaki 4 sayısı ikinci insanın üçüncü döneme ait gelirini göstermektedir. Yoksulluk sınırı z = 5, kronik yoksulluk için kabul edilen süre sınırı $\tau = 0,70$, yoksulluk açıkları $g = (z-y) / z$, yoksulluk dönemleri = h ile gösterilmektedir.

$$y = \begin{matrix} 3 & 9 & 7 & 10 \\ 7 & 3 & 4 & 8 \\ 9 & 4 & 2 & 12 \\ 8 & 3 & 2 & 9 \end{matrix} \qquad g = \begin{matrix} 0,4 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0,4 & 0,2 & 0 \\ 0 & 0,2 & 0,6 & 0 \\ 0 & 0,4 & 0,6 & 0 \end{matrix} \qquad h = \begin{matrix} 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 \end{matrix}$$

h matrisinin sütunları toplanıp T = 4'e bölünürse süre vektörü elde edilir: $d = (d_1, d_2, d_3, d_4) = (0,25, 0,75, 0,75, 0)$. Yani, birinci kişi dört dönem içerisinden yalnızca bir dönem yoksulluk sınırının altına düşmüştür. İkinci ve üçüncü kişiler ise dört dönem içerisinden üç dönem yoksulluk sınırının altına düşmüştür. Dördüncü kişi ise dört dönem boyunca hiç yoksulluk sınırının altına inmemiştir. Bu durumda kafa sayımı $Q(y;z,\tau) = 2$ yani, iki kişi yoksul kabul edilmektedir ve kafa sayım oranı $H(y;z,\tau) = 0,5$'dir. Bu toplumda iki ve üç nolu kişiler olmak üzere insanların yarısı kronik yoksuldur. Ancak, burada hesaplanan kafa sayım oranı yoksul kalınan süreye duyarlı değildir. Örneğin, üçüncü kişinin yoksulluk süresi $d_3 = 0,75$ değil, 1 olduğunda kafa sayım oranının değişmediği görülmektedir. Bu durumda, yoksul kalınan süreye duyarlı kafa sayım oranı tahmin edilmelidir(Foster,2009,66).

Kronik yoksullar arasında ortalama süre $D(\tau) = (d_1(\tau) + d_2(\tau) + \ldots + d_N(\tau))/Q$ ile hesaplanır. Yoksul kalınan süreye duyarlı Süre Ayarlı Kafa Sayım Oranı ise $K_0 = HD$ veya $K_0 = (d_1(\tau) + \ldots + d_N(\tau))/N$ ile hesaplanır.

Örnek: $\tau = 0,70$ için $h(\tau)$ matrisi aşağıdaki gibidir:

$$h(\tau) = \begin{matrix} 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 \end{matrix}$$

$d_1(\tau) = d_4(\tau) = 0$ ve $d_2(\tau) = d_3(\tau) = 0,75$'dir.

Kafa sayım oranı H = 0,50, Ortalama Süre D = 0,75. Bu durumda Süre Ayarlı Kafa Sayım Oranı $K_0 = 0,375$'dir. Üçüncü kişinin birinci dönemdeki gelirinin 7 yerine 3 olduğunu varsayalım. Üçüncü kişinin yoksulluk içinde geçirdiği süre 0,75'den

1'e, kronik yoksullar arasında ortalama süre D = 0,875'e yükselir. H değişmediği halde Süre Ayarlı Kafa Sayım Oranı ise K_0 = 0,438'e yükselir. Yani, üçüncü kişinin yoksul kaldığı dönem sayısı 3'den 4'e yükselince kronik yoksulluğun genel düzeyi artmıştır(Foster,2009,67).

Süre Ayarlı Yoksulluk Açığı Endeksi $K_1 = K_0G$ ise Süre Ayarlı Kafa Sayım Oranı (K_0) ile ortalama yoksulluk açığının (G) çarpımına eşittir. Aynı zamanda K_1 = HDG'ye eşittir. Yani, bu endeks yoksulluğun yaygınlığını (H), süresini (D) ve derinliğini (G) birlikte ölçer. Bu gösterge bu faktörlerdeki (H,D,G) değişmelere duyarlıdır. Örneğin, yoksul olan birisinin geliri düştüğünde veya yoksul kaldığı süre arttığında bu göstergede artış olur.

Örnek: $\tau = 0,70$ için $g(\tau)$ matrisi aşağıdaki gibidir:

$$g(\tau) = \begin{matrix} 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0,4 & 0,2 & 0 \\ 0 & 0,2 & 0,6 & 0 \\ 0 & 0,4 & 0,6 & 0 \end{matrix}$$

$|g(\tau)| = 2,4$ ($g(\tau)$ matrisinde sütunların toplamı)

$|h(\tau)| = 6$ ($g(\tau)$ matrisinde yoksulluk içinde geçirilen sürelerin toplamı)

$$G(\tau) = \frac{|g(\tau)|}{|h(\tau)|}$$ (Ortalama Yoksulluk Açığı)

$$G = \frac{2,4}{6} = 0,40$$

H = 0,50, D=0,75, G=0,40

Süre Ayarlı Yoksulluk Açığı K_1 = HDG = 0,15 olur(Foster,2009,68).

Süre Ayarlı Yoksulluk Açığının Karesi Endeksi $K_2 = K_0S$ ise Süre Ayarlı Kafa Sayım Oranı (K_0) ile ortalama yoksulluk açığının karesinin (S) çarpımına eşittir. ($K_0 \equiv FGT\ P_0$, $K_1 \equiv FGT\ P_1$, $K_2 \equiv FGT\ P_2$). Aynı zamanda, K_2 = HDS'ye eşittir. Yani, bu endeks yoksulluğun yaygınlığına (H), süresine (D) ve şiddetine (S) duyarlıdır.

Örnek: $\tau = 0{,}70$ için $s(\tau)$ matrisi aşağıdaki gibidir:

$$s(\tau) = \begin{matrix} 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0{,}16 & 0{,}04 & 0 \\ 0 & 0{,}04 & 0{,}36 & 0 \\ 0 & 0{,}16 & 0{,}36 & 0 \end{matrix}$$

$S(\tau) = \frac{|s(\tau)|}{|h(\tau)|}$ (Ortalama Yoksulluk Açığının Karesi)

$|s(\tau)| = 12$ ($s(\tau)$ matrisinde sütunların toplamı)

$|h(\tau)| = 6$ ($s(\tau)$ matrisinde yoksulluk içinde geçirilen sürelerin toplamı)

$S = \frac{1{,}12}{6} = 0{,}1866$

H = 0,50, D = 0,75, S = 0,1866

Süre Ayarlı Yoksulluk Açığının Karesi K_2 = HDS = (0,50)(0,75)(0,1866) = 0,07 olur(Foster,2009,69).

Bu bilgilerden sonra kronik yoksulluğun genel yoksulluğa katkısı nasıl bulunur? Önce, $\tau = 0$ için H(y;z,0) tahmin edilir. Bu ifade tüm dönemler için tahmin edilmiş genel yoksulluk oranını verir. Sonra, $\tau = 0{,}75$ olarak alındığında K_0, K_1, K_2 göstergeleri hesaplanır. Aşağıdaki üç formül K_0, K_1, K_2 göstergeleri için kronik yoksulluğun genel yoksulluğa katkısını ölçer.

$\frac{K_0(\tau = 0{,}75)}{K_0(\tau = 0)}$ = Kronik Yoksulluk (%)

$\frac{K_1(\tau = 0{,}75)}{K_1(\tau = 0)}$ = Kronik Yoksulluk (%)

$\frac{K_2(\tau = 0{,}75)}{K_2(\tau = 0)}$ = Kronik Yoksulluk (%)

Geçici yoksulluğun genel yoksulluğa katkısı ise aşağıdaki formülle bulunur:

Geçici Yoksulluk (%) = 100- Kronik Yoksulluk (%)

2.3. Yaşam Öykülerinden Çıkarılan Yoksulluk Dinamikleri

Davis (2009) araştırmasında Bangladeş'de yoksul insanların yaşam öykülerinden yararlanarak yoksulluk dinamiklerini incelemiştir. Yoksul insanlarla yapılan görüşmelerden elde edilen yaşam öykülerinden insanların yaşamlarıyla ilgili algılarının ve yaşamlarıyla

ilgili karmaşık ve dinamik gerçeklerinin daha iyi anlaşıldığı görülmektedir. 1999-2001 yılları arasında Bangladeş'de yoksul insanlarla yapılan görüşmelerden elde edilen yaşam öykülerinden bazı genel (ortak) yaşam patikaları da çıkarılmıştır.

Yaşam patikaları incelendiğinde bazı sonuçlara ulaşılmaktadır:

- İnsanların yaşam koşullarında iyileşmeler yavaş bir biçimde gerçekleşirken, ani düşüşler daha sık görülmektedir. İnsanlar nadiren piyango kazanırken, daha sık ve ani bir biçimde hastalanmaktadır veya tarlasını, eşini, parasını kaybetmektedir(Davis,2009,160).
- İnsanlar krizlerin etkisini azaltacak kadar yeterli kaynağa, varlığa veya tasarrufa sahip olmadığında krizler yaşam koşullarında çok ciddi ve ani düşüşlere yol açmaktadır. Çoğu insanın krizlerin olumsuz etkilerini yumuşatacak çok az varlıkları bulunur. Bu yüzden, krizlerin yaşam koşullarını ciddi bir biçimde düşürmesini engelleyemezler.
- Yaşam patikaları veya yaşam patikalarının bir kısmı ortak şekillerde karşımıza çıkar ve bu şekillerin sayısı oldukça azdır. Örneğin, bazı patikalarda büyük bir kriz olur ve o insanın hayatının geri kalan kısmını olumsuz etkiler. Bu yaşam patikası bir basamak düşme şeklinde görülür. Bazı patikaların şekli ise bir çenedeki dişlere benzer. Yavaş iyileşmeler ani düşüşlerle kesilir. Bazıları ise düzgün bir şekilde ilerler(Davis,2009,160-161).

Şekil-1.4: Genel (Ortak) Yaşam Patikalarının Şekilleri

Patikanın Doğrultusu	Patikanın Şekli	Şekil
Düzey	Düzgün	
İlerleyen	Düzgün	
Gerileyen	Düzgün	
Düzey	Çene-Düzgün	
İlerleyen	Çene-Dişler	
Gerileyen	Çene-Dişler	
Gerileyen	Tek Basamak	
Gerileyen	Çok Basamaklı	

Kaynak: (Davis,2009,160)

Yoksul insanların yaşam patikalarının incelenmesi dinamik risk profillerinin ve sosyal yapıların daha iyi anlaşılmasını sağlar. Bunları göz önünde bulunduran koruyucu, yardımcı ve yeniden dağıtım yapan sosyal politikalar yoksul insanlara daha yardımcı olur. Yoksul insanların krizlere maruz kaldıkları ve en kırılgan oldukları dönemlerde yapılan sosyal müdahaleler çok etkili olur. Bu krizler arasında en çok bilinenler hastalık, işsizlik, gizli işsizlik, düşük gelir, mahkemeler, iş yaşamındaki başarısızlıklar, ürün kaybı, boşanma, eşini kaybetme, ailenin dağılması, şiddet, kavga ve suç işleme vs. bulunmaktadır. Bu krizlerin yaşam döngüsü içerisinde incelenmesi nedenlerinin ve sonuçlarının daha iyi anlaşılmasını ve yerinde müdahalelerin yapılabilmesini sağlar. Örneğin, yaşam patikaları yavaş ilerleyen bir şekle sahipse ve bazen krizlerden dolayı ani gerilemeler görülüyorsa yoksullukla mücadele politikaları yavaş olan ilerleme dönemlerini desteklemesi, diğer taraftan gerilemeye yol açan ani olayların olumsuz etkilerini de önlemesi gerekir(Davis,2009,181).

2.4. Gelir Dışı Kronik Yoksulluk

Gelişmekte olan ülkelerde yukarı doğru hareketliliğin fazla olduğu, bu yüzden bu ülkelerde yoksulluğun büyük bir kısmının geçici yoksulluk olduğu, kronik yoksulluğun ise daha az olduğu yapılan ampirik araştırmalarla kanıtlanmıştır. Standart yoksulluk literatüründe geçici ve kronik yoksullar özellikleri ve müdahale stratejileri bakımından iki ayrı grupta incelenirler. Kronik yoksulluğu inceleyenler yoksulluk tuzaklarına, yoksulluğun sürekliliğine ve yapısal nedenlerine odaklanırken, geçici yoksulluğu inceleyenler ise kırılganlığa, risk ve stokastik şoklara odaklanırlar. Geçici ve kronik yoksulluk gelir/tüketim ile parasal boyutta kavramsallaştırılır. Ancak, gelir/tüketim refahın yeterli göstergesi değildir. Eğer, refah/mutluluk kapasite (okur-yazar olabilmek, uzun ve sağlıklı yaşayabilmek, bilgili olabilmek gibi) bağlamında kavramsallaştırılırsa, gelirin kapasite üreten araçlardan yalnızca birisi olduğu anlaşılır. Eşit gelirler de eşit kapasitelere yol açmaz, çünkü insanlar çok heterojen bir gruptur, bu yüzden gelirlerini kapasiteye dönüştürmelerinde çok büyük farklar vardır(Günther ve Klasen,2009,78).

Günther ve Klasen (2009) çalışmalarında kronik yoksulluğu gelir dışı boyutları kullanarak incelemektedirler. Bu çalışmada refahın bir girdisi olan gelir yerine, refah çıktıları kullanılmaktadır. Refahın yakın bir göstergesi olan gelir yerine gerçek refah göstergeleri kullanılması daha anlamlı sonuçlara ulaşılmasına yol açmaktadır. Bu tür bir araştırmada en çok itiraz edilen nokta refahın gelir dışı boyutlarında zaman içerisinde çok büyük bir ilerleme olmamasıdır. Örneğin, insanların eğitim yoksulluğunu ölçmek için okula devam süresi kullanıldığında, bu göstergenin bir sürü yetişkin için değişmeden kaldığı görülmektedir. Çünkü, bu yetişkinlerin çoğu eğitim sistemini terk etmiştir. Ayrıca, bu gösterge yukarı doğru hareket etse bile hiç bir zaman aşağıya inmez. Bu yüzden, refah gelir dışı boyutlarla ölçüldüğünde bu boyutlarda bir dayanıklılık veya süreklilik olduğu görülür(Günther ve Klasen,2009,81).

Çoğu gelir dışı yoksulun kronik gelir dışı yoksul olduğu, geçici gelir dışı yoksulların ise küçük sayıda olduğu görülmektedir. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerde çoğu insanın önemli kazanımlar (okur-yazar olmak, sağlıklı ve uzun yaşamak, bilgili

olmak gibi) göz önünde bulundurulduğunda kronik yoksul oldukları görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde çoğunun kadın olmak üzere bir çok insanın okula gitme şanslarının olmadığı, bu yüzden kronik eğitim (gelir dışı) yoksulu oldukları görülür. Tüm çocuklar için evrensel olarak ilköğretime devam zorunluluğunun getirilmesi ise yetişkinlerin kronik eğitim yoksulluğunu önlemede etkili olmayacaktır(Günther ve Klasen.2009,81-82).

Tıpkı gelir boyutunda olduğu gibi gelir dışı boyutlarda da yoksulluk sınırları hesaplanır. Örneğin, dokuz yıldan az eğitim almış yetişkinler ılımlı eğitim yoksulu, dört yıldan az eğitim almış yetişkinler ise aşırı eğitim yoksulu olarak tanımlanırlar. Çocuklar için de aynı sınıflandırma kullanılır(Günther ve Klasen,2009,83).

Günther ve Klasen (2009) çalışmalarında 1992/3 ve 1997/8 yıllarına ait Vietnam Yaşam Standardı Araştırması sonuçlarını kullanmıştır. Bu çalışmada büyük ölçüde kronik gelir yoksulu olanların gelir dışı boyutlarda da kronik yoksul olarak kalmaya devam ettikleri görülmektedir. Geçici gelir yoksulu olanlar genellikle gelir dışı boyutlarda da kronik yoksul olarak kalmaya devam etmektedirler. Çünkü, gelirdeki artış gecikmeli olarak gelir dışı boyutları etkilemektedir(Günther ve Klasen,2009,93).

Gelir yoksulluğundan çıkıldığında ise diğer boyutlarda yoksul olarak kalındığı görülmektedir. Gelir dışı boyutlarda yoksul olanların büyük bir kısmı bu boyutlarda yoksul kalmaya devam etmektedir. Bu da gelir ile gelir dışı yoksulluk dinamikleri arasında küçük bir korelasyon olduğunu göstermektedir. Gelir dışı bir boyutta yoksul olan birisi gelecek yıllarda da bir boyutta yoksul olmaya devam etmektedir. Fakat, yoksul kalınan boyut ise değişebilmektedir. Bu da insanların farklı yoksulluklar arasında seçim yapmaya zorlandıklarını ve zaman içerisinde farklı seçimler yaptıklarını göstermektedir. Son olarak çalışmada gelir dışı yoksulluğun gelir yoksulluğundan daha kararlı ve sürekli olduğu görülmektedir(Günther ve Klasen,2009,97).

3. Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik Hareketlilik ve Yoksulluk Dinamikleri

Genellikle hükümetler statik (tek dönemlik) refah göstergeleri kullanarak belirli yoksul gruplara yardımda bulunurlar. Ancak, bir döneme bakıp karar verilmesi gerçekte yoksul olmayanların yardımdan yararlanmasına yol açarken, gerçekte yoksul olanların unutulmasına neden olur. Sürekli gelirler incelendiğinde yardım alamayacak olan geçici yoksulların (negatif bir şokla geçici olarak yoksul oldukları için) yardımdan yararlandıkları, halbuki sürekli geliri yoksulluk sınırının altında olmasına rağmen, kronik yoksulların (pozitif bir şokla geçici olarak yoksulluk sınırının üzerine çıktıkları için) ise yardımdan yararlanamadıkları görülür. Yoksulluk havuzuna giriş ve çıkışlara yol açan faktörlerin incelenmesi sosyal yardım ağlarının ve yoksulları hedefleyen müdahalelerin daha iyi tasarlanmasına yol açar. Uzun dönemde bazı hanelerin diğerlerinden neden daha hızlı refahlarını arttırdıklarının araştırılması büyümenin daha adil bir gelir dağılımına yol açması için uygulanan politikalara yol gösterebilir(Baulch ve Hoddinott,2000,2; McCulloch ve Baulch,2000,100-101).

Baulch ve Hoddinott (2000) çalışmalarında kullandığı kavramsal çerçevede hanelerin sermaye donanımı fiziki sermaye (tarım aletleri, evler gibi), doğal sermaye (tarla gibi), beşeri sermaye (bilgi, beceri, sağlık gibi), finansal sermaye, sosyal sermayeden (sosyal organizasyonlar, ağlar gibi) ve emek donanımından (kendi işini yapabilir, başkasının yanında çalışabilir gibi) oluşmaktadır. Haneyi etkileyen şoklar hanenin kontrolu dışında gerçekleşmektedir. Şoklar negatif veya pozitif olmaktadır. Bazı şoklar tüm haneleri etkileyebildiği gibi, bazı şoklar ise yalnızca bir haneyi etkilemektedir. Bu şoklar hanenin sahip olduğu donanım miktarını ve getirilerini etkiler. Örneğin, hanede yetişkin ve çalışabilecek birisinin uzun bir süre hastalanması yalnızca o hanenin donanımını etkileyen negatif bir şoktur. Kuraklık, deprem, sel bütün hanelerin fiziki varlıklarını etkileyen şoklardır(Baulch ve Hoddinott,2000,4).

Şokun türüne göre ve hanenin ilave gelir kaynaklarının olup olmadığına bağlı olarak, haneler varlık stoklarını arttırmaya veya azaltmaya karar verirler. Bu şoklar gelişmekte olan ülkelerde hanelerin tasarruflarını etkiler. Şoklar ile haneler finansal, dayanıklı eşya, çiftlik hayvanı gibi varlıklarını satmak zorunda kalabilirler. Aynı zamanda, kredi piyasasına girip kredi yani ödünç para da alabilirler. Örneğin, Hindistan'da olumsuz gelir şokları kızların okullaşma oranlarının azalmasına yol açmaktadır. Özetle, yoksul hanelerin likidite kısıtları olduğundan şokların olumsuz etkilerini yumuşatacak kapasiteleri çok sınırlı olmaktadır(Baulch ve Hoddinott,2000,4).

Daha önceki yıllarda kazanılan tecrübeler hanelerin getiriler ve farklı faaliyetlerin getirilerinin değişkenliğiyle ilgili beklentilerini değiştirir. Ayrıca, haneler olumsuz şoklarla başa çıkmanın daha iyi yollarını zamanla öğrenmektedirler. Haneler donanımlarını farklı ekonomik faaliyetlere ayırırlar, şoklara maruz kalırlar ve şokların gelir/tüketim üzerindeki olumsuz etkilerini yumuşatmak için girişimlerde bulunurlar. Bu süreç hanelerin yaşam döngüsü boyunca devam eder durur(Baulch ve Hoddinott,2000,5).

Geçici yoksulluk hanelerin negatif bir şok karşısında tüketimlerinin olumsuz etkilenmesini önleyememelerinden kaynaklanmaktadır. Kronik yoksulluk ise hanelerin varlık düzeylerinin çok düşük olmasından ve bunlardan çok düşük gelir elde etmesinden kaynaklanır. Örneğin, ortalamanın çok üzerinde şoklar yaşayan bir hane büyük olasılıkla çok düşük bir sermayeye sahip olacaktır (bu durum hanenin kronik yoksul olma olasılığını arttıracaktır) ve olası yeni bir şoka dayanacak güce de sahip olmayacaktır(Baulch ve Hoddinott.2000,11).

Jalan ve Ravallion (1999) yaptıkları araştırmada Çin'in kırsal bölgelerinde hanelerin sahip olduğu fiziki sermayenin arttırılmasının kronik ve geçici yoksulluğu büyük ölçüde azalttığını, daha küçük ve eğitimli haneler arasında ise daha az kronik yoksulluk olduğunu göstermişlerdir. McCulloch ve Baulch (2000) ise yaptıkları araştırmada Pakistan'ın kırsal bölgelerinde hanede yetişkinlerin sayısı azaldığında ve erkek yetişkinler daha az eğitimli olduklarında hane gelirlerinde büyük oynaklık olduğunu göstermişlerdir(Baulch ve Hoddinott,2000,11).

Yoksulluk dinamiklerinin kısa dönemde incelenmesiyle (1-5 yıl) hanelerin daha çok kaç kere yoksulluk havuzuna girdikleri veya çıktıkları bilgisine ulaşılır. Ancak, yoksulluk dinamiklerinin uzun dönemde (5-15 yıl) incelenmesi hanelerin refahlarıyla ilgili çok şey

öğrenilmesini sağlar(Baulch ve Hoddinott,2000,12). Kısa dönem geçiş matrisleri (yoksulluğa giriş veya yoksulluktan çıkış) tahmin edilip sosyal hareketlilik incelendiğinde çok anlamlı sonuçlara ulaşılamayabilir. Örneğin, on yıldan uzun dönemde yoksulluk dinamikleri incelendiğinde genç hanelerin göreceli olarak zenginleştikleri, orta yaşlı hanelerin ise göreceli olarak yoksullaştıkları görülebilmektedir(Baulch ve Hoddinott,2000,15).

Yoksulluk küçük donanımın, bu donanımların düşük getirilerinin (kronik yoksulluk) ve şoklara karşı kırılganlığın (geçici yoksulluk) bileşimidir. Yüksek donanımı olan ve bu donanımlardan yüksek getiriler elde eden haneler şoklara karşı daha az kırılgandırlar(Baulch ve Hoddinott,2000,19). Hanelerin kırılganlığı donanımlardaki ve donanımlarının getirilerindeki değişmelere bağlıdır. Örneğin, çocukları olan yeni kurulmuş haneler, kalabalık haneler, ıssız ve kırsal bölgelerde yaşayanlar veya yaşlılar bazı şoklara karşı diğer hanelerden daha kırılgan olabilirler(Baulch ve Hoddinott,2000,21).

Roberts (2001) Güney Afrika ile ilgili yaptığı çalışmada kronik yoksulların geçici yoksullardan daha kalabalık hane halkına ve ortalama olarak daha fazla çocuğa sahip olduğunu kanıtlamıştır. Bu çalışmada geçici yoksulların da yoksul olmayanlardan daha fazla çocukları olduğu görülmüştür. Ayrıca, çalışmada kronik yoksul hanelerde hane reisinin geçici yoksul hanelerden ortalama 3 yıl daha yaşlı olduğunu ve bu hanelerde yetişkin okuma-yazma oranının daha küçük olduğunu kanıtlanmıştır(Roberts,2001,13-15).

Roberts (2001) yaptığı çalışmada Güney Afrika için yoksulluk profilini şöyle özetlemektedir: Kronik yoksul hanelerin kırsal bölgelerde yaşadığı, hanelerin kalabalık olduğu, hanede bakıma muhtaç kişilerin olduğu, daha çok hane reisinin kadın olduğu ve hane içinde okuma-yazma oranlarının çok düşük olduğu görülmektedir. Kırılgan olan geçici yoksulların da kırsal bölgelerde yaşadığı, ancak hanelerin daha az kalabalık olduğu, hane reisinin daha çok erkek olduğu ve hane içinde okuma-yazma oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir(Roberts,2001,17-18).

Yoksulluk dinamikleri literatürü geçici yoksul hanelerin negatif şoklara karşı kırılgan olduğunu ve karşılaştıkları riskleri minimize etmelerini sağlayacak politikalara ihtiyaçları olduğunu belirtmektedir. Örneğin, negatif bir şok karşısında hanenin varlıklarını azaltması uzun-dönemde hane için çok yüksek maliyetli sonuçlara neden olur. Şoklara karşı kırılgan hanelere zaman içerisinde şokların olumsuz etkilerine karşı gelir/tüketimlerini dengeleyebilmeleri için sosyal yardımlar, mikro kredi, ürün sigortası gibi imkanların sağlanması gerekir. Kronik yoksullar için en etkili politikalar ise hanelerin beşeri ve fiziki varlıklarını arttıran politikalardır. Örneğin, toprak reformu, eğitime ve sağlığa yapılan yatırımlar, hızlı kırsal kalkınma için yatırımlar kronik yoksulluğu azaltan politikalar arasında sayılır(Roberts,2001,21; McCulloch ve Baulch,2000,105).

Kronik ve geçici yoksulluğun göreceli büyüklükleri politika uygulayıcılar açısından önemlidir. Çünkü, geçici yoksulluğu önleyen müdahaleler kronik yoksulluğu önleyen müdahalelerden farklıdır. McCulloch ve Baulch'un (2000) Pakistan için yaptığı çalışma negatif şokların olumsuz etkileri karşısında hanelerin gelirlerini dengelemelerine yardımcı olan müdahalelerin geçici yoksulluğu önemli ölçüde azalttığını göstermektedir. Bu çalışma bazı transfer ve yatırım politikalarının ise hem kronik hem de geçici yoksulluğu önemli ölçüde azalttığını kanıtlamıştır(McCulloch ve Baulch,2000,101).

McCulloch ve Baulch'un (2000) çalışması Pakistan'da kırsal yoksulluğun büyük bir kısmının geçici yoksulluk olduğunu göstermektedir. Çalışmada hanelerin ortalama gelirindeki artışların kronik yoksulluğu önemli ölçüde azalttığı gösterilmektedir. Gelirdeki dalgalanmalar yoksulluğun en önemli nedenleri arasındadır. Gelir/tüketimin zaman içinde negatif şoklara karşı dengelenmesi ile genel yoksullukta büyük bir azalma görülmektedir. Yani, gelir yoksulluğunun büyük bir kısmı yoksul hanelerin gelirlerini dengelemeleriyle azalmaktadır. Yoksulluktaki bu azalmanın ancak çok yüksek büyüme oranlarıyla ulaşılabileceği belirtilmektedir. Büyüme sağlanmadığı takdirde hanelerin ortalama gelirleri artmadığı için, kronik yoksulluk devam etmektedir. Bu yüzden, politika uygulayıcıların kronik veya geçici yoksullukla mücadele politikaları arasında nasıl bir denge kurmaları gerektiğine karar vermeleri gerekmektedir(McCulloch ve Baulch,2000,113-116).

McCulloch ve Baulch (2000) çalışmalarında Pakistan'da gelir yoksulluğunun azalması için en etkili yöntemin kalabalık hanelere yardımlar yapılması olduğunu belirtmektedir. Örneğin, hane reislerinin eğitim düzeylerinin arttırılmasının yoksulluğu önemli ölçüde azalttığı belirtilmektedir. Kadınlara temel eğitimin sağlanması veya toprak reformu ise kısa dönemde gelir yoksulluğunun azalmasına yol açmamaktadır. Bunun için, hanede kadınların da gelir getirici işlerde çalışmasını önleyen sosyal ve kültürel engellerin kaldırılması gerekir. Bu engeller azalırsa kadınlar çalışmaya başlayacak ve hanelerin kazanacağı gelirler yükselecektir.

Kristjanson vd. (2009) yaptıkları çalışmada 1990, 1997 ve 2005 yıllarında yapılan saha araştırmalarından elde edilen verileri kullanarak Kenya'nın yoksulluk dinamiklerini incelenmişlerdir. Bu çalışmada 15 yıl içerisinde Kenya'da yoksulluktan kurtulanların sayısının bu dönem içerisinde yoksul olanların sayısından az olduğu görülmüştür. Çalışmada hanelerin karşılaştıkları şoklar kronolojik olarak sıralamasıyla birlikte araştırılmıştır. Çünkü, bir haneyi gerileyen veya ilerleyen bir patikaya koyan olayın hangisi olduğu öğrenilmeye çalışılmıştır.

Kristjanson vd.'nin (2009) çalışmasında haneleri yoksulluktan çıkaran olaylar arasında farklı ekonomik faaliyetler arasında akıllıca seçim yapılması, formal sektörde istihdam imkanı, ürün farklılaştırması, pazar için üretimin arttırılması, akrabaların ve arkadaşların sosyal desteği gibi olaylar görülmüştür. Hanelerin yoksulluğa düşmelerine yol açan olaylar arasında hane halkının sağlıklı olmaması, hane reisinin hastalanması veya ölmesi, sağlık hizmetlerinin çok pahallı olması, kuraklık, tarlaların bölünmesi, hastalıklardan dolayı ürün kayıpları, ürün fiyatlarının düşmesi, hanede bakıma muhtaç insanların bulunması, hırsızlık ve gasp olaylarının yüksek olması gibi olaylar görülmüştür. Haneleri yoksulluktan kurtaran veya düşüren faktörlerin farklı olması farklı yoksullukla mücadele politikalarının uygulanmasını gerektirmektedir.

4. Sonuç ve Öneriler

Standart yoksulluk literatüründe herhangi bir zaman diliminde yoksul olanların başlıca iki gruba ayrıldığı görülmektedir. Bir grupta gelirleri yoksulluk sınırının üzerine hızla çıkanlar, yani geçici yoksullar, diğer grupta ise uzun dönemler boyunca yoksul olarak kalan kronik yoksullar bulunmaktadır. İnsanlar arasında genellikle yoksullu-

ğun çok uzun süre devam eden bir sosyal olgu olduğuna inanılır. Halbuki, gelişmekte olan ülkelerde yapılan uzun dönemli yoksulluk dinamikleriyle ilgili araştırmalar geçici şoklardan (işsizlik gibi) dolayı yoksul olan önemli sayıda insanın bulunduğu, buna karşın küçük sayıda fakat sürekli yoksulluk içinde yaşayan kronik yoksulların olduğunu kanıtlamıştır.

En önemlisi geçici ve kronik yoksulluğun farklı nedenlerinin olması farklı önleyici tedbirlerin alınmasına yol açar. Örneğin, Türkiye'de bir bölgede yoksulluğun büyük bir kısmı geçici olabilirken, diğer bölgede ise nüfusun çoğunluğu yoksul olmayabilir, ancak bu bölgede çok küçük kronik yoksul grup hayatları boyunca yoksul kalıyor olabilir. Bu durumda, birinci bölgede yoksullukla mücadele stratejileri kısa süreli yoksul kalanları hedeflemesi gerekir. Bu bölgede sosyal yardımlar, mikro kredi ve ürün sigortası gibi imkanların sağlanması geçici şokların olumsuz etkilerine karşı hanelerin gelir/tüketimlerini dengeleyebilmelerini sağlar. Yoksullukla mücadele stratejilerinin diğer bölgede yaşayan kronik yoksulların daha derin yapısal sorunlarını hedeflemesi gerekir. Kronik yoksullar için en etkili politikalar ise hanelerin beşeri ve fiziki varlıklarını arttıran politikalardır. Örneğin, toprak reformu, eğitime ve sağlığa yapılan yatırımlar, hızlı kırsal kalkınma için yatırımlar kronik yoksulluğu azaltan politikalar arasında sayılır.

Türkiye'de kronik ve geçici yoksulluğun göreceli büyüklüklerinin politika uygulayıcıları tarafından öğrenilmesi gerekir. Yalnızca kronik yoksulların hedeflenmesi ve geçici yoksulların ise ihmal edilmesi arzu edilmeyen sonuçlara yol açar. Yoksullukla mücadele politikalarının hem kronik yoksulları hem de geçici yoksulları hedeflemesi gerekir. Bu yüzden, Türkiye'de politika uygulayıcıların kronik veya geçici yoksullukla mücadele politikaları arasında nasıl bir denge kurmaları gerektiğine karar vermeleri gerekmektedir.

Kaynaklar

Baulch, Bob ; Hoddinott, John (2000): "Economic Mobility and Poverty Dynamics in Developing Countries", *Journal of Development Studies*, 36:6,1-24.

Carter, Michael R. ; Barrett, Christopher B. (2006): " The Economics of Poverty Traps and Persistent Poverty: An Asset-Based Approach", *Journal of Development Studies*, 42:2,178-199.

Davis, Peter (2009): "Poverty in Time: Exploring Poverty Dynamics from Life History Interviews in Bangladesh", edi. Tony Addison; David Hulme; Ravi Kanbur, *Poverty Dynamics: Interdisciplinary Perspectives*, s. 154-182, Oxford University Press.

Foster, James E. (2009): "A Class of Chronic Poverty Measures", edi. Tony Addison; David Hulme; Ravi Kanbur, *Poverty Dynamics: Interdisciplinary Perspectives*, s. 59-76, Oxford University Press.

Günther, Isabel ; Klasen, Stephan (2009): "Measuring Chronic Non-Income Poverty", edi. Tony Addison; David Hulme; Ravi Kanbur, *Poverty Dynamics: Interdisciplinary Perspectives*, s. 77-101, Oxford University Press.

Kristjanson, Patti ; Mango, Nelson ; Krishna, Anirudh ; Radeny, Maren ; Johson, Nancy (2009). "Understanding Poverty Dynamics in Kenya", *Journal of International Development*, 10.1002/jid.1598.

McCulloch, Neil ; Baulch, Bob (2000): "Simulating the Impact of Policy Upon Chronic and Transitory Poverty in Rural Pakistan", *Journal of Development Studies*, 36:6,100-130.

Osmani, S. R. (2009): "When Endowments and Opportunities Don't Match: Understanding Chronic Poverty", edi. Tony Addison; David Hulme; Ravi Kanbur, *Poverty Dynamics: Interdisciplinary Perspectives*, s. 247-266, Oxford University Press.

Roberts, Benjamin J. (2001): "Chronic and Transitory Poverty in Post-Apartheid South Africa: Evidence from KwaZulu-Natal", *Journal of Poverty*, 5:4,1-28.

2. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YOKSULLUK VE GELİR DAĞILIMI

Yrd. Doç. Dr. Tolga Kabaş
Çukurova Üniversitesi,
İ.İ.B.F., İktisat Bölümü,
Balcalı-Adana 01330
e-posta: tkabas@cu.edu.tr

1. Yoksulluk ve Gelir Dağılımı: Tanımları, Kavramları ve Ölçüm Yöntemleri

Parasal yaklaşım bir diğer adıyla gelir yaklaşımı yoksulluğun teşhis edilmesinde ve ölçülmesinde en sık kullanılan yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre yoksulluk, tüketimin veya gelirin yoksulluk sınırının altında olması olarak tanımlanmaktadır. Asgari bir seviyeyi gösteren yoksulluk sınırının altında gelir veya tüketim harcamalarına sahip insanlara yoksul denilmektedir.

Yoksulluk sınırı iki farklı yöntemle bulunur. Birinci yönteme *"minimum gıda sepeti"* denilir ve kişi başı alınması gereken asgari kalori miktarının bulunmasıyla elde edilir. Bulunan bu sınır besin temelli yoksulluk çizgisidir. Bu sınır gıda yoksullarının teşhis edilmesinde ve gıda yoksulluğunun ölçülmesinde kullanılır. Diğer yönteme, *"temel gereksinimler yaklaşımı"* denilir ve insanların yaşamlarını devam ettirebilmesi için minimum düzeyde almaları gereken gıda, giyim, barınma, eğitim ve sağlık harcamalarının hesaplanmasıyla bulunur. Gıda ile başlanır ve gıda dışı temel ihtiyaç malzemelerinin tutarları eklenerek yoksulluk (gıda ve gıda dışı) sınırına ulaşılır(Laderchi vd.,2003,250;Tokatlıoğlu ve Başaran,2003,113;Thorbecke,2005,9).

Yoksulluğun teşhis edilmesinde ve ölçülmesinde kullanılan diğer bir yaklaşım ise Amartya Sen'in Kapasite Yaklaşımıdır. Son yıllarda Amartya Sen'in *Kapasite Yaklaşımı* yoksulluğun, eşitsizliğin ve insan gelişiminin anlaşılmasında kullanılan en yaygın perspektif olmuştur. Sen'in yaklaşımına göre yoksulluk temel kapasitelere ulaşamamak olarak tanımlanır. Sağlıklı olabilmek, bilgili olabilmek, iyi beslenebilmek, toplum içerisinde yer alabilmek önemli kapasitelere örnek olarak verilebilir. Sen'e göre kalkınma insan kapasitesinin genişlemesidir; faydanın veya gelirinençoklanması değildir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) hazırladığı İnsani Yoksulluk/Gelişme Endeksleri Kapasite Yaklaşımına dayanır. İnsani Yoksulluk Endeksinde kullanılan insani yoksulluk tanımı çok boyutludur ve parasal olmayan göstergelerle ifade edilir. Bu

Bu bölüm Prof. Dr. A. Fazıl ÖZSOYLU ve Yrd. Doç. Dr. Neşe ALGAN'nın editörlüğünü yaptığı Güncel Mali ve Ekonomik Sorunlar (Karahan Kitabevi, 2011) kitabında bir bölüm olarak yayınlanmıştır.

endekste insani yoksulluk insan hayatı için gerekli olan üç unsurun yoksunluğu olarak tanımlanır. İnsani yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan üç unsur yaşam süresi, bilgi düzeyi ve yaşam kalitesidir. İnsani Gelişme Endeksinde ise yaşam süresi, bilgi düzeyi ve yaşam kalitesindeki başarı düzeyi ölçülmektedir(Laderchi vd.,2003,253;Sen, 1995,39-41;Fukuda-Parr,2003,302-305).

Amartya Sen gelir yoksulluğu ile kapasite yoksulluğunu ayırtetmiş ve ikincisinin daha önemli olduğunu belirtmiştir. Bir insanın kapasitesi veya potansiyeli o insanın ne yapabileceğinin sınırlarını göstermektedir. Yani, kapasite (potansiyel) insanoğlunun özgürlüğünü yansıtmaktadır. Bir insanın kapasite kümesi insanın özgürce yaşayabileceği ve yaşamaya değer verdiği hayat türlerini belirlediği gibi, o insanın gelir kazanma kapasitesini de belirlemektedir. Yüksek kapasitesi (potansiyeli) olan insanlar yüksek gelirler de kazanmaktadır. Amartya Sen'e göre kalkınma insan kapasitesinin (potansiyelinin) genişlemesiyle gerçekleşmektedir. Bu yaklaşımda eğitim kalkınmanın yalnızca önemli bir aracı olarak görülmemektedir, kalkınmanın kendisidir. Eğitimden mahrum olmak gelir yoksulluğunun olduğu gibi kapasite yoksulluğunun da nedenidir. Bu yaklaşıma göre iyi yaşam standartları, yaşam kalitesi, insani gelişme, insani yoksulluk vs. nüfusun eğitim durumuyla ölçülmelidir(Tilak,2002,194-197).

Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun ölçülmesinde en sık kullanılan yöntem *mutlak yoksulluk* yaklaşımıdır. Mutlak yoksulluk yaklaşımında yoksullar hesaplanan yoksulluk sınırlarına göre tanımlanırlar. Mutlak olarak yoksul olanlar temel ihtiyaçlarını karşılayamazlar. Sanayileşmiş ülkelerde kullanılan *göreli yoksulluk* kavramına göre ise yoksulluk, haneler, gelirlerine ya da tüketimlerine göre sıralandığında belirli bir noktanın altında kalanların oranı olarak tanımlanır. Yani, göreli yoksullar temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilen, ancak toplumun genel refah düzeyinin altında kalan ve topluma sosyal açıdan katılmaları engellenmiş olanları kapsamaktadır. Örneğin, mutlak yoksulluk kavramına göre bir toplumda hiç kimse yoksul olmayabilir. Ancak, gelir dağılımıyla doğrudan ilişkilendirilen göreli yoksulluk kavramına göre toplumda her zaman yoksul olan bir kesim bulunacaktır. Göreli yoksulluğu azaltmanın tek yolu eşitsizliği azaltmaktır.

Yoksulluğu ölçme yöntemleri arasında tek boyut (gelir veya tüketim) ile ölçen göstergeler olduğu gibi bileşik yoksulluk endeksleri de (çok boyutlu, örneğin insani gelişme ve yoksulluk endeksleri gibi) bulunmaktadır. Gelir/tüketim verileri kullanıldığında yoksullar, geliri (veya tüketimi) yoksulluk sınırının altında kalan insanlar olarak tanımlanır. Yoksulluğu tek boyutlu ölçme yöntemleri arasında en sık kullanılan gösterge FGT (Foster, Greer ve Thorbecke Endeksi) endeksidir. FGT endesinin ilk durumu (FGT P_0) Kafa Sayım Oranı olarak bilinir, gelir veya tüketim temelli yoksulluk sınırının altında kalan kişilerin toplam nüfusa oranını, yani yoksulluk oranını gösterir. FGT endeksinin ikinci durumu (FGT P_1) ise Yoksulluk Açığı Endeksini verir. Bu endeks yoksulların gelirinin yoksulluk sınırına olan uzaklığını, yani yoksulluğun derinliğini gösterir. FGT endeksinin üçüncü durumu (FGT P_2) ise Yoksulluk Açığının Karesi Endeksi olarak bilinir ve yoksullar arasındaki gelir dağılımına duyarlıdır. Bu gösterge yoksullar arasındaki eşitsizliği ve yoksulluğun şiddetini gösterir.

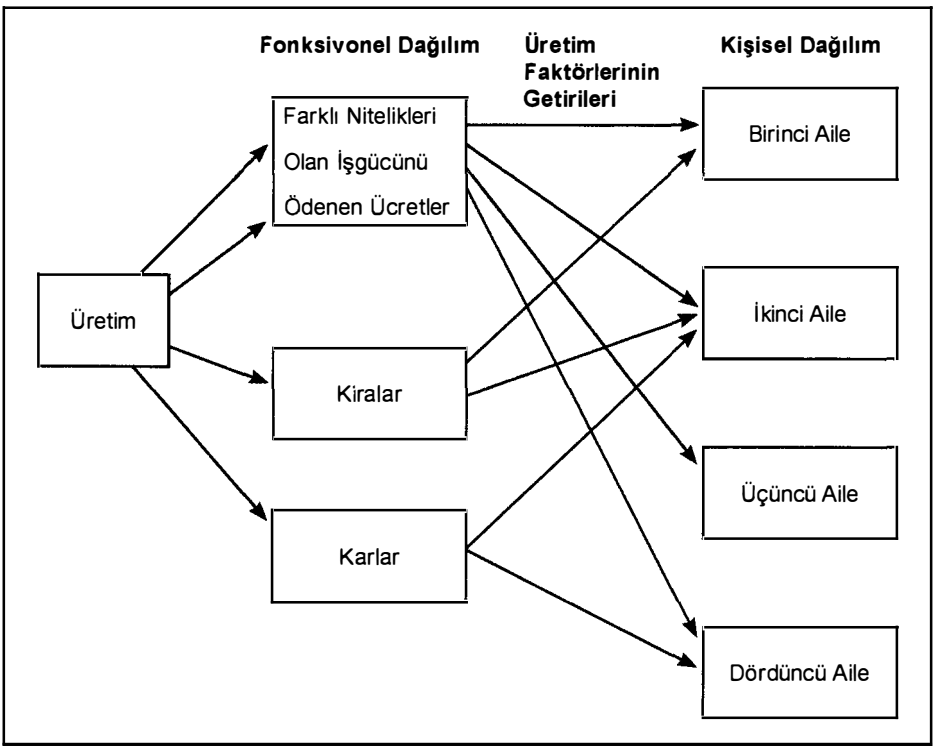
Standart yoksulluk literatüründe yoksullar yoksul kalınan süreye göre geçici yoksullar ve kronik yoksullar olmak üzere iki guruba ayrılarak incelenir. Bir insanın geliri bazen standart yoksulluk sınırının üzerine çıkıyor, bazen de altına iniyorsa *geçici yoksul* olarak kabul edilir. *Kronik yoksul* olan birinin geliri ise her zaman yoksulluk sınırının altında kalır. Örneğin, bir insanın veya hanenin geliri arada sırada yoksulluk sınırının üzerine çıkıyorsa, ancak genellikle yoksulluk sınırının altında kalıyorsa bu insan veya hane kronik yoksul olarak kabul edilir. Kronik yoksulluk yoksul kalınan sürenin uzunluğuyla ilgilidir. Ancak, kronik yoksullar arasında aşırı yoksullar da bulunabilir. Bazı insanlar veya haneler yoksul kalınan süre bakımından kronik yoksul olarak sınıflandırılırken, yoksulluğun derinliği göz önünde bulundurulduğunda aşırı yoksul veya ılımlı yoksul olarak kabul edilirler(Osmani,2009,248-249).

Gelişmekte olan ülkelerde yukarı doğru hareketliliğin fazla olduğu, bu yüzden bu ülkelerde yoksulluğun büyük bir kısmının geçici yoksulluk olduğu, kronik yoksulluğun ise daha az olduğu yapılan ampirik araştırmalarla kanıtlanmıştır. Geçici yoksulluk hanelerin negatif bir şok karşısında tüketimlerinin olumsuz etkilenmesini önleyememelerinden kaynaklanmaktadır. Kronik yoksulluk ise hanelerin varlık düzeylerinin çok düşük olmasından ve bunlardan çok düşük gelir elde etmesinden kaynaklanır(Baulch ve Hoddinott,2000,11). Standart yoksulluk literatüründe geçici ve kronik yoksullar özellikleri ve müdahale stratejileri bakımından iki ayrı grupta incelenirler. Kronik yoksulluğu inceleyenler yoksulluk tuzaklarına, yoksulluğun sürekliliğine ve yapısal nedenlerine odaklanırken, geçici yoksulluğu inceleyenler ise kırılganlığa, risk ve stokastik şoklara odaklanırlar.

Gelir dağılımı eşitsizliği incelenirken insanların ne kadar kazandığı (kişisel gelir dağılımı) ile birlikte nasıl kazandığı (fonksiyonel gelir dağılımı) sorularının cevapları önemlidir. Bu iki sorunun cevabı kişisel gelir dağılımı ile fonksiyonel gelir dağılımı ayrımını ifade eder. Fonksiyonel gelir dağılımı farklı üretim faktörlerinin getirileri hakkında bilgi verir. Örneğin, faklı nitelikte olan işgücünün, çeşitli türdeki sermaye araçlarının ve doğal kaynakların getirileri fonksiyonel gelir dağılımını gösterir. Farklı üretim faktörlerinin sahipleri olan insanların üretim faktörlerinden elde ettikleri gelirler ise kişisel gelir dağılımını gösterir(Ray,1997,171).

Şekil-2.1'de görüldüğü gibi soldan sağa ilk çizilen oklar üretim sürecinden gelirin nasıl kazanıldığını, yani *fonksiyonel gelir dağılımını* göstermektedir. Üretim sürecinde işgücü kullanıldığında karşılığında ücret ödenir. Doğal kaynaklar veya sermaye araçları kullanıldığında ise kira (rant) ödenir. Ayrıca, bu süreçten elde edilen karlar da girişimcilere ödenir. Böylece, üretilen gelirler ücretler, kiralar ve karlar olarak sınıflandırılır. Bu tür gelir dağılımına fonksiyonel gelir dağılımı denilir. Fonksiyonel gelir dağılımı eşitsizlik ile kalkınmanın diğer yönleriyle, örneğin büyüme ile arasındaki ilişkiyi anlamamızı kolaylaştırır. Üretim faktörlerine ne kadar ödendiği ve üretim faktörlerine nasıl sahip olunulduğu ise eşitsizliğin nasıl meydana geldiğini anlamamızı sağlar(Ray,1997,172).

Şekil-2. 1: Fonksiyonel ve Kişisel Gelir Dağılımı



Kaynak: (Ray,1997,172)

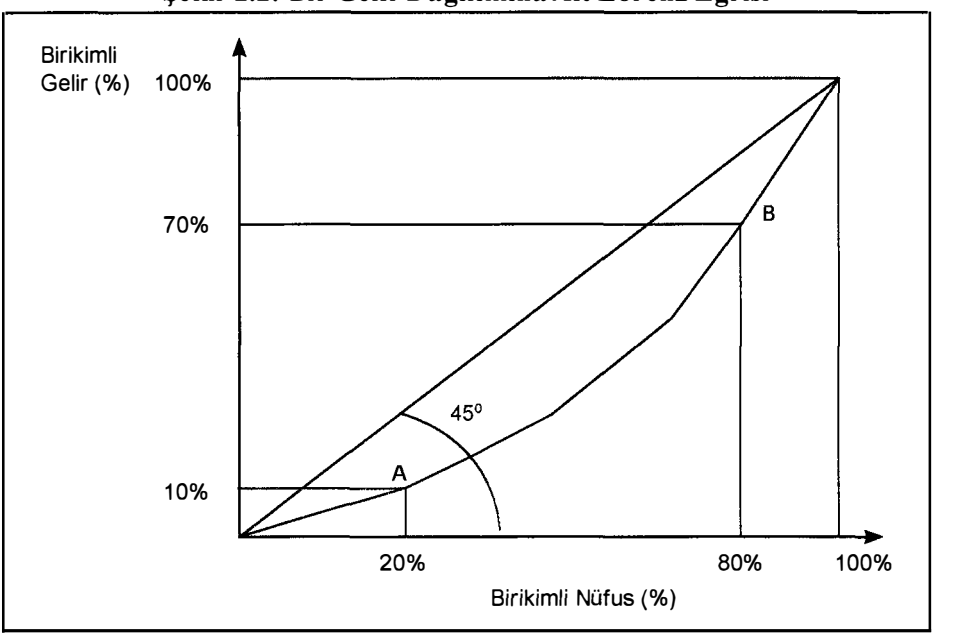
Şekil-2.1'de soldan sağa çizilen ikinci oklar ise farklı gelir türlerinin ailelere nasıl dağıldığını, yani *kişisel gelir dağılımını* gösterir. Bu gelir dağılımı ise hangi üretim faktörünün kime ait olduğuna bağlıdır. Örneğin, Şekil-2.1'deki üçüncü aile gibi yalnızca işgücüne sahip olan aileler ücret geliri elde ederler. Bir iş alanında yatırımı bulunan, kiraya verdiği bir toprağı olan ve işgücüne sahip olan ikinci aile gibi aileler ise üç üretim faktörüne karşılık kar, kira ve ücret geliri elde ederler. Bu şekilde kazanılan gelirler toplandığında ailelerin kişisel gelir dağılımını elde ederiz(Ray,1997,172).

Eşitsizlik, yoksulluk ve refah analizinin bir parçasıdır. Çünkü, eşitsizliğin bulunduğu durumlarda, gelir dağılımının en altında bulunanlar yoksulluk içerisinde yaşarlar ve refah açısından da daha kötü konumda bulunurlar. Bazı yoksulluk endeksleri tanımlarında eşitsizliği içerir. Örneğin, Sen endeksi yoksullar arasında gelir dağılımını gösteren gini katsayısını içerir ve yoksullar arasında gelir dağılımı bozulduğunda Sen endeksinde bir artış olur. Foster,Greer ve Thorbecke endeksi ise α=2 iken Yoksulluk Açığının Karesi Endeksi (FGT P_2) olarak bilinir ve yoksulluk sınırının altındakilerin gelir dağılımına duyarlıdır.

Eşitsizliği ölçme yöntemleri arasında en sık kullanılanlardan birisi de Lorenz eğrisidir. Lorenz eğrisinde, dikey eksen nüfusun belirli bir kesimi tarafından kazanılan milli gelirin yüzdesini birikimli olarak gösterir. Yatay eksen ise, gelirlerin küçükten büyüğe

doğru sıralandığı birikimli nüfus dağılımını gösterir. Lorenz eğrisi 45^0 doğrusu üzerinde başlar ve biter(En yoksul % 0 gelirin % 0'ını kazanır, en yoksul % 100 yani nüfusun tamamı ise gelirin % 100'ünü alır). Eğer, her birey aynı gelire sahipse o zaman eşitlik tam olur ve grafikte Lorenz eğrisi köşegen doğrusu halini alır. Yani, Y=X ilişkisi geçerli olur. Örneğin, en yoksul % 10 milli gelirin % 10'nu kazanır. Nüfusun herhangi bir yüzdesi milli gelirden aynı oranda kazanç elde eder. Diğer taraftan, eğer bir birey tüm geliri alırken diğerleri hiçbir şey alamıyorsa, bu durumda tam eşitsizlik olur. Grafikte gelir dağılımı eğrisi köşegen doğrudan ne kadar ayrılırsa gelir dağılımında o kadar fazla eşitsizlik görülür(Ray,1997,179).

Şekil-2.2: Bir Gelir Dağılımına Ait Lorenz Eğrisi



Kaynak: (Ray,1997,179)

Şekil-2.2'de görülen A noktası yatay eksende nüfusun % 20'sini, dikey eksende ise gelirin % 10'nu göstermektedir. Yani, nüfusun en yoksul % 20'si bütün gelirin yalnızca % 10'nu kazanmaktadır. B noktası ise yatay eksende nüfusun % 80'ni, dikey eksende ise gelirin %70'ini göstermektedir. Yani, nüfusun en yoksul % 80'ni milli gelirin % 70'ini kazanmaktadır. Ya da diğer bir deyişle nüfusun en zengin % 20'si bütün gelirin % 30'unu kazanmaktadır(Ray,1997,179).

En fazla kullanılan eşitsizlik göstergelerinden bir diğeri ise Gini katsayısıdır. Gini katsayısı genellikle gelir/tüketim verileriyle tahmin edilir. Eğer, gelir tam olarak eşit dağılırsa Gini katsayısı 0 olur, tüm geliri yalnızca bir birey alırsa 1 olur. Gini katsayısı 0'dan 1'e doğru yükseldikçe toplum içerisinde eşitsizlik artar.

Yoksulluk ve eşitsizlik istatistikleri bir ekonominin nasıl yol aldığını anlamamıza yardımcı olur. Kimlerin yoksul sayılacağı ve yoksulların bir gösterge altında toplanması işlemlerinin dikkatle yapılması gerekir. Yoksulluk düzeylerindeki değişimler yoksulluk sınırının nasıl saptandığına ve yoksulluğun ölçümünde hangi göstergenin kullanıldığına bağlıdır. Yoksulluk ve eşitsizlik göstergelerinin gelir/tüketim verileriyle hesaplanması araştırmacılara çok daha düşük maliyetlerle daha kesin sonuçlara ulaşabilmelerini sağlar. Çünkü, gelir/tüketim verileri çok düzenli tutulan milli gelir hesaplarından alındığı gibi bu verilerle tahmin edilen yoksulluk göstergeleri parasal olarak daha kesin bir şekilde ölçülmekte ve ifade edilmektedir. Örneğin, gelir yoksulluğu yerine eğitim yoksulluğu ölçüldüğünde düzenli eğitim verilerinin daha zor bulunduğu ve eğitim için yoksulluk sınırlarının ise daha keyfi belirlendiği görülmektedir. Ayrıca, eğitim yoksulluğu tahmin edildiğinde, bu göstergenin bir sürü yetişkin için yıllarca değişmeden kaldığı görülmektedir. Çünkü, yetişkinlerin çoğunluğu eğitim sistemini terk etmiştir. Refahın gelir dışı boyutlarda (örneğin, eğitim ve sağlık gibi) ölçülmesi için akademisyenler veya araştırmacılar arasında gelir yaklaşımının yerini alacak daha iyi yaklaşımlar yeni yeni gelişmektedir.

2. Türkiye'nin Yoksulluk Sınırlarına Göre Yoksulluk Profili

i) Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksulluk Oranları: Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2008 yılına ait Yoksulluk Çalışması sonuçları Tablo-2.1'de görülmektedir. Bu tabloda mutlak yoksulluk yaklaşımına göre iki tane yoksulluk sınırı bulunmaktadır. Bu sınırlardan biri gıda harcamaları (açlık sınırı) göz önünde bulundurularak hesaplanmıştır. Diğeri ise gıda ve gıda dışı ihtiyaçlara göre hesaplanan mutlak yoksulluk sınırıdır. Bu sınır Türkiye'de toplum içerisinde kabul edilebilecek minimum yaşam standardını göstermektedir. Tabloda iki yoksulluk sınırına göre hesaplanmış yoksulluk oranları ve yoksul fert sayıları bulunmaktadır. Tablo incelendiğinde 2008 yılında Türkiye'de gıda yoksulluğunun (açlık) oldukça düşük olduğu görülmektedir. 2002 yılında gıda yoksulluğu oranı (gıda yoksullarının toplam nüfusa oranı) % 1,35'den, 2008 yılında % 0,54'e inmiştir. Aynı dönemde gıda yoksulluğu kentsel bölgelerde % 0,92'den, % 0,25'e, kırsal bölgelerde ise % 2,01'den, % 1,18'e inmiştir. Tablodan görüldüğü gibi Türkiye'de 2002 yılında 926.000 gıda yoksulu insan yaşarken, 2008 yılında 374.000'e düşmüştür. Kentsel bölgelerde gıda yoksullarının sayısı 376.000'den, 122.000'e, kırsal bölgelerde ise 550.000'den, 252.000'e gerilemiştir. Yani, hem kentsel hem de kırsal bölgelerde gıda yoksulluk oranı ve gıda yoksullarının sayısı hızla azalmıştır. Ancak, Türkiye'de gıda yoksullarının büyük bir kısmı kırsal bölgelerde yaşamaktadır.

Tablo-2.1: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Fertlerin Yoksulluk Oranları ve Yoksul Fert Sayıları (Türkiye:Kent-Kır)

Türkiye	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Gıda Yoksulluğu (Açlık) %	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54
Gıda Yoksulu Fert Sayısı (Bin Kişi)	926	894	909	623	539	328	374
Yoksulluk (Gıda+Gıda Dışı) %	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11
Yoksul (Gıda+Gıda Dışı) Fert Sayısı (Bin Kişi)	18.441	19.458	17.991	14.681	12.930	12.261	11.933
Türkiye-Kent							
Gıda Yoksulluğu (Açlık) %	0,92	0,74	0,62	0,64	0,04	0,07	0,25
Gıda Yoksulu Fert Sayısı (Bin Kişi)	376	311	269	284	18	33	122
Yoksulluk (Gıda+Gıda Dışı) %	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,36	9,38
Yoksul (Gıda+Gıda Dışı) Fert Sayısı (Bin Kişi)	9.011	9.377	7.146	5.687	4.225	4.968	4.533
Türkiye-Kır							
Gıda Yoksulluğu (Açlık) %	2,01	2,15	2,36	1,24	1,91	1,41	1,18
Gıda Yoksulu Fert Sayısı (Bin Kişi)	550	584	640	339	521	295	252
Yoksulluk (Gıda+Gıda Dışı) %	34,48	37,13	39,97	32,95	31,98	34,80	34,62
Yoksul (Gıda+Gıda Dışı) Fert Sayısı (Bin Kişi)	9.429	10.081	10.846	8.994	8.706	7.293	7.400

Kaynak: (TÜİK,2010). Bu tablo TÜİK'in 2008 yılına ait Yoksulluk Çalışmasından alınmıştır.

Kırsal bölgelerde tarım sektörünün payının çok büyük olmasına rağmen gıda yoksulluğunun yüksek olmasının nedeni gıda arzıyla ilgili değildir. Amartya Sen bu konuda yaptığı çalışmalarla dünyada açlık ve kıtlık sorununa bakış açısını değiştirmiştir. Amartya Sen'e göre kıtlık (açlık) sorunu gıda arzının az olmasından kaynaklanmamaktadır. dağıtımla ilgili bir piyasa aksaklığından kaynaklanmaktadır. Gıda arzı bolken bile Hindistan'da ve Afrika'da kıtlıklar yaşanmış ve yeteri kadar gıda ulaşmadığı için binlerce insan ölmüştür. Bu sorunun diğer önemli nedenleri ise demokratik sorumluluğun ve bağımsız bir medyanın bulunmamasıdır. Örneğin, bağımsız bir medyanın bulunması kıtlık sorununun çok çabuk duyulmasını sağlayarak yöneticilerin soruna hızlı bir şekilde müdahale etmek zorunda kalmalarına yol açabilmektedir. Türkiye'de gıda arzında bir azalma veya dağıtımıyla ilgili bir problem olmamasına rağmen gıda yoksullarının büyük bir kısmı mutlak yoksulluğun daha fazla olduğu kırsal bölgelerde yaşamaktadır. Çünkü, Türkiye'de kırsal bölgelerde tarım bir geçimlik aile uğraşı olarak görülmektedir. Tarım işletmeleri babadan oğla kalan bir aile mesleği olarak yürütülmektedir. Tarıma müsait araziler ise miras yoluyla parçalanarak küçülmektedir. Bu durum tarım arazile-

rinin mülkiyet dağılımındaki eşitsizliği artırdığı gibi küçük işletmelerin çoğunlukta kalmasına yol açmaktadır. 2006 yılında toplam istihdam içerisinde tarımın payı % 27'dir. Ancak, 2006 yılında tarımın toplam ulusal gelir içindeki payı ise % 8,2'dir. Yani, tarım sektöründe çalışan-ulusal gelir oranı çok yüksektir.

Tablo-2.1 incelendiğinde gıda ve gıda dışı yoksulluk sınırına göre Türkiye'de yoksul fert oranının çok yüksek olduğu görülmektedir. 2002 yılında fert yoksulluk oranı (gıda+gıda dışı) % 26,96'dan, 2008 yılında % 17,11'e düşmüştür. Yoksulluk sınırlarının harcama, gelir dağılımı verilerinin ise gelir bazlı olmasına rağmen 2008 yılında gelir dağılımın en altında bulunan en yoksul % 20'nin % 17,11'inin yoksulluk sınırının altında yaşadığı sonucuna ulaşılabilir. Yani. 2008 yılında Türkiye'de en yoksul % 20'nin neredeyse tamamı mutlak yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. 2002-2008 yılları arasında yoksulluk oranı kentsel bölgelerde % 21,95'den, % 9,38'e gerilerken, kırsal bölgelerde % 34,48'den, % 34,62'ye yükselmiştir. Türkiye'de 2002 yılında 18.441.000 yoksul fert bulunurken, 2008 yılında yoksul fertlerin sayısı 11.933.000'e inmiştir. Kentsel bölgelerde yoksul fertlerin sayısı 9.011.000'den, 4.533.000'e, kırsal bölgelerde ise 9.429.000'den, 7.400.000'e düşmüştür. Yani, kentsel bölgelerde yoksulluk oranı (gıda ve gıda dışı) ve yoksullarının sayısı hızla azalmıştır. Kırsal bölgelerde ise yoksul fert sayısında önemli bir azalma olmasına rağmen, fert yoksulluk oranı hemen hemen aynı kalmıştır. Bunun kırsal bölgelerde yaşayan toplam nüfusun azalmasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Türkiye'de mutlak yoksulların(gıda+gıda dışı) büyük bir kısmı kırsal bölgelerde yaşamaktadır. 2002-2008 yılları arasında Türkiye'de fert yoksulluk oranı mutlak olarak 9,85 puan, yoksulların sayısı ise 6,5 milyon azalmıştır. Bu dönemde yoksulların sayısı kentsel bölgelerde 4,5 milyon, kırsal bölgelerde ise 2 milyon azalmıştır. Yani, yoksulluktaki azalmanın büyük bir kısmı kentsel bölgelerde gerçekleşmiştir. Yoksulluktaki azalmaya rağmen Türkiye'de mutlak yoksulluk hala çok yüksektir.

ii)Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları: Tablo-2.2'de hanehalkı fertlerinin eğitim durumuna göre yoksulluk oranları görülmektedir. Tablodan görüldüğü gibi Türkiye'de yoksulluk eğitim düzeyiyle ters orantılı olarak değişmektedir. Eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk azalmaktadır. Türkiye'de en riskli ve kırılgan gruplar sırasıyla okur-yazar olmayanlar, okur-yazar olup bir okul bitirmeyenler, 6 yaşından küçük fertler, ilkokul(ilköğretim) mezunlarıdır. Tablodan 2008 yılında Türkiye'de her dört çocuktan (6 yaşından küçük fertler) birinin yoksul olduğu anlaşılmaktadır. Kentsel bölgelerde her yedi çocuktan biri yoksulken, kırsal bölgelerde yaklaşık olarak iki çocuktan biri yoksuldur. Özellikle kırsal bölgelerde çocuk yoksulluğu önlenemez ise, yoksulluğun gelecek nesillere transfer edileceği öngörülmektedir. Ayrıca, kırsal bölgelerde eğitim durumuna göre yoksulluk oranları kentsel bölgelere göre 2-3 kat daha yüksektir. Bu durum kırsal bölgeler ile kentsel bölgeler arasında büyük bir fırsat eşitsizliğinin bulunduğunu da kanıtlamaktadır.

Tablo-2.2: HaneHalkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları (Türkiye: Kent-Kır)

Türkiye	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Türkiye Toplam	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11
6 yaşından küçük fertler	33,17	37,75	34,19	27,71	24,78	24,52	22,53
Okur-yazar değil	41,07	42,42	45,11	37,81	33,71	33,68	39,59
Okur-yazar olup bir okul bitirmeyen	34,60	35,87	33,67	28,44	25,36	26,71	26,31
İlkokul	26,12	27,55	24,36	17,13	14,19	14,24	13,44
İlköğretim	26,47	29,56	25,49	22,42	18,06	19,19	17,20
Ortaokul ve orta dengi meslek	18,77	18,31	13,00	8,37	8,07	9,16	8,34
Lise ve lise dengi meslek	9,82	11,19	8,28	6,79	5,20	5,88	5,64
Yüksekokul, fakülte ve üstü	1,57	2,66	1,33	0,79	1,01	0,81	0,71
Türkiye-Kent							
Kent Toplam	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,36	9,38
6 yaşından küçük fertler	31,18	31,59	24,93	19,48	13,01	14,66	12,41
Okur-yazar değil	35,88	34,72	32,82	28,46	19,92	22,23	25,46
Okur-yazar olup bir okul bitirmeyen	29,96	29,61	23,74	19,69	14,03	16,33	17,12
İlkokul	21,81	23,59	15,18	10,05	7,25	7,84	6,37
İlköğretim	21,22	23,60	15,77	14,29	10,54	14,11	10,01
Ortaokul ve orta dengi meslek	13,80	15,92	9,38	5,49	5,17	5,43	5,28
Lise ve lise dengi meslek	7,06	9,38	6,35	4,13	3,41	4,15	3,19
Yüksekokul, fakülte ve üstü	1,07	2,19	1,03	0,53	0,88	0,41	0,47
Türkiye-Kır							
Kır Toplam	34,48	37,13	39,97	32,95	31,98	34,80	34,62
6 yaşından küçük fertler	36,79	46,24	49,64	40,55	44,18	44,09	43,90
Okur-yazar değil	46,42	49,89	56,99	46,64	46,49	47,71	54,73
Okur-yazar olup bir okul bitirmeyen	41,13	44,35	47,16	40,80	42,31	46,56	45,05
İlkokul	31,08	32,60	35,92	26,76	24,43	27,96	27,39
İlköğretim	34,25	39,05	41,91	35,67	29,18	30,37	33,03
Ortaokul ve orta dengi meslek	30,11	23,35	22,15	16,32	15,38	22,10	17,64
Lise ve lise dengi meslek	17,65	16,94	14,30	15,32	11,03	13,45	14,93
Yüksekokul, fakülte ve üstü	4,37	5,38	2,90	2,23	1,64	3,24	2,44

Kaynak: (TÜİK,2010). Bu tablo TÜİK'in 2008 yılına ait Yoksulluk Çalışmasından alınmıştır.

iii)Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranları: Tablo-2.3'de hanehalkı büyüklüğüne göre yoksulluk oranları görülmektedir. Tablodan görüldüğü gibi Türkiye'de yoksulluk hanehalkı büyüklüğüyle doğru orantılı olarak artmaktadır. (5-6) ve (7+) nüfuslu ailelerde yoksulluk oranları çok yüksektir. Çünkü, bu ailelerde çocuk sayısı çok fazladır. Hanede yoksulluk sınırının altında olan çocukların sayısı arttıkça kalabalık hanelerin yoksulluk oranları ve yoksul olma olasılıkları yükselmektedir. Türkiye'de hane halkı yoksulluğu kırsal bölgelerde kentsel bölgelerden daha yüksektir. 2008 yılında Türkiye'de yaklaşık olarak her yedi aileden biri yoksuldur. Kentsel bölgelerde yaklaşık olarak her ondört aileden biri, kırsal bölgelerde ise her üç aileden biri yoksuldur. 2002-2008 yılları arasında kentsel

bölgelerde hanehalkı yoksulluk oranı hızla azalmış, kırsal bölgelerde ise hemen hemen hiç değişmemiştir. Kırsal bölgelerde kalabalık hanelerin yoksul olma ihtimali kentsel bölgelerden daha yüksektir. Çünkü, kırsal bölgelerde tarım sektörünün payı çok yüksektir. Kırsal bölgelerde tarım sektöründe istihdam edilenlerin oranı oldukça yüksek, imalat sanayiinde istihdam edilenlerin oranı ise çok küçüktür. Türkiye'de üretilen ulusal gelirin çok büyük bir kısmı ise kentsel bölgelerde üretilmektedir. Kırsal kesimde işgücü içerisinde okur-yazar olmayanların, okur-yazar olup diploması olmayanların ve ilkokul mezunlarının çok büyük bir payı vardır. Kırsal kesimde istihdam edilenlenlerin içerisinde bu üç grubun toplamı çok yüksektir. Bu yüzden kırsal kesimde verimlilik ve gelirler oldukça düşüktür. Ayrıca, tarım sektörünün istihdam yapısı içerisinde hiçbir sosyal güvenliği bulunmayan (kayıtdışı çalıştırılan) ve kadınların çoğunlukta olduğu ücretsiz aile işçilerinin ve yevmiyeli çalışanların payı çok yüksektir. Tarım sektöründe istihdam edilenlerin yaklaşık olarak yarısı ücretsiz aile işçilerinden ve yevmiyeli olarak çalışanlardan oluşmaktadır. Tarım sektöründeki bu olumsuz koşullar kırdan kente göçü de arttırmaktadır.

Tablo-2.3: Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranları (Türkiye: Kent-Kır)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Toplam Türkiye	22,45	23,02	20,67	15,42	13,98	13,64	13,52
1-2	16,51	13,41	14,49	8,44	10,95	9,36	9,85
3-4	16,37	17,08	13,71	9,22	8,27	8,06	8,23
5-6	29,03	31,67	27,40	22,41	17,54	20,79	21,14
7+	45,95	48,41	51,06	44,08	41,83	39,79	37,68
Toplam Kent	17,38	18,49	12,90	8,91	6,85	7,28	6,80
1-2	7,24	8,71	6,49	3,22	3,17	3,21	3,12
3-4	12,94	15,01	8,58	5,02	3,79	3,70	4,04
5-6	25,94	28,61	20,77	14,33	10,69	14,03	11,95
7+	41,15	38,48	37,91	38,45	27,63	29,11	26,20
Toplam Kır	30,52	31,01	34,43	27,21	26,89	29,94	29,83
1-2	27,97	21,06	27,54	17,54	23,08	23,37	24,05
3-4	23,27	22,19	26,12	19,55	18,50	22,67	21,37
5-6	33,83	36,22	36,85	34,22	29,39	36,36	39,13
7+	50,75	56,03	62,82	48,93	54,33	51,68	53,95

Kaynak: (TÜİK,2010). Bu tablo TÜİK'in 2008 yılına ait Yoksulluk Çalışmasından alınmıştır.

vi)Hanehalkı Fertlerinin İktisadi Faaliyetine Göre Yoksulluk Oranları: Tablo-2.4'de hanehalkı fertlerinin iktisadi faaliyete göre yoksulluk oranları görülmektedir. Tablodan görüldüğü gibi Türkiye'de yoksulluk sektörler bazında en düşük hizmetler sektöründe, sonra sanayi ve tarım sektörü olmak üzere artmaktadır. 15 yaşından küçük fertlerde yoksulluk çok yüksektir. Türkiye'de her dört çocuktan (15 yaşından küçük fertler) biri yoksuldur. Kentsel bölgelerde yaklaşık olarak her yedi çocuktan (15 yaşından küçük fertler) biri, kırsal bölgelerde ise yaklaşık her iki çocuktan (15 yaşından küçük fertler) biri yoksuldur. Kentsel bölgelerdeki tarım sektöründe yoksulluk yüksek değildir; 2008 yılında %20,43 olarak gerçekleşmiştir. Kentsel bölgelerde sanayi ve hizmet sektörlerinde ise yoksulluk oranları çok küçüktür. Kırsal bölgelerde ise tarım sektöründeki yoksul-

iuk çok yüksektir; 2008 yılında % 40,09 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, kırsal bölgelerin sanayi ve hizmet sektörlerinde de yoksulluk oranları kentsel bölgelerdekinin yaklaşık olarak üç katıdır. Büyüme sürecine rağmen kırsal bölgelerde gelir ve istihdam çok yavaş artmaktadır. Bu yüzden, kırsal kesimde yoksul yanlısı (gelir dağılımını iyileştiren) politikaların uygulanması gerekir. Örneğin, kırsal bölgelerde bol olan üretim faktörlerinin daha çok kullanılması teşvik edilmelidir. Toprak ve işgücünün daha çok kullanılması kırsal kesimde gelirlerin ve istihdamın artmasına yol açar. Ancak, bu üretim faktörlerinin verimliliğinin arttırılması da gerekir. Çünkü, verimliliği artan üretim faktörlerine yapılan ödemeler yükselir. Bunun sonucunda gelir dağılımı düzelir ve mutlak yoksulluk azalır. Ancak, yoksul yanlısı politikalarla birlikte iyi düzenlenmiş bir sosyal yardım sisteminin de bulunması gerekir. İyi düzenlenmiş sosyal yardım sistemi yoksul yanlısı politikaların etkisini arttırır, yoksulluğun şiddetini azaltır ve çalışabilecek durumda olan yoksul fertlerin işgücü piyasalarına katılımlarını kolaylaştırır.

Tablo-2.4: Hanehalkı Fertlerinin İktisadi Faaliyetine Göre Yoksulluk Oranları (Türkiye: Kent-Kır)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
TÜRKİYE TOPLAM	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11
15 ve daha yukarı yaştaki fertler							
-İstihdamdaki fertler							
-Tarım	36,42	39,89	40,88	37,24	33,86	32,05	37,97
-Sanayi	20,99	21,34	15,64	9,85	10,12	9,70	9,71
-Hizmet	25,82	16,76	12,36	8,68	7,23	7,35	6,82
-İş arayanlar	32,44	30,97	27,37	26,19	20,05	26,01	17,78
-Ekonomik olarak aktif olmayanlar	22,15	22,82	20,95	15,92	13,60	14,74	13,73
-15 yaşından küçük fertler	34,55	37,04	34,02	27,71	25,23	25,55	24,43
KENT TOPLAM	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,36	9,38
15 ve daha yukarı yaştaki fertler							
-İstihdamdaki fertler							
-Tarım	33,74	26,42	19,59	15,43	24,56	15,69	20,43
-Sanayi	18,75	19,31	11,86	8,47	6,04	6,44	6,25
-Hizmet	21,90	16,03	10,62	7,07	4,99	5,17	4,99
-İş arayanlar	22,99	28,20	22,74	20,92	15,60	20,21	13,54
-Ekonomik olarak aktif olmayanlar	18,53	19,32	14,10	11,08	8,03	9,57	8,22
-15 yaşından küçük fertler	30,59	30,43	24,22	19,51	13,50	15,49	14,47
KIR TOPLAM	34,48	37,13	39,97	32,95	31,98	34,80	34,62
15 ve daha yukarı yaştaki fertler							
-İstihdamdaki fertler							
-Tarım	36,77	40,91	42,32	38,80	34,89	33,81	40,09
-Sanayi	25,87	28,02	27,69	14,44	21,71	22,25	23,39
-Hizmet	34,16	18,95	18,01	13,76	13,54	17,68	14,00
-İş arayanlar	62,56	38,84	38,12	43,43	30,96	50,85	35,44
-Ekonomik olarak aktif olmayanlar	30,14	30,58	36,59	27,65	26,31	31,40	30,31
-15 yaşından küçük fertler	41,10	46,44	49,34	40,60	43,63	45,79	44,92

Kaynak: (TÜİK,2010). Bu tablo TÜİK'in 2008 yılına ait Yoksulluk Çalışmasından alınmıştır.

3. Türkiye'de Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri ve Tüketim Harcaması, Hanehalkı Yoksulluk Oranı ve Gelir Eşitsizliği

2002-2008 yılları arasında ortalama aylık hanehalkı geliri ve tüketim harcaması, hanehalkı yoksulluk oranları, yoksul fert sayıları ve gelir eşitsizliğini gösteren Gini katsayıları Tablo-2.5'de görülmektedir. Tablo-2.5 incelendiğinde 2002-2008 yılları arasında ortalama aylık hanehalkı gelirinde 2,21 kat, ortalama aylık hanehalkı tüketim harcamasında ise 2,66 kat artış olduğu görülmektedir. 2002 yılı başlangıç yılı olarak kabul edildiğinde, 2002-2008 yılları arasında gerçekleşen enflasyon oranı ise yaklaşık olarak % 83'tür. Ayrıca, 2002-2008 yılları arasında Gini katsayısında 0,05 puanlık, hanehalkı yoksulluk oranında ise 8,93 puanlık bir azalma gerçekleşmiştir. Yani, ortalama hanehalkı gelirinde ve tüketim harcamasında büyük bir artış görülürken, hanehalkı yoksulluk oranında ve yoksul fert sayılarında önemli bir azalma, gelir dağılımında ise küçük bir düzelme görülmektedir.

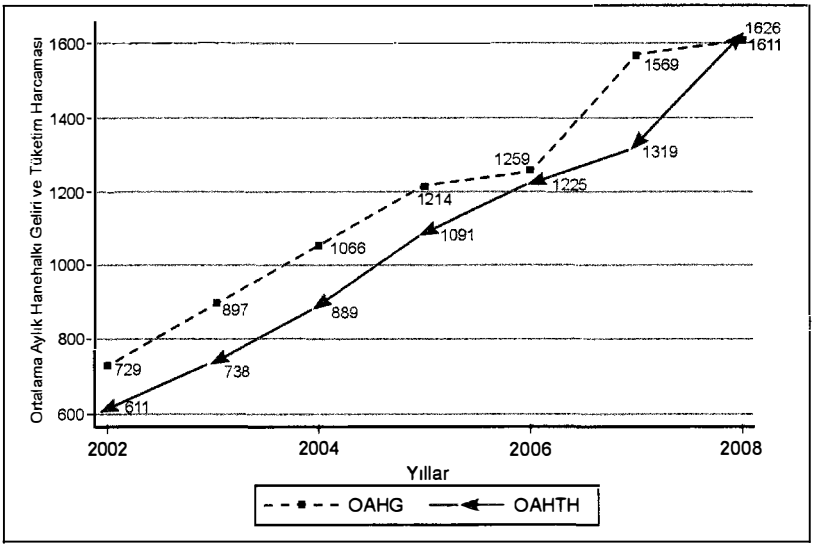
Tablo-2.5: Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri ve Tüketim Harcaması, Hanehalkı Yoksulluk Oranı ve Gelir Eşitsizliği (2002-2008)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri (TL)	729	897	1066	1214	1259	1569	1611
Ortalama Aylık Hanehalkı Tüketim Harcaması (TL)	611	738	889	1091	1225	1319	1626
Enflasyon Oranları (TÜFE'ye göre)	29,7	18,4	9,3	7,7	9,7	8,4	10,1
Gini Katsayıları	0,44	0,42	0,40	0,38	0,40	0,39	0,39
Hanehalkı Yoksulluk Oranı (%)	22,45	23,02	20,67	15,42	13,98	13,64	13,52
Yoksul (Gıda+Gıda Dışı) Fert Sayısı (Bin Kişi)	18.441	19.458	17.991	14.681	12.930	12.261	11.933

Kaynak: (TÜİK,2010). Bu tablodaki veriler TÜİK'in elektronik veri dağıtım sisteminden alınmıştır ve derlenmiştir.

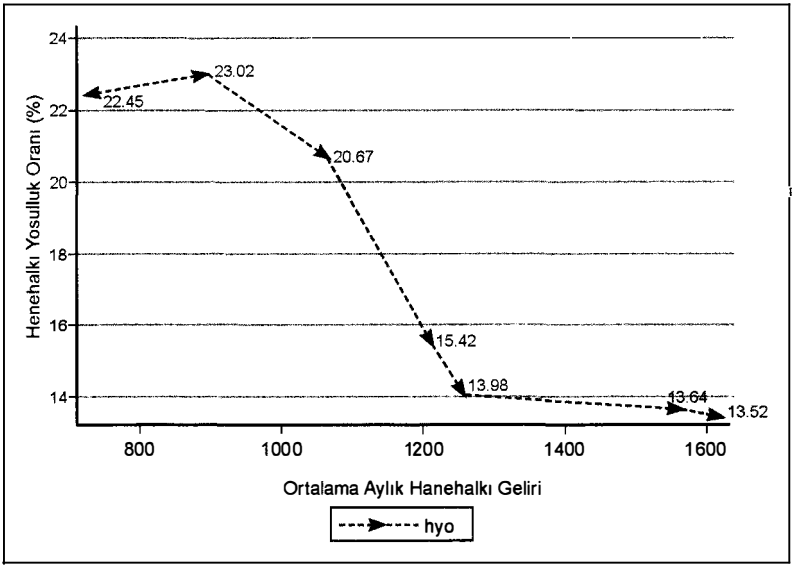
2002-2008 yılları arasında gerçekleşen ortalama aylık hanehalkı geliri ve tüketim harcamaları Şekil-2.3'de görülmektedir. Şekil-2.3'te görülen iki eğriden ortalama aylık hanehalkı gelirinde ve tüketim harcamasında önemli artışlar olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, şekilden de görüldüğü gibi 2008 yılında hanehalkı tasarruf oranı negatif olarak gerçekleşmiştir.

Şekil-2.3: Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri ve Tüketim Harcaması (2002-2008)



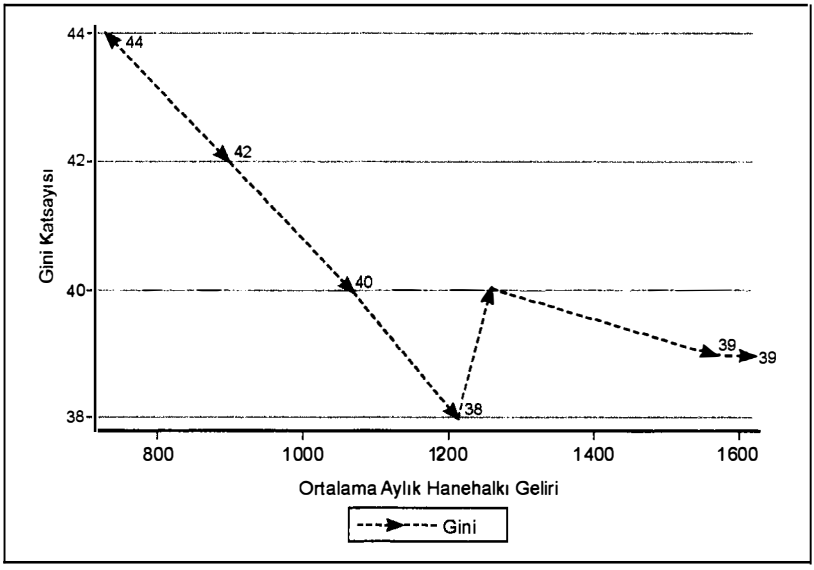
Türkiye'de ortalama aylık hanehalkı geliri artarken hanehalkı yoksulluk oranının da azaldığı Şekil-2.4'ten görülmektedir. 2002 yılında hanehalkı yoksulluk oranı % 22,45'den, 2008 yılında % 13,52'ye gerilemiştir. Yani, ortalama aylık hanehalkı geliri artarken, hanehalkı yoksulluk oranında 8,93 puanlık bir düşüş görülmektedir. Mutlak yoksulluktaki hızlı azalmaya rağmen, mutlak yoksulluk oranı hala çok yüksektir. Bunun en önemli nedeni Türkiye'de kırsal yoksulluğun çok yüksek olmasıdır. Ayrıca, 2006-2008 yılları arasında hanehalkı yoksulluk oranında çok küçük bir gerileme olduğu, bu yıllar arasında hanehalkı yoksulluk oranının yatay bir seyir izlediği anlaşılmaktadır.

Şekil-2.4: Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri ve Hanehalkı Yoksulluk Oranı (2002-2008)



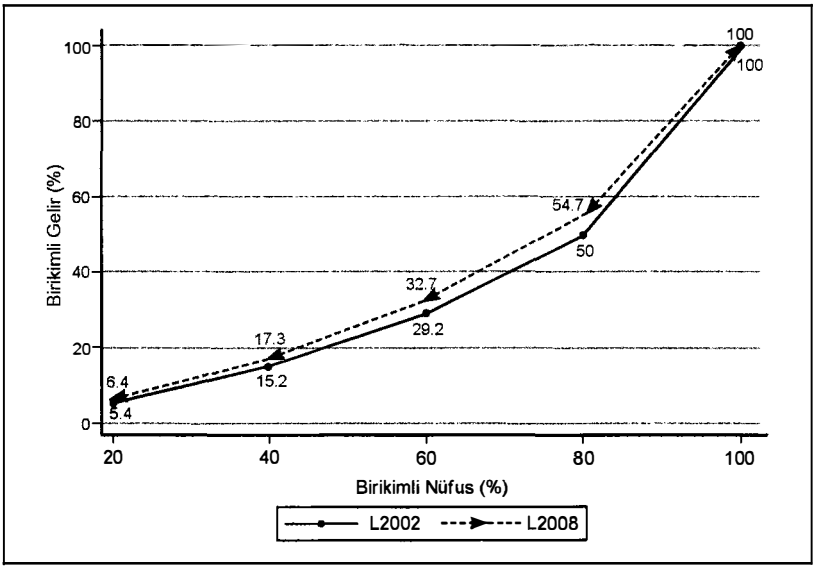
Ayrıca, Türkiye'de ortalama aylık hanehalkı geliri artarken Gini katsayısının azaldığı Şekil-2.5'ten görülmektedir. 2002 yılında Gini katsayısı 0,44'den, 2008 yılında 0,39'a gerilemiştir. Yani, ortalama aylık hanehalkı geliri artarken, Gini katsayısında 0,05 puanlık bir düşüş görülmektedir. Gelir dağılımındaki bu düzelmeye rağmen Türkiye'de gelir eşitsizliği hala çok yüksektir. Uluslararası Finans Kuruluşlarının yaptıkları sıralamalarda Türkiye gelir eşitsizliği yüksek ülkeler grubunda yer almaktadır.

Şekil-2.5: Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri ve Gini Katsayıları (2002-2008)



2002-2008 yılları arasında Türkiye'de gelir dağılımındaki düzelmenin daha iyi görülebilmesi için Şekil-2.6'da 2002 ve 2008 yıllarına ait Lorenz eğrilerinin grafikleri bulunmaktadır. Şekilden görüldüğü gibi 2008 yılına ait Lorenz eğrisi her noktada bir kesişme olmadan 2002 yılına ait Lorenz eğrisinden daha yukarıda bulunmaktadır. Yani, Türkiye'de Lorenz eğrisi her noktada yukarıya doğru kaymıştır. Bu yüzden, şekilden de görüldüğü gibi 2008 yılına ait gelir dağılımı 2002 yılındaki gelir dağılımından daha iyidir. Türkiye'de ortalama hanehalkı geliri artarken, gelir dağılımı eşitsizliği de azalmaktadır. Ancak, şekilden de görüldüğü gibi Lorenz eğrisindeki yukarıya doğru hareket oldukça küçüktür. Yani, ortalama hanehalkı gelirinde önemli bir artış görülürken, gelir dağılımındaki düzelme çok küçüktür ve yeterli değildir.

Şekil-2.6: 2002 ve 2008 Yıllarına Ait Lorenz Eğrileri



2002-2008 yılları arasında Gini katsayısındaki 0,05 puanlık iyileşme 5. % 20'nin (En Zengin) gelir payının mutlak olarak 4,7 puan azalmasından, buna karşılık diğer % 20'lik gelir dilimlerinin paylarındaki küçük artışlardan (toplam 4,7 puan) kaynaklanmaktadır: 4. % 20'nin gelir payında 1,2 puan, 3. % 20'nin gelir payında 1,4 puan, 2. % 20'nin gelir payında 1,1 puan, 1. % 20'nin (En Yoksul) gelir payında ise 1 puanlık artış gerçekleşmiştir. Yoksulluktaki hızlı azalma iki etki sonucunda gerçekleşmiştir. Yoksulluğun hızla azalmasına yol açan ilk etki ortalama hanehalkı gelirindeki artıştan kaynaklanan büyüme etkisidir. İkinci olumlu etki ise gelir dağılımının iyileşmesinden kaynaklanmıştır. Yoksullukta hızlı bir azalmaya yol açan büyüme etkisinin, gelir dağılımı etkisinden daha büyük olduğu tahmin edilmektedir. Ancak, mutlak yoksulluktaki hızlı azalma kentsel bölgelerde gerçekleşirken, kırsal bölgelerde çok küçük azalma gerçekleşmiştir.

4. Kentsel ve Kırsal Bölgelerde Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri, Hanehalkı Yoksulluk Oranı ve Gelir Eşitsizliği

2002-2008 yılları arasında kent ve kır ayrımı bazında ortalama aylık hanehalkı gelirleri, Gini Katsayıları, hanehalkı yoksulluk oranları ve yoksul fert sayıları Tablo-2.6'da görülmektedir. 2002-2008 yılları arasında ortalama aylık hanehalkı gelirinin kentsel bölgelerde 2,20 kat, kırsal bölgelerde ise 2,02 kat arttığı görülmektedir. 2002-2008 yılları arasında Gini katsayıları incelendiğinde kentsel bölgelerde 0,06 puanlık bir iyileşme görülürken, kırsal bölgelerde 0,05 puanlık bir iyileşme gerçekleşmiştir. Aynı dönemde hanehalkı yoksulluk oranları incelendiğinde kentsel bölgelerde 10,58 puanlık bir azalma görülürken, kırsal bölgelerde ise yalnızca 0,69 puanlık bir gerileme gerçekleşmiştir.

2002-2008 yılları arasında kentsel bölgelerde ortalama aylık hanehalkı gelirinin kırsal bölgelerden daha hızlı arttığı görülmektedir. Bu dönemde kentsel ve kırsal bölgeler arasında ortalama hanehalkı gelir makası 1,37'den, 1,49'a yükselmiştir. Türkiye'de kentsel bölgeler ile kırsal bölgeler arasındaki gelir makasından dolayı kırsal bölgelerde hanehalkı yoksulluk oranı kentsel bölgelerden 3-4 kat daha yüksektir. 2002-2008 yılları arasında gerçekleşen ortalama hanehalkı gelirlerindeki önemli artışlardan dolayı kentsel bölgelerde yoksul fert sayısı 4.478.000 azalırken, kırsal bölgelerde 2.029.000 azalmıştır. Bu azalmaya rağmen kırsal bölgelerde kentsel bölgelerdekinden 1,5-2 kat daha fazla yoksul fert yaşamaktadır. 2002-2008 yılları arasında kırsal bölgelerde yoksul fert sayısında önemli bir azalma olmasına rağmen, hanehalkı yoksulluk oranında çok küçük bir gerileme gerçekleşmiştir. Bunun kırsal bölgelerde yaşayan toplam nüfusun azalmasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Türkiye'de kentsel ve kırsal bölgeler arasında gelir makasının çok yüksek olduğu görülmektedir. Kentsel ve kırsal bölgeler arasındaki gelir makasının kapatılması için yoksul yanlısı politikalar uygulanması gerekmektedir.

Tablo-2.6: Kentsel ve Kırsal Bölgelerde Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri, Hanehalkı Yoksulluk Oranı ve Gelir Eşitsizliği (2002-2008)

Kent	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri (TL)	813	1006	1215	1355	1387	1742	1789
Gini Katsayıları	0,44	0,42	0,39	0,37	0,39	0,38	0,38
Hanehalkı Yoksulluk Oranı (%)	17,38	18,49	12,90	8,91	6,85	7,28	6,80
Yoksul Fert Sayısı (Bin)	9.011	9.377	7.146	5.687	4.225	4.968	4.533
Kır							
Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri (TL)	594	706	803	958	915	1118	1201
Gini Katsayıları	0,42	0,39	0,37	0,38	0,40	0,37	0,37
Hanehalkı Yoksulluk Oranı (%)	30,52	31,01	34,43	27,21	26,89	29,94	29,83
Yoksul Fert Sayısı (Bin)	9.429	10.081	10.846	8.994	8.706	7.293	7.400

Kaynak: (TÜİK, 2010). Bu tablodaki veriler TÜİK'in elektronik veri dağıtım sisteminden alınmıştır ve derlenmiştir.

5. Türkiye İçin Önerilen Yoksullukla Mücadele Politikaları

Makroekonomik İstikrar: Türkiye'de yoksul yanlısı olan büyümenin sağlanabilmesi için yapılması gereken en önemli şey makroekonomik istikrarın sağlanmasıdır. Makroekonomik politikalar finansal veya ödemeler dengesi krizlerinin gerçekleşme olasılığını azaltacak biçimde istikrarı hedeflemelidir. Enflasyon oranları % 10'un altında tutulmalıdır. Çünkü, yüksek enflasyon oranlarının yaşandığı ekonomilerde yoksul insanların reel gelirleri düşer. Ayrıca, büyük bütçe ve cari işlemler açıkları kontrol altında tutulmalıdır. İkiz açıkların yol açtığı krizler sonucunda reel sektörde üretim azalır. Bunun sonucun-

da. işsizlik, yoksulluk artar ve gelir dağılımı bozulur. Örneğin, 1994 ve 2001 yıllarında gerçekleşen finans krizleri sonucunda reel sektörde üretim düşmüş, işsizlik, yoksulluk artmış ve gelir dağılımı bozulmuştur.

Türkiye vergi tabanını genişleterek küçük bütçe açıkları hedeflemelidir. Büyük bütçe açıkları büyümeyi aşındırır ve uzun süre sürdürülemez. Kamu harcamaların azaltılması gerektiğinde ise sosyal harcamalardan kesinti yapılmaması gerekir. Çünkü, sosyal harcamaların kesilmesi eğitim ve sağlık gibi kritik hizmetlerin aksamasına yol açar ve yoksullara zararı olur. Kamu harcamaları etkin ve adil bir şekilde, insani gelişmenin finansmanı için yapılmalıdır.

Türkiye'de sermaye girişleri sonucunda döviz kuru aşırı değerlidir. Türkiye döviz kuru politikasında aşırı değerli döviz kurundan kaçınmalıdır. Çünkü, aşırı değerli kur ihracatın ve istihdamın artması için yapılan tüm çabaların boşa gitmesine yol açar. Ayrıca. aşırı değerli döviz kuru cari işlemler açığının büyümesine yol açmaktadır. Bunun sonucunda ödemeler dengesi krizi çıkabilir. Kur politikasının, ihracatın, istihdamın artmasına, işsizliğin ve yoksulluğun azalmasına yol açacak şekilde takip edilmesi gerekir. Ayrıca, Türkiye'de büyümenin yapısına ve kalitesine daha çok dikkat edilmelidir. Büyümenin, insani gelişmeyi sağlaması, işsizliği ve yoksulluğu azaltması, çevreyi koruması ve sürdürülebilir olması gerekmektedir.

Ancak, makroekonomik istikrar politikaları büyüme performansını azalttığı takdirde yoksulluğun artmasına neden olur. Reel ekonominin istikrarını sağlayan ve riski azaltan politikalar yoksul yanlısı olan politikalardır. Çünkü, yoksul insanlar riske karşı en kırılgan olan gruplardır. Bu yüzden Türkiye'de ekonomi politikaları ekonominin reel ve finans sektöründeki oynaklığı azaltmak ve ekonomiyi mümkün olduğu kadar tam istihdam seviyesinde tutmak için çalışmalıdır. Ayrıca, ekonominin karşılaştığı riskleri azaltmak ve risklere karşı hareket kabiliyetini arttırmak istikrar açısından büyük önem taşımaktadır.

Gelir Dağılımı : Fonksiyonel gelir dağılımına göre, büyümenin yoksul yanlısı olabilmesi için yoksul kesimlerin sahip olduğu üretim faktörlerinin daha çok kullanılması gerekir. Bunlar, vasıfsız işgücü ile topraktır. Çin, Hindistan ve hızlı büyüyen Doğu Asya ülkelerinin yoksullukla mücadele kayıtlarına bakıldığında yoksul kesimlerin sahip olduğu üretim faktörleri büyüme esnasında çok kullanıldığında yoksullukla mücadelede çok başarılı oldukları görülmüştür. Türkiye'de yoksul kesimlerin büyük çoğunluğu kırsal kesimde yaşamaktadır. Büyük çoğunluğu ise tarımsal üretime bağlıdır. Yani, yoksul yanlısı büyüme için kırsal kesim hedeflenmeli, tarım kesiminin gelirleri arttırılmalıdır. Bunun içinde en çok işgücünün kullanılması sağlanmalıdır. Başarılı bir şekilde kalkınan ülkelerin deneyimlerine bakıldığında hızlı bir büyüme ve yoksulluğun azaltılması için tarım kesiminde verimliliğin ve gelirlerin arttırılması gerekmektedir. Türkiye'de kırsal kesimde yoksullukla mücadele bölgeler arası eşitsizliğin de azalmasına yardımcı olur. Vasıfsız işgücü ücretlerinin (asgari ücretin) piyasadaki denge fiyatının üzerine yapay olarak çıkarılması için yapılan müdahaleler ise ekonomik büyümeyi yavaşlatacaktır. Verimlilik artışının sağlanması için vasıfsız işgücünün (özellikle gizli işsizlerin) eğitilmesi gerekir. Eğer, Türkiye'de uygulanan iktisat politikaları eğitimin kalitesinin, iş gücü verimliliğinin, istihdamın ve kırsal kesimin gelirlerinin artmasına yol açıyorsa

yoksullukla mücadelede başarılı olunur. Türkiye'de gelir dağılımı düzeldikçe beslenme, eğitim ve sağlık koşulları düzelecek ve işgünün verimliliği artacaktır. Gelir dağılımı adil olmadığında ise siyasi ve ekonomik istikrarsızlığa yol açararak ekonomik performansın aşınmasına neden olmaktadır.

Beşeri Sermaye: Türkiye'de eğitim ile yoksulluk arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Türkiye'de yoksul insanların sahip olduğu beşeri sermaye miktarının arttırılması yoksulluğun azalmasına yol açacaktır. Beşeri sermayesi zengin olan ülkelerin daha hızlı büyüdüğü ispatlanmıştır. Beşeri sermayesi iyi olan insanlar ise büyümeden daha çok faydalanmaktadırlar. Yoksul insanların beşeri sermayesine yapılan yatırımlar yoksullukla mücadelede iki yarar sağlar: 1) Ekonomik büyümeyi arttırır. 2) Büyüme daha çok yoksul yanlısı olur. Doğu Asya ülkelerinin deneyiminde görüldüğü gibi artan bir beşeri sermaye, büyümeye ve yoksulluğun azalmasına yol açmıştır. Gelir dağılımının düzelmesi insani gelişmeyi olumlu etkilemektedir. Bu konuda yapılan ampirik çalışmalar gelir dağılımının düzeldiği zamanlarda okula kayıt olan yoksul çocukların sayısının arttığını göstermektedir. İnsani gelişme yoksulluk sınırının altındaki insanların oranı azaldıkça, yani gelir dağılımı düzeldikçe artacaktır. Türkiye'de ailelerin insani gelişme için ayırdıkları gelir arttıkça; kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe; aile içerisinde harcamaları kadınlar yönlendirdiği takdirde insani gelişme artacaktır. Ayrıca, devletin insani gelişme öncelikli sektörlere yaptığı harcamaların arttırılması gerekmektedir.

Türkiye'de nüfusun ve istihdam edilenlerin çoğunluğu çok kırılgan olan okuma yazma bilmeyenlerden, bir okul bitirmeyenlerden ve ilkokul mezunlarından oluşmaktadır. Beşeri sermayenin geliştirilmesi için iyi bir sağlık, ilk ve orta öğretim eğitimi ve iyi beslenmenin sağlanması gerekir. Bunlar çalışanların verimliliğini yükseltir. Orta öğretim ve meslek eğitimi becerilerin artmasına yol açar. Lise ve yüksek öğretim ise temel bilimleri, teknoloji ithalatını, teknolojinin yurtiçinde gelişmesini sağlar. Orta öğretim ve üstü eğitim programları devletin önemli kurumlarının, kanunlarının, finans sisteminin ve ekonomik büyüme için gerekli diğer unsurların gelişmesini sağlar. Türkiye'de reel sektörde ara eleman sıkıntısı bulunmaktadır. Meslek okullarındaki eğitimin iyileştirilmesi ve yaygınlaştırılması nitelikli ara eleman sıkıntısını giderecektir.

Makro perspektifden bakıldığında ise Türkiye'de eğitim düzeyinin arttırılması ihracatın kompozisyonunu ve büyüme oranını da etkileyerek ekonominin performansını yükseltecektir. Gelişmekte olan bir ülkenin işgücünün eğitim ve beceri düzeyi faktör donanımını ve ticaretinin kompozisyonunu etkilemektedir. İşgücünün beceri ve eğitim düzeyi bir ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğünü belirleyen faktörler arasındadır. Örneğin, Doğu Asya ülkelerinin sanayi mallar ihracatındaki büyük başarıları buna örnek olarak gösterilebilir.

Etkin (Güçlü) Bir Devlet : Yoksul yanlısı olan politikalar uygulamak ve yoksullukla mücadelede etkin ve ulaşımı kolay bir kurumsal ortamın kurulması için Türkiye'de güçlü ve fonksiyonel bir devlete ihtiyaç vardır. Bu yüzden devletin kapasitesinin ve ekonomi yönetiminde üstlendiği rollerin güçlendirilmesi gerekmektedir. Son yıllarda yapılan araştırmalar devletin demokratik sorumluluğunun, sivil toplum örgütlerinin katılımının, yüksek ücretler ve terfi imkanları sağlanan iyi eğitimli bir devlet bürokrasisinin sağlanmasının iyi bir yönetişime ulaşılması için önemli olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de öncelikle yoksullukla mücadele eden kurumlar olmak üzere kamu yönetimi sistemlerinin iyileştirilmesi gerekmektedir. Bunun sonucunda, kamu programları daha etkin ve sorumlu olacaktır. Türkiye'de daha duyarlı ve sorumlu bir kamu kesiminin olması için sivil toplumun kamu programlarının planlamasında, gözetiminde ve değerlendirmesinde yer alması gerekir.

Devlet yoksullukla mücadele ederken yoksul insanların yararı için hareket edecek koalisyonlar kurulmasını sağlamalıdır. Bunun için devlet: 1) Uygun siyasi iklimi desteklemelidir. 2) Yoksul insanların çıkarlarını gözeten derneklerin önündeki engelleri kaldırmalı ve aktivitelerine yararlı olacak desteği sağlamalıdır. 3) Devlet ile toplum arasındaki sinerjiyi büyütmeli; yerel yönetime ve kalkınma sürecine katılabilmeleri için yoksul insanların kapasitelerini arttırmalıdır. Yoksul insanların yaşamlarını etkileyen müdahalelere karşı doğrudan isteklerini duyurabilecekleri ve organize olabilecekleri bir ortam oluşturulmalıdır. Devletin, yoksullukla mücadele ederken yoksul insanların hayatlarındaki yasal, siyasi, yönetimsel ve sosyal engelleri kaldırması ve piyasa mekanizmalarından dışlanmamaları için harekete geçmesi gerekir.

Türkiye'de yargı sistemine çok az harcama yapılmaktadır. Mahkeme salonları çok yetersizdir. Yargı sistemini kullanmak zorunda kalan yoksul insanların mahkemelerin maliyetlerini karşılamak için paraları genellikle bulunmamaktadır. Mahkeme ücretlerinin yoksul insanlardan alınmaması onların birazda olsun rahatlamalarına neden olur. Türkiye'de yoksul insanlar yargı sistemini kullanmak zorunda kaldıklarında yardım edilmelidir. Bu yardımın etkin olabilmesi için yardımın biran önce yapılması gerekir. Örneğin, Şili ve Peru'da avukatlar üniversiteyi bitirdikten sonra özel bir eğitim alarak yargı sistemini kullanırken yoksul insanlara nasıl yardım edileceğini öğrenmektedirler. Ayrıca, mahkeme prosedürlerinde reform yapılması kuralların basitleştirilmesini, zabıtların kısaltılmasını ve tarafların temsil edilmesini sağlar. Mahkemelerin yapısının değiştirilmesi yoksul insanların adalet sistemine daha kolay ulaşmalarına yol açar. Hukuk eğitiminde ve uygulamasında yoksul insanlara karşı daha duyarlı olunması için bazı değişikliklerin yapılması da tavsiye edilmektedir.

Bölgesel Eşitsizliğin Azaltılması : Karadeniz, Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri diğer bölgelerden gelir ve insani gelişme bakımından geride kalmıştır. Bölgeler arasında olan uçurumlar büyümenin yoksulluğu azaltıcı etkisini azaltır. İnsani gelişme bakımından zayıf olan ve yoksulluk oranları yüksek olan bu bölgelere devletin transfer programları ve sosyal güvenlik ağları temin etmesi gerekir. Ayrıca, bu bölgelerde altyapının yapılması gerekir. Yoksul ülkelerde altyapı yatırımlarının sağlanması büyüme ve yoksullukla mücadelede çok önemli yer tutar. Yol ve sulama yatırımlarının kırsal kesimin kalkınmasında önemli etkileri bulunur. Yol yapımında veya sulama hizmetlerinde bir artış toplam üretimde de önemli bir artışa yol açmaktadır.

Cinsiyet Ayrımcılığına Son Verilmesi: Türkiye'de cinsiyet eşitliğinin sağlanması insan haklarının geliştiği bir kültür ortamın yaratılmasında çok etkili olacaktır. Bu ortamın sağlanması gelecek nesillerin beşeri sermayesine ve verimliliğine önemli katkıları olur. Günlük yaşantımızda ve kanunlar karşısında kadınlar ve erkeklere eşit haklar tanınması, eğitim ve sağlık hizmetlerinde eşit imkanlara sahip olmaları cinsiyet eşitliğini sağlamak

için izlenmesi gereken önemli yollardır. Cinsiyet ayrımını ifade eden kalkınma göstergelerinin yayınlanması bu konuda kamuoyunun desteğini sağlayacaktır. Ama en önemlisi kadınların siyaset alanında katılımları sağlanmalıdır. Böylece kadınların topluma olan katkıları daha büyük olacaktır.

Cinsiyet ayrımının devam etmesi halinde gelecek nesiller üzerinde olumsuz etkiler görülür. Çünkü, aile içerisinde çocukları yetiştiren kişi genellikle annelerdir. Aile içerisinde eğitimden ve karar verme yetkisinden mahrum bırakılan anneler sağlıklı ve üretken çocuklar yetiştirmede çok büyük zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Türkiye'de eğitim imkanlarına ulaşamayan kadınlar istediklerinden daha fazla çocuk yapmak zorunda kalmaktadırlar. Daha iyi eğitim almış kadınlar ise eşleriyle çocuk sayısı, doğum kontrolu ve çocuklarının gelecekleriyle ilgili konularda daha iyi iletişim kurmaktadırlar. Bu konuda yapılan ampirik çalışmalar kadınların eğitim düzeyinin artması sonucunda çocuklarının hayatta kalma ihtimalinin de yükseldiğini göstermiştir. Kadınların eğitim düzeyi ile çocukların bilişsel gelişmesi arasında da pozitif bir ilişki bulunduğu İngiltere ve A.B.D.'de yapılan panel çalışmalarıyla kanıtlanmıştır.

Çocuk İşgücünün Azaltılması : Türkiye'de aileler çocukların işgücü piyasasından ayrıldıktan sonra okul masraflarını karşılayacak kadar kredi alabilirlerse çocukların çalıştırılması engellenmiş olacaktır. Çocuklar eğitimleri tamamlandıktan sonra gelecekte kazandıkları gelirlerle bu kredileri ödeyebilirler. Ancak, çok iyi çalışan kredi piyasaları bu işlemlerin yapılmasını sağlayabilir. Çünkü, çocukların eğitimi için yapılan yatırım ile yetişkin olarak çalışabilmeleri arasındaki zaman farkı çok uzundur.

Türkiye'de çocukların çalıştırılmasını engellemenin en etkili yolu çocuklarını okula gönderen ailelere para yardımı yapılmasıdır. Böyle bir program uygulanırken aile okula giden çocuğu için yardım alır. Etkili bir yardım programının bile çok büyük maliyetleri bulunmamaktadır. Çünkü bu para yardımları çocukların çalıştıklarında kazandıkları düşük ücretlere göre yapılmaktadır. Bu yüzden çocukların çalıştırıldığı ülkelerde ailelere çocuklarını okula göndermeleri için para yardımı yapılması yoksullukla mücadele açısından son derece önemlidir. Ancak, Türkiye'de yapılan para yardımları çok yetersizdir; bu yardımların etkili olabilmesi için arttırılması gerekir.

Aile Planlaması ve Anne-Baba Eğitimi: Yüksek doğurganlığın yoksulluğun en önemli nedenleri arasında olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda, yoksulluk da doğurganlık oranlarını arttırmaktadır. Bunun başlıca iki nedeni vardır. Birincisi, yoksul aileler çocuklarını çalıştırdıkları için daha çok çocuk yapmaktadırlar. İkincisi, aileler çok çocuk sahibi olduklarında yaşlanınca güvence altında olacaklarını düşünmektedirler. Bu da doğurganlık oranlarını daha da yükseltmektedir. İnsani gelişme bakımından geri kalmış şehirlerde ve köylerde örneğin, Doğu ve Güney Doğu Bölgelerinde etkin bir biçimde aile planlaması yapılması, özellikle kadınların doğum kontrolu ve çocuk sağlığı gibi temel konularda bilgilendirilmesinin doğurganlık oranlarını azaltacağı tahmin edilmektedir. Daha iyi eğitimli anne babalar az sayıda çocuk sahibi olacaklardır. Sahip oldukları çocuklara da daha iyi bakabileceklerdir. Çok çocuk sahibi olan aileler ise daha yüksek olasılıkla yoksul olacaklardır. Bu ailelerin çocukları da gelecekte yoksul bireyler olacaklardır. Bu yüzden aile planlaması ve anne-baba eğitimi yoksullukla mücadele için önemli bir araçtır.

6. Sonuç ve Öneriler

Türkiye'de mutlak yoksulluk oranlarının (gıda ve gıda dışı) çok yüksek olmasının iki nedeni vardır: Birincisi, Türkiye'nin ortalama geliri çok yüksek değildir. İkincisi, Türkiye'de gelir dağılımı çok bozuktur; gelir dağılımındaki düzelme de yetersizdir. Bu yüzden, Türkiye gelir dağılımı adaletsizliği bakımından en kötü ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye'de büyümeyi ençoklayan politikalar uygulanmaktadır. Bu politikalar kişi başına düşen ortalama gelirin yükselmesini sağlar. Türkiye'de kişi başına düşen ortalama gelir yükselirken mutlak yoksulluk azalmaktadır. Ancak, Türkiye'nin yüksek gelir eşitsizliğini düzeltebilmesi ve çok yüksek olan mutlak yoksulluğunu azaltabilmesi için çok geç olmadan büyümeyi arttıran politikalarla birlikte yoksul yanlısı, yani gelir dağılımını düzelten politikalar uygulaması gerekmektedir.

Türkiye'de her yıl büyüme hedefleri belirlenmekte ve büyüme hedeflerine ulaşılması için çok büyük çabalar gösterilmektedir. Türkiye'de büyüme hedefleriyle birlikte ortalama gelir artarken, gelir dağılımındaki düzelme yetersizdir. Türkiye'de büyüme hedeflerinin yanısıra gelir dağılımıyla ilgili hedefler de olmalıdır. Türkiye'de büyüme ve gelir dağılımını düzelten politikaların karışımını içeren bir kalkınma stratejisinin belirlenmesi ve uygulanması insani gelişmenin hızlanmasına, mutlak yoksulluktaki ve gelir eşitsizliğindeki azalmanın devam etmesine yol açacaktır. Ancak, bu kalkınma stratejisi aynı zamanda kentsel ve kırsal bölgeler arasındaki gelir makasının kapatılmasını da hedeflemelidir. Türkiye'de büyüme kentsel bölgelerde ve sermaye yoğun sektörlerde gerçekleşirse yoksulluğa karşı çok başarılı olunmaz. Eğer, büyüme insani gelişmenin, istihdamın ve kırsal kesimin gelirlerinin artmasına yol açarsa yoksullukla mücadelede başarılı olunur(Ranis vd.,2005,62). Ancak, gelir dağılımının bozuk olması insani gelişmeyi olumsuz etkiler. İnsani gelişmenin ne kadar hızlı olacağı eğitim ve sağlık harcamalarının büyüklüğü kadar, yoksul insanların örneğin, en yoksul % 20'nin ne kadar yararlandığına bağlıdır. Türkiye'de gelir dağılımı politikalarının büyümeyi arttıran politikalarla birlikte uygulanması sonucunda hem kentsel hem de kırsal bölgelerde yaşayan en yoksul gruplar da büyüme sürecine dahil olacak ve büyümenin yarattığı fırsatlardan daha çok yararlanabilecektir. En önemlisi, Türkiye eşitsizliğin daha çok azalması ile daha yüksek büyüme oranlarının bulunduğu patikalara ulaşabilecektir.

Kaynaklar

Baulch, Bob ; Hoddinott, John (2000): "Economic Mobility and Poverty Dynamics in Developing Countries", *Journal of Development Studies*, 36:6,1-24.

Clark, David A. (2006), "The Capability Approach:Its Development, Critiques and Recent Advances", *Global Poverty Research Group*, GPRG-WPS-032, Erişim: www.gprg.org.

Cord, Louise; Lopez, J. Humberto; Page, John (2004), " Pro-Poor Growth and Poverty Reduction", edi. Krakowski, Michael, *Attacking Poverty: What Makes Growth Pro-Poor?*, s.15-37, Nomos.

Eswaran, Mukesh; Kotwal, Ashok (2006), "The Role of Agriculture in Development", edi. Banerjee, Abhijit Vinayak; Benabou, Roland; Mookherjee, Dilip, *Understanding Poverty*, s. 111-123, Oxford University Press.

Fields, Gary S. (2001), *Distribution and Development*, Russel Sage Foundation, The MIT Press.

Fukuda-Parr, Sakiko (2003), "The Human Development Paradigm: Operationalizing Sen's Ideas On Capabilities", *Feminist Economics*, 9(2-3), s. 301-317.

Haq, Mahbub Ul (1995), *Reflections on Human Development*, Oxford University Press.

Kakwani, N. (2000), "Growth and Poverty Reduction: An Emprical Analysis", *Asian Development Review*, vol. 18, no. 2, s. 74-84.

Klasen, Stephan (2004), "In Search of the Holy Grail: How to Achieve Pro-Poor Growth?", edi. Krakowski, Michael, *Attacking Poverty: What Makes Growth Pro-Poor?*, s. 89-125, Nomos.

Laderchi R. C.; Saith Ruhi; Stewart Frances (2003), "Does it Matter that we do not Agree on the Definition of Poverty? A comparison of Four Approaches", *Oxford Development Studies*, Vol. 31, No. 3.

Meier, Gerald M. ; Stiglitz, Joseph E. (2001), *Frontiers of Development Economics*, A Copublication of World Bank and Oxford University Press.

Mithaug, Dennis E. (1996), *Equal Opportunity Theory*, SAGE Publications.

Osmani, S. R. (2009): "When Endowments and Opportunities Don't Match: Understanding Chronic Poverty", edi. Tony Addison; David Hulme; Ravi Kanbur, *Poverty Dynamics: Interdisciplinary Perspectives*, s. 247-266, Oxford University Press.

Özcan, Kıvılcım M. (2003), "Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi:2001", *Ekonomik Yaklaşım*, cilt:14, sayı:49.

Ranis, Gustav; Stewart, Frances; Ramirez, Alejandro (2005), "Economic Growth and Human Development", edi. Fukuda-Parr, Sakiko; Kumar, A.K. Shiva, *Readings in Human Development*, s. 61-84, Oxford University Press.

Ray, Debraj (1997), *Development Economics*, Princeton University Press.

Sen, A. K. (2007), *Commodities and Capabilities*, Oxford University Press,11. Baskı.

Sen, A.K. (2005), "Development As Capability Expansion", edi. Fukuda-Parr, Sakiko; Kumar, A.K. Shiva, *Readings in Human Development*, s. 3-16, Oxford University Press.

Sen, A. K. (1995), *Inequality Reexamined*, Harvard University Press,1. Baskı.

Sen, A. K. (1993), "On the Darwinian View of Progress", *Population and Development Review*, Vol. 19, No. 1. s. 123-137.

Sumner, Andrew (2007), "Meaning versus Measurement: Why Do Economic Indicators of Poverty Still Predominate ?", *Development in Practice*, Volume 17, Number 1, February 2007.

Sumner, Andrew (2004), "Economic Well-being and Non-economic Well-being", *World Institute for Development Economics Research*, Research Paper No. 2004/30.

Stiglitz, Joseph E.; Ocampa, Jose Antonio; Spiegel, Shari; FFrench-Davis, Ricardo; Nayyar, Deepak (2006): *Stability with Growth: Macroeconomics, Liberalization, and Development*, Oxford University Press, 1. Baskı.

Şenses, Fikret (2003), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü*, İletişim Yayınları, İstanbul, 3. Baskı.

Thorbecke, Erik (2005), "Multi-dimensional Poverty: Conceptual and Measurement Issues", Paper prepared for *The Many Dimensions of Poverty International Conference*, UNDP International Poverty Centre, Brasilia.

Tilak, Jandhyala B. G. (2002): "Education and Poverty", *Journal of Human Development*, Vol. 3, No. 2.

Tokatlıoğlu, İbrahim; Başaran, Alparslan (2003): "Türkiye'de Yoksulluğun Dağılımı, Yapışkanlığı ve Transfer Politikaları", *Ekonomik Yaklaşım*,cilt:14,sayı:49.

TÜİK (2010): Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, Erişim: http://www.tuik.gov.tr, Ziyaret Tarihi: Ekim-Kasım, 2010.

3. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE EN YOKSUL % 20'NİN YOKSULLUK PROFİLİ, GELİR DAĞILIMI VE TÜKETİM HARCAMASI

Yrd. Doç. Dr. Tolga Kabaş
Çukurova Üniversitesi,
İ.İ.B.F, İktisat Bölümü,
Balcalı/Adana 01330,
e-mail: tkabas@cu.edu.tr

1. Giriş

Parasal yaklaşım bir diğer adıyla gelir yaklaşımı yoksulluğun teşhis edilmesinde ve ölçülmesinde en sık kullanılan yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre yoksulluk, tüketimin veya gelirin yoksulluk sınırının altında olması olarak tanımlanmaktadır. Asgari bir seviyeyi gösteren yoksulluk sınırının altında gelir veya tüketim harcamalarına sahip insanlara yoksul denilmektedir.

Yoksulluk sınırı iki farklı yöntemle bulunur. Birinci yönteme *"minimum gıda sepeti"* denilir ve kişi başı alınması gereken asgari kalori miktarının bulunmasıyla elde edilir. Bulunan bu sınır besin temelli yoksulluk çizgisidir. Bu sınır gıda yoksullarının teşhis edilmesinde ve gıda yoksulluğunun ölçülmesinde kullanılır. Diğer yönteme, *"temel gereksinimler yaklaşımı"* denilir ve insanların yaşamlarını devam ettirebilmesi için minimum düzeyde almaları gereken gıda, giyim, barınma, eğitim ve sağlık harcamalarının hesaplanmasıyla bulunur. Gıda ile başlanır ve gıda dışı temel ihtiyaç malzemelerinin tutarları eklenerek yoksulluk (gıda ve gıda dışı) sınırına ulaşılır(Laderchi vd.,2003,250;Tokatlıoğlu ve Başaran,2003,113;Thorbecke,2005,9).

Yoksulluğun teşhis edilmesinde ve ölçülmesinde kullanılan diğer bir yaklaşım ise Amartya Sen'in Kapasite Yaklaşımıdır. Son yıllarda Amartya Sen'in Kapasite Yaklaşımı yoksulluğun, eşitsizliğin ve insan gelişiminin anlaşılmasında kullanılan en yaygın perspektif olmuştur. Sen'in yaklaşımına göre yoksulluk temel kapasitelere ulaşamamak olarak tanımlanır. Sağlıklı olabilmek, bilgili olabilmek, iyi beslenebilmek, toplum içerisinde yer alabilmek önemli kapasitelere örnek olarak verilebilir. Sen'e göre kalkınma insan kapasitesinin genişlemesidir; faydanın veya gelirin ençoklanması değildir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) hazırladığı İnsani Yoksulluk/Gelişme Endeksleri Kapasite Yaklaşımına dayanır. İnsani Yoksulluk Endeksinde kullanılan insani yoksulluk tanımı çok boyutludur ve parasal olmayan göstergelerle ifade edilir. Bu

Bu bölüm Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisinde (2010, sayı 2) yayınlanmıştır.

endekste insani yoksulluk insan hayatı için gerekli olan üç unsurun yoksunluğu olarak tanımlanır. İnsani yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan üç unsur yaşam süresi, bilgi düzeyi ve yaşam kalitesidir. İnsani Gelişme Endeksinde ise yaşam süresi, bilgi düzeyi ve yaşam kalitesindeki başarı düzeyi ölçülmektedir(Laderchi vd.,2003,253;Sen, 1995,39-41;Fukuda-Parr,2003,302-305).

Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun ölçülmesinde en sık kullanılan yöntem mutlak yoksulluk (parasal yaklaşım veya bir diğer adıyla gelir yaklaşımı) yaklaşımıdır. Mutlak yoksulluk yaklaşımında yoksullar hesaplanan yoksulluk sınırlarına göre tanımlanırlar. Mutlak olarak yoksul olanlar temel ihtiyaçlarını karşılayamazlar. Sanayileşmiş ülkelerde kullanılan göreli yoksulluk kavramına göre ise yoksulluk, haneler, gelirlerine ya da tüketimlerine göre sıralandığında belirli bir noktanın altında kalanların oranı olarak tanımlanır. Yani, göreli yoksullar temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilen, ancak toplumun genel refah düzeyinin altında kalan ve topluma sosyal açıdan katılmaları engellenmiş olanları kapsamaktadır. Örneğin, mutlak yoksulluk kavramına göre bir toplumda hiç kimse yoksul olmayabilir. Ancak, gelir dağılımıyla doğrudan ilişkilendirilen göreli yoksulluk kavramına göre toplumda her zaman yoksul olan bir kesim bulunacaktır. Göreli yoksulluğu azaltmanın tek yolu eşitsizliği azaltmaktır.

Bu çalışmada parasal ya da gelir yaklaşımı kullanılarak Türkiye'de en yoksul % 20'nin yoksulluk profili, gelir dağılımı ve tüketim harcaması incelenecektir. Çünkü, Türkiye'de fert yoksulluk oranı incelendiğinde gelir dağılımının en altında bulunan % 20'nin neredeyse tamamının yoksulluk sınırının altında yaşadığı görülmektedir. Ayrıca, en yoksul % 20'nin elde ettiği gelir yoksulluk düzeyinin büyük bir kısmını açıklamaktadır. En önemlisi Türkiye'de en yoksul % 20 yoksulluğa karşı en riskli ve kırılgan grupları kapsamaktadır. Çünkü, bu grupların yoksulluk oranları incelendiğinde % 20'ye yakın veya daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu gruplar arasında özürlüler, çocuklar, okur-yazar olmayanlar, okur-yazar olup diploması olmayanlar, ilköğretim mezunları, ücretsiz aile işçileri, yevmiyeli çalışanlar gibi gruplar bulunmaktadır. Bu sebeplerden dolayı adalet (eşitlik) kavramı açısından önemli olan en yoksul % 20'nin ortalama aylık hane geliri, gelir payı, tüketim açığı, yoksulluk açığı ve yoksulluk açığı oranı TÜİK'in verileri kullanılarak incelenecektir. Aynı zamanda, çalışmada Türkiye'nin yoksulluk profili, bölge bazında en yoksul % 20'nin aylık hane geliri, yoksulluk açığı ve oranı, en yoksul % 20'nin temel tüketim harcaması dağılımı ve bölge bazında temel tüketim harcaması dağılımı incelenecektir. Bu incelemeler yapıldıktan sonra elde edilen bulgular doğrultusunda Türkiye'de en yoksul % 20'nin gelir payının büyüme hedefiyle birlikte tamamlayıcı bir hedef olarak izlenmesinin gerekli olup olmadığı araştırılacaktır. Ayrıca, bu çalışmada yoksul yanlısı büyüme için önemli bir araç olan iyi düzenlenmiş bir sosyal yardım sisteminin de kurulması önerilecektir.

2. Türkiye'nin Yoksulluk Sınırlarına Göre Yoksulluk Profili

i)*YoksullukSınırı Yöntemlerine Göre Yoksulluk Oranları:* Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2007 yılına ait yoksulluk çalışması sonuçları Tablo-3.1'de görülmektedir. Bu tabloda mutlak yoksulluk yaklaşımına göre iki tane yoksulluk sınırı bulunmaktadır. Bu sınır-

lardan biri gıda harcamaları (açlık sınırı) göz önünde bulundurularak hesaplanmıştır. Diğeri ise gıda ve gıda dışı ihtiyaçlara göre hesaplanan mutlak yoksulluk sınırıdır. Bu sınır Türkiye'de toplum içerisinde kabul edilebilecek minimum yaşam standardını göstermektedir. Tabloda iki yoksulluk sınırına göre hesaplanmış yoksulluk oranları ve yoksul fert sayıları bulunmaktadır. Tablo incelendiğinde 2007 yılında Türkiye'de gıda yoksulluğunun (açlık) oldukça düşük olduğu görülmektedir. 2002 yılında gıda yoksulluğu oranı (gıda yoksullarının toplam nüfusa oranı) % 1,35'den, 2007 yılında % 0,54'e inmiştir. Aynı dönemde gıda yoksulluğu kentsel bölgelerde % 0,92'den, % 0,09'a, kırsal bölgelerde ise % 2,01'den, % 1,32'ye inmiştir. Tablodan görüldüğü gibi Türkiye'de 2002 yılında 926.000 gıda yoksulu insan yaşarken, 2006 yılında 539.000'e düşmüştür. Kentsel bölgelerde gıda yoksullarının sayısı 376.000'den, 18.000'e, kırsal bölgelerde ise 550.000'den, 521.000'e gerilemiştir. Yani, kentsel bölgelerde gıda yoksulluk oranı ve gıda yoksullarının sayısı hızla azalırken, kırsal bölgelerde hemen hemen hiç değişmemiştir. Türkiye'de gıda yoksullarının büyük bir kısmı kırsal bölgelerde yaşamaktadır.

Tablo-3.1: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Fertlerin Yoksulluk Oranları ve Yoksul Fert Sayıları,Türkiye,Kent, Kır

Türkiye	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Gıda Yoksulluğu (Açlık) %	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,54
Gıda Yoksulu Fert Sayısı (Bin Kişi)	926	894	909	623	539	-
Yoksulluk (Gıda+Gıda Dışı) %	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	18,56
Yoksul (Gıda+Gıda Dışı) Fert Sayısı (Bin Kişi)	18.441	19.458	17.991	14.681	12.930	-
Türkiye-Kent						
Gıda Yoksulluğu (Açlık) %	0,92	0,74	0,62	0,64	0,04	0,09
Gıda Yoksulu Fert Sayısı (Bin Kişi)	376	311	269	284	18	-
Yoksulluk (Gıda+Gıda Dışı) %	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,61
Yoksul (Gıda+Gıda Dışı) Fert Sayısı (Bin Kişi)	9.011	9.377	7.146	5.687	4.225	-
Türkiye-Kır						
Gıda Yoksulluğu (Açlık) %	2,01	2,15	2,36	1,24	1,91	1,32
Gıda Yoksulu Fert Sayısı (Bin Kişi)	550	584	640	339	521	-
Yoksulluk (Gıda+Gıda Dışı) %	34,48	37,13	39,97	32,95	31,98	32,18
Yoksul (Gıda+Gıda Dışı) Fert Sayısı (Bin Kişi)	9.429	10.081	10.846	8.994	8.706	-

Kaynak: (TÜİK,2007). Bu tablodaki veriler TÜİK'in 2007 yılına ait Yoksulluk Çalışmasından alınmıştır.

Kırsal bölgelerde tarın sektörünün payının çok büyük olmasına rağmen gıda yoksulluğunun yüksek olmasının nedeni gıda arzıyla ilgili değildir. Amartya Sen bu konuda yaptığı çalışmalarla dünyada açlık ve kıtlık sorununa bakış açısını değiştirmiştir. Amartya Sen'e göre kıtlık (açlık) sorunu gıda arzının az olmasından kaynaklanmamaktadır; dağıtımla ilgili bir piyasa aksaklığından kaynaklanmaktadır. Gıda arzı bolken bile Hindistan'da ve Afrika'da kıtlıklar yaşanmış ve yeteri kadar gıda ulaşmadığı için bin-

lerce insan ölmüştür. Bu sorunun diğer önemli nedenleri ise demokratik sorumluluğun ve bağımsız bir medyanın bulunmamasıdır. Örneğin, bağımsız bir medyanın bulunması kıtlık sorununun çok çabuk duyulmasını sağlayarak yöneticilerin soruna hızlı bir şekilde müdahale etmek zorunda kalmalarına yol açabilmektedir. Türkiye'de gıda arzında bir azalma veya dağıtımıyla ilgili bir problem olmamasına rağmen gıda yoksullarının büyük bir kısmı mutlak yoksulluğun daha fazla olduğu kırsal bölgelerde yaşamaktadır. Çünkü, Türkiye'de kırsal bölgelerde tarım bir geçimlik aile uğraşı olarak görülmektedir. Tarımı işletmeleri babadan oğla kalan bir aile mesleği olarak yürütülmektedir. Tarıma müsait araziler ise miras yoluyla parçalanarak küçülmektedir. Bu durum tarım arazilerinin mülkiyet dağılımındaki eşitsizliği artırdığı gibi küçük işletmelerin çoğunlukta kalmasına yol açmaktadır. Örneğin, Türkiye'de 2001 yılında yapılan Genel Tarım Sayımına göre 100 dekardan küçük tarın arazisi olan işletmelerin oranı % 84'dür. Bu işletmelerin sahip olduğu tarım arazilerinin toplam arazi içindeki oranı ise % 42'dir. 2006 yılında toplam istihdam içerisinde tarımın payı % 27'dir. Ancak, 2006 yılında tarımın toplam ulusal gelir içindeki payı ise % 8,2'dir. Yani, tarım sektöründe çalışan-ulusal gelir oranı yüksektir.

Tablo-3.1 incelendiğinde Türkiye'de yoksul fert oranının (gıda+gıda dışı yoksulluk sınırına göre) çok yüksek olduğu görülmektedir. 2002 yılında fert yoksulluk oranı (gıda+gıda dışı) % 26,96'dan, 2007 yılında % 18,56'ya düşmüştür. Yoksulluk sınırlarının harcama, gelir dağılımı verilerinin ise gelir bazlı olmasına rağmen 2007 yılında gelir dağılımın en altında bulunan en yoksul % 20'nin % 18,56'sının yoksulluk sınırının altında yaşadığı sonucuna ulaşılabilir. Yani, 2007 yılında Türkiye'de en yoksul % 20'nin nerdeyse tamamı mutlak yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. 2002-2007 yılları arasında yoksulluk oranı kentsel bölgelerde % 21,95'den, % 10,61'e, kırsal bölgelerde % 34,48'den, % 32,18'e düşmüştür. Türkiye'de 2002 yılında 18.441.000 yoksul fert bulunurken, 2006 yılında yoksul fertlerin sayısı 12.930.000'e inmiştir. Kentsel bölgelerde yoksul fertlerin sayısı 9.011.000'den, 4.225.000'e, kırsal bölgelerde ise 9.429.000'den, 8.706.000'e düşmüştür. Yani, kentsel bölgelerde yoksulluk oranı (gıda ve gıda dışı) ve yoksullarının sayısı hızla azalırken, kırsal bölgelerde hemen hemen hiç değişmemiştir. Türkiye'de mutlak yoksulların(gıda+gıda dışı) büyük bir kısmı kırsal bölgelerde yaşamaktadır. 2002-2006 yılları arasında fert yoksulluk oranı mutlak olarak 9 puan, yoksulların sayısı ise 5,5 milyon azalmıştır. Bu dönemde yoksulların sayısı kentsel bölgelerde 4,8 milyon, kırsal bölgelerde ise 0,7 milyon azalmıştır. Yani, yoksulluktaki azalmanın büyük bir kısmı kentsel bölgelerde gerçekleşmiştir. Yoksulluktaki azalmaya rağmen Türkiye'de mutlak yoksulluk hala çok yüksektir.

ii)Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları: Tablo-3.2'de hanehalkı fertlerinin eğitim durumuna göre yoksulluk oranları görülmektedir. Tablodan görüldüğü gibi Türkiye'de yoksulluk eğitim düzeyiyle ters orantılı olarak değişmektedir: Eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk azalmaktadır. Türkiye'de en riskli ve kırılgan gruplar sırasıyla okur-yazar olmayanlar, okur-yazar olup bir okul bitirmeyenler, 6 yaşından küçük fertler, ilkokul(ilköğretim) mezunlarıdır. Tablodan 2007 yılında Türkiye'de her dört çocuktan (6 yaşından küçük fertler) birinin yoksul olduğu anlaşılmaktadır. Kentsel bölgelerde her yedi çocuktan biri yoksulken, kırsal bölgelerde yaklaşık olarak iki ço-

cuktan biri yoksuldur. Özellikle kırsal bölgelerde çocuk yoksulluğu önlenemez ise, yoksulluğun gelecek nesillere transfer edileceği öngörülmektedir. Ayrıca, kırsal bölgelerde eğitim durumuna göre yoksulluk oranları kentsel bölgelere göre 2-3 kat daha yüksektir. Bu durum kırsal bölgeler ile kentsel bölgeler arasında büyük bir fırsat eşitsizliğinin bulunduğunu da kanıtlamaktadır.

Tablo-3.2: HaneHalkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları(Türkiye: Kent-Kır)

Türkiye	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Türkiye Toplam	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	18,56
6 yaşından küçük fertler	33,17	37,75	34,19	27,71	24,78	25,44
Okur-yazar değil	41,07	42,42	45,11	37,81	33,71	34,76
Okur-yazar olup bir okul bitirmeyen	34,60	35,87	33,67	28,44	25,36	26,92
İlkokul	26,12	27,55	24,36	17,13	14,19	14,90
İlköğretim	26,47	29,56	25,49	22,42	18,06	19,96
Ortaokul ve orta dengi meslek	18,77	18,31	13,00	8,37	8,07	9,47
Lise ve lise dengi meslek	9,82	11,19	8,28	6,79	5,20	6,16
Yüksekokul, fakülte ve üstü	1,57	2,66	1,33	0,79	1,01	0,90
Türkiye-Kent						
Kent Toplam	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,61
6 yaşından küçük fertler	31,18	31,59	24,93	19,48	13,01	14,99
Okur-yazar değil	35,88	34,72	32,82	28,46	19,92	22,79
Okur-yazar olup bir okul bitirmeyen	29,96	29,61	23,74	19,69	14,03	16,63
İlkokul	21,81	23,59	15,18	10,05	7,25	7,80
İlköğretim	21,22	23,60	15,77	14,29	10,54	14,64
Ortaokul ve orta dengi meslek	13,80	15,92	9,38	5,49	5,17	5,09
Lise ve lise dengi meslek	7,06	9,38	6,35	4,13	3,41	4,25
Yüksekokul, fakülte ve üstü	1,07	2,19	1,03	0,53	0,88	0,49
Türkiye-Kır						
Kır Toplam	34,48	37,13	39,97	32,95	31,98	32,18
6 yaşından küçük fertler	36,79	46,24	49,64	40,55	44,18	41,35
Okur-yazar değil	46,42	49,89	56,99	46,64	46,49	46,48
Okur-yazar olup bir okul bitirmeyen	41,13	44,35	47,16	40,80	42,31	42,04
İlkokul	31,08	32,60	35,92	26,76	24,43	25,69
İlköğretim	34,25	39,05	41,91	35,67	29,18	28,65
Ortaokul ve orta dengi meslek	30,11	23,35	22,15	16,32	15,38	20,79
Lise ve lise dengi meslek	17,65	16,94	14,30	15,32	11,03	12,56
Yüksekokul, fakülte ve üstü	4,37	5,38	2,90	2,23	1,64	2,80

Kaynak: (TÜİK,2007). Bu tablo TÜİK'in 2007 yılına ait Yoksulluk Çalışmasından alınmıştır.

iii)*Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranları:* Tablo-3.3'de hanehalkı büyüklüğüne göre yoksulluk oranları görülmektedir. Tablodan görüldüğü gibi Türkiye'de yoksulluk hanehalkı büyüklüğüyle doğru orantılı olarak artmaktadır. (5-6) ve (7+) nüfuslu ailelerde yoksulluk oranları çok yüksektir. Çünkü, bu ailelerde çocuk sayısı çok fazladır. Hanede yoksulluk sınırının altında olan çocukların sayısı arttıkça kalabalık hanelerin yoksulluk oranları ve yoksul olma olasılıkları yükselmektedir. Türkiye'de hane halkı yoksulluğu kırsal bölgelerde kentsel bölgelerden daha yüksektir. 2007 yılında Türkiye'de yaklaşık olarak her yedi aileden biri yoksuldur. Kentsel bölgelerde yaklaşık olarak her ondört aileden biri, kırsal bölgelerde ise her dört aileden biri yoksuldur. 2002-2007 yılları arasında kentsel bölgelerde hane halkı yoksulluğu hızla azalmış, kırsal bölgelerde ise hemen hemen hiç değişmemiştir. Kırsal bölgelerde kalabalık hanelerin yoksul olma ihtimali kentsel bölgelerden daha yüksektir. Çünkü, kırsal bölgelerde tarım sektörünün payı çok yüksektir. Örneğin, 2005 yılında kırsal bölgelerde tarım sektöründe istihdam edilenlerin oranı % 67,9, imalat sanayiinde istihdam edilenlerin oranı ise yalnızca % 7'dir. 2005 yılında kırsal bölgelerin hanehalkı kullanılabilir gelirinin toplam kullanılabilir gelire oranı % 29'dur. Hanehalkı kullanılabilir gelirinin % 79'u ise kentsel bölgelere aittir. Kırsal kesimde işgücü içerisinde okur-yazar olmayanların, okur-yazar olup diploması olmayanların ve ilkokul mezunlarının çok büyük bir payı vardır. 2005 yılında kırsal kesimde istihdam edilenlenlerin içerisinde bu üç grubun toplamı % 85,2'dir. Bu yüzden kırsal kesimde verimlilik ve gelirler oldukça düşüktür. Tarım sektörünün istihdam yapısı içerisinde hiçbir sosyal güvenliği bulunmayan (kayıtdışı çalıştırılan) ve kadınların çoğunlukta olduğu ücretsiz aile işçilerinin ve yevmiyeli çalışanların payı çok yüksektir. Tarım sektöründe ücretsiz aile işçilerinin ve yevmiyeli olarak çalışanların istihdam edilenler içerisinde oranı 2005 ve 2006 yıllarında yaklaşık olarak % 52'dir. Tarım sektöründeki bu olumsuz koşullar kırdan kente göçü de arttırmaktadır.

Tablo-3.3: Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranları, Türkye, Kent, Kır

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Toplam Türkiye	**22,45**	**23,02**	**20,67**	**15,42**	**13,98**	**14,59**
1-2	16,51	13,41	14,49	8,44	10,95	10,89
3-4	16,37	17,08	13,71	9,22	8,27	9,08
5-6	29,03	31,67	27,40	22,41	17,54	20,72
7+	45,95	48,41	51,06	44,08	41,83	40,66
Toplam Kent	**17,38**	**18,49**	**12,90**	**8,91**	**6,85**	**7,37**
1-2	7,24	8,71	6,49	3,22	3,17	2,95
3-4	12,94	15,01	8,58	5,02	3,79	3,63
5-6	25,94	28,61	20,77	14,33	10,69	13,74
7+	41,15	38,48	37,91	38,45	27,63	31,12
Toplam Kır	**30,5**	**31**	**34,43**	**27,21**	**26,89**	**27,85**
1-2	27,97	21,06	27,54	17,54	23,08	22,95
3-4	23,27	22,19	26,12	19,55	18,50	21,75
5-6	33,83	36,22	36,85	34,22	29,39	32,87
7+	50,75	56,03	62,82	48,93	54,33	49,76

Kaynak: (TÜİK,2007). Bu tablo TÜİK'in 2007 yılına ait Yoksulluk Çalışmasından alınmıştır.

vi)*Hanehalkı Fertlerinin İktisadi Faaliyetine Göre Yoksulluk Oranları:* Tablo-3.4'de hanehalkı fertlerinin iktisadi faaliyete göre yoksulluk oranları görülmektedir. Tablodan görüldüğü gibi Türkiye'de yoksulluk sektörler bazında en düşük hizmetler sektöründe, sonra sanayi ve tarım sektörü olmak üzere artmaktadır. 15 yaşından küçük fertlerde yoksulluk çok yüksektir. Türkiye'de her dört çocuktan (15 yaşından küçük fertler) biri yoksuldur. Kentsel bölgelerde yaklaşık olarak her yedi çocuktan (15 yaşından küçük fertler) biri, kırsal bölgelerde ise yaklaşık her iki çocuktan (15 yaşından küçük fertler) biri yoksuldur. Kentsel bölgelerdeki tarım sektöründe yoksulluk yüksek değildir; 2007 yılında % 14,78 olarak gerçekleşmiştir. Kentsel bölgelerde sanayi ve hizmet sektörlerinde ise yoksulluk oranları çok küçüktür. Kırsal bölgelerde ise tarım sektöründeki yoksulluk çok yüksektir; 2007 yılında % 31,42 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, kırsal bölgelerin sanayi ve hizmet sektörlerinde de yoksulluk oranları kentsel bölgelerdekinin yaklaşık olarak üç katıdır. Büyüme sürecine rağmen kırsal bölgelerde gelir ve istihdam çok yavaş artmaktadır. Bu yüzden, kırsal kesimde yoksul yanlısı (gelir dağılımını iyileştiren) politikaların uygulanması gerekir. Örneğin, kırsal bölgelerde bol olan üretim faktörlerinin çokça kullanılması teşvik edilmelidir. Toprak ve işgücünün daha çok kullanılması kırsal kesimde gelirlerin ve istihdamın artmasına yol açar. Ancak, bu üretim faktörlerinin verimliliğinin arttırılması da gerekir. Çünkü, verimliliği artan üretim faktörlerine yapılan ödemeler yükselir. Bunun sonucunda gelir dağılımı düzelir ve mutlak yoksulluk azalır. Ancak, yoksul yanlısı politikalarla birlikte iyi düzenlenmiş bir sosyal yardım sisteminin de bulunması gerekir. İyi düzenlenmiş sosyal yardım sistemi yoksul yanlısı politikaların etkisini arttırır, yoksulluğun şiddetini azaltır ve çalışabilecek durumda olan yoksul fertlerin işgücü piyasalarına katılımlarını kolaylaştırır.

Tablo-3.4: Hane Halkı Fertlerinin İktisadi Faaliyetine Göre Yoksulluk Oranları, Türkiye, Kent, Kır

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
TÜRKİYE TOPLAM	**26,96**	**28,12**	**25,60**	**20,50**	**17,81**	**18,56**
-15 ve daha yukarı yaştaki fertler						
-İstihdamdaki fertler						
-Tarım	36,42	39,89	40,88	37,24	33,86	30,22
-Sanayi	20,99	21,34	15,64	9,85	10,12	10,13
-Hizmet	25,82	16,76	12,36	8,68	7,23	7,83
-İş arayanlar	32,44	30,97	27,37	26,19	20,05	26,56
-Ekonomik olarak aktif olmayanlar	22,15	22,82	20,95	15,92	13,60	15,54
-15 yaşından küçük fertler	34,55	37,04	34,02	27,71	25,23	26,11
KENT TOPLAM	**21,95**	**22,30**	**16,57**	**12,83**	**9,31**	**10,61**
-15 ve daha yukarı yaştaki fertler						
-İstihdamdaki fertler						
-Tarım	33,74	26,42	19,59	15,43	24,56	14,78
-Sanayi	18,75	19,31	11,86	8,47	6,04	6,49
-Hizmet	21,90	16,03	10,62	7,07	4,99	5,31

Tablo-3.4: *(devamı)*						
-İş arayanlar	22,99	28,20	22,74	20,92	15,60	20,50
-Ekonomik olarak aktif olmayanlar	18,53	19,32	14,10	11,08	8,03	9,76
-15 yaşından küçük fertler	30,59	30,43	24,22	19,51	13,50	15,86
KIR TOPLAM	**34,48**	**37,13**	**39,97**	**32,95**	**31,98**	**32,18**
-15 ve daha yukarı yaştaki fertler						
-İstihdamdaki fertler						
-Tarım	36,77	40,91	42,32	38,80	34,89	31,42
-Sanayi	25,87	28,02	27,69	14,44	21,71	20,24
-Hizmet	34,16	18,95	18,01	13,76	13,54	16,53
-İş arayanlar	62,56	38,84	38,12	43,43	30,96	47,74
-Ekonomik olarak aktif olmayanlar	30,14	30,58	36,59	27,65	26,31	29,55
-15 yaşından küçük fertler	41,10	46,44	49,34	40,60	43,63	41,99

Kaynak: (TÜİK,2007). Bu tablo TÜİK'in 2007 yılına ait Yoksulluk Çalışmasından alınmıştır.

3. Türkiye'nin Gelir Dağılımı

3.1. En Yoksul % 20'nin Hane Geliri, Yoksulluk Açığı ve Yoksulluk Açığı Oranı

Gelir dağılımın en altında bulunan en yoksul % 20'nin gelir payı adalet kavramı bakımından çok önemlidir. Bu bölümde en yoksul % 20'lik dilimde bulunan bir hanenin ortalama aylık geliri, yoksulluk açığı ve yoksulluk açığı oranı hesaplanacaktır. En yoksul % 20'lik dilimde bulunan bir hanenin ortalama aylık geliri ile aylık yoksulluk sınırı arasındaki farka "ortalama yoksulluk açığı" denilmektedir. Ortalama yoksulluk açığının yoksulluk sınırına olan oranına da "yoksul insanların ortalama yoksulluk açığı oranı" denilmektedir. Yoksulluk açığı oranı yoksulluk sınırına ulaşabilmeleri için oran olarak yoksul hanelere ne kadar gelir transferi yapılması gerektiğini göstermektedir. Örneğin, % 10 yoksulluk açığı oranı yoksul hanelerin ortalama gelirlerinin yoksulluk sınırının % 90'nı olduğunu göstermektedir. Yani, yoksul hanelere yoksulluk sınırının % 10'u kadar bir gelir transferi yapılırsa yoksulluk sınırına ulaşırlar. Aşağıda yoksulluk açığının ve yoksulluk açığı oranının matematiksel gösterimi bulunmaktadır:

- Dört Kişilik Bir Hanenin Aylık Yoksulluk Sınırı = z
- En Yoksul % 20'lik Dilimde Bulunan Bir Hanenin Ortalama Aylık Geliri = y
- En Yoksul % 20'lik Dilimde Bulunan Bir Hanenin Ortalama Yoksulluk Açığı = (z-y)
- En Yoksul % 20'lik Dilimde Bulunan Bir Hanenin Yoksulluk Açığı Oranı = (z-y)/(z)

Tablo-3.5'de en yoksul % 20'nin hane geliri, yoksulluk açığı ve yoksulluk açığı oranları görülmektedir. Tablodan görüldüğü gibi, en yoksul % 20'lik dilimde yaşayan hanelerin ortalama aylık gelirleri (cari fiyatlarla) 2002 yılında 193 TL'den, 2005 yılında 368 TL'ye yükselmiştir. Aynı zamanda, dört kişilik bir hanenin aylık yoksulluk sınırı (cari fiyatlarla) 2002 yılında 310 TL'den, 2005 yılında 487 TL'ye yükselmiştir. 2002-2005 yılları arasında gerçekleşen enflasyon oranı yaklaşık olarak % 39'dur. En yoksul

% 20'lik dilimde bulunan hanelerin ortalama gelirinde % 91'lik bir artış gerçekleşirken, yoksulluk sınırında ise % 57'lik bir artış olmuştur. Bu dönemde en yoksul % 20'nin gelir payında ise mutlak olarak 0,7 puan bir artış gerçekleşmiştir. 2002-2005 yılları arasında hanehalkı yoksulluk oranının mutlak olarak 7 puan (bu yıllar arasında hanehalkı yoksulluk oranının % 22,5'den % 15,5'e düştüğü, yoksul fert sayısının ise yaklaşık olarak 4 milyon azaldığı görülmektedir) azaldığı görülmektedir.

2002-2005 yılları arasında en yoksul % 20'lik dilimde bulunan bir hanenin ortalama yoksulluk açığında küçük bir değişme görülürken, ortalama yoksulluk açığı oranı % 38'den, % 24'e inmiştir. 2002 yılında yoksulluk sınırının % 38'i kadarı yoksullara gelir transferi olarak yapıldığında yoksulluk sınırına ulaşıyorlarsa, 2005 yılında bu oran % 24'e inmiştir. Bir başka deyişle, 2002 yılında en yoksul % 20'lik dilimde bulunan bir hanenin aylık ortalama geliri yoksulluk sınırının % 62'si, 2005 yılında ise % 76'sı olarak gerçekleşmiştir. Bu yıllar arasında Türkiye'de yoksulluk oranı ve yoksul fertlerin sayısı azalırken, yoksulluğun derinliği de azalmıştır. Ancak, bu gösterge yoksullar arasında yoksulluğun nasıl dağıldığını göstermemektedir. Bu göstergedeki iyileşme yoksul haneler arasında gelir dağılımının düzeldiğine dair bir kanıt değildir. Çünkü, yoksullar arasında yoksulluğun nasıl dağıldığını bilebilmemiz için örneğin Gini katsayısı gibi bir göstergeye ihtiyacımız vardır. Yoksul insanlar için hesaplanmış bir Gini katsayısının veya yoksullar arasındaki gelir dağılımını göz önünde bulunduran ve daha iyi bir gösterge olan Sen endeksinin tahmin edilmesi yoksulluğun yoksullar arasında nasıl dağıldığını, daha doğrusu şiddetini anlamamızı sağlar.

Tablo-3.5: En Yoksul % 20'nin Hane Geliri, Yoksulluk Açığı ve Yoksulluk Açığı Oranı

En Yoksul % 20	2002	2003	2004	2005
Toplam Hane Geliri (%)	5,4	6	6	6,1
Ortalama Aylık Hane Geliri (TL)-(y)	193	269	322	368
Dört Kişilik Bir Hanenin Aylık Yoksulluk Sınırı (TL)-(z)	310	417	429	487
Dört Kişilik Bir Hanenin Yoksulluk Açığı (TL) –(z-y)	117	148	107	119
Yoksullar Arasındaki Yoksulluk Açığı Oranı (%)-(z-y)/z	38	35	25	24
En Yoksul % 20'nin Toplam Hane Geliri (%)	5,4	6	6	6,1
-1. % 5	0,7	0,9	0,8	0,8
-2. % 5	1,2	1,4	1,4	1,4
-3. % 5	1,6	1,7	1,8	1,8
-4. % 5	1,9	2,0	2,0	2,1
Gini Katsayısı	0,44	0,42	0,40	0,38
En Zengin % 20/ En Yoksul % 20 Oranı	9,45	8,05	7,7	7,28

Kaynak: (TÜİK,2006, 2007). Bu tablodaki veriler TÜİK'in 2006 yılına ait Hanehalkı Bütçe Araştırmasından ve 2007 yılına ait Yoksulluk Çalışmasından derlenmiştir.

En yoksul % 20'lik dilimde bulunan hanelerin toplam gelirden aldıkları pay 2002 yılında % 5,4'den, 2005 yılında % 6,1'e yükselmiştir. Bu yıllarda Gini katsayısı 0,44'den, 0,38'e inerken, en zengin % 20/ en yoksul % 20 oranı 9,45'den. 7.28'e düşmüştür. Yani, gelir dağılımında bir miktar düzelme vardır, ancak Türkiye'de gelir eşitsizliği hala çok yüksektir. Bu yüzden Türkiye gelir dağılımı eşitsizliği yüksek ülkeler arasındadır. En yoksul % 20'lik dilimde bulunan haneler arasında yoksulluğun nasıl dağıldığını gösteren bir gösterge olmadığı için, 2002-2005 yılları arasında en yoksul % 20'lik gelir dilimi dört dilim halinde incelenmiştir (Bu veriler TÜİK tarafından yayınlanan % 5'lik gelir dağılımı tablolarından alınmıştır). Birinci % 5'lik dilimde bulunan hanelerin toplam gelirden aldıkları pay 2002 yılında % 0,7'den, 2005 yılında % 0,8'e yükselmiştir. Bu % 5'lik dilimde bulunanların gelirinde yalnızca mutlak olarak 0,1 puan, yani çok küçük bir düzelme vardır. İkinci, üçüncü ve dördüncü % 5'lik dilimlerde bulunanların gelirinde ise bu dönem içerisinde mutlak olarak 0,2 puanlık bir artış olmuştur. Ancak, gelir paylarındaki bu artışlar çok küçüktür. Gelir dağılımında daha yukarıda bulunan gelir dilimlerindeki artışlar daha büyüktür.

Türkiye'de mutlak yoksulluk oranlarının (gıda ve gıda dışı) çok yüksek olmasının iki nedeni vardır: Birincisi, Türkiye'nin ortalama geliri çok yüksek değildir. İkincisi, Türkiye'de gelir dağılımı çok bozuktur; gelir dağılımındaki düzelme de yetersizdir. Bu yüzden, Türkiye gelir dağılımı adaletsizliği bakımından en kötü ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye'de büyümeyiençoklayan politikalar uygulanmaktadır. Bu politikalar kişi başına düşen ortalama gelirin yükselmesini sağlar. Türkiye'de kişi başına düşen ortalama gelir yükselirken mutlak yoksulluk azalmaktadır. Ancak, Türkiye'nin yüksek gelir eşitsizliğini düzeltebilmesi ve çok yüksek olan mutlak yoksulluğunu azaltabilmesi için çok geç olmadan büyümeyi arttıran politikalarla birlikte yoksul yanlısı, yani gelir dağılımını düzelten politikalar uygulaması gerekmektedir. Bunun için bu çalışmada en yoksul % 20'nin gelir payının (yıllık büyüme hedefleriyle birlikte) hedeflenmesi önerilmektedir. Gelir dağılımının daha eşit olduğu durumlarda büyüme yoksulluğun azalmasında daha etkili olur. Gelir dağılımındaki yüksek eşitsizlikler yoksullukla mücadeleyi olumsuz etkilemektedir. Çünkü, gelir dağılımının düzeldiği durumlarda görülen büyümenin yapısı ve kalitesi daha iyidir ve gelir dağılımının bozulduğu duruma göre mutlak yoksulluğu daha çok azaltmaktadır. Cord vd.'nin (2004) yaptıkları ampirik çalışmanın sonuçları ve Kakwani'nin (2000) hesapladığı eşitsizlik-büyüme değiş-tokuş endeksi (Inequality-Growth Trade-Off Index) bu iddiayı desteklemektedir. Türkiye'de büyüme ve gelir dağılımını düzelten politikaların (yoksul yanlısı politikalar) karışımının uygulanması mutlak yoksulluğun daha hızlı azalmasına yol açacaktır. Örneğin, G. Kore bunu başarabilen ülkeler arasındadır ve yoksullukla mücadelede büyük başarı kazanmıştır(Kakwani,2000,79-81;Cord vd.,2004,19-21).

3.2. Bölge Bazında (Düzey-1) En Yoksul % 20'nin Hane Geliri, Yoksulluk Açığı ve Yoksulluk Açığı Oranı

TÜİK'in tarafından her yıl açıklanan Yoksulluk Çalışması'nda yoksulluk istatistikleri Türkiye ve kır-kent ayrımı bazında yapılmaktadır. Bu çalışmada, 2003 Hanehalkı Bütçe Anketindeki gelir dağılımı verilerinden 12 bölgenin en yoksul % 20'sinin aylık hane

gelirleri hesaplanmıştır. Ancak, 12 Bölge için hesaplanmış yoksulluk sınırları bulunmamaktadır. 12 Bölgede en yoksul % 20'nin aylık hane gelirleri ve TÜİK'in Türkiye için hesapladığı yoksulluk sınırları kullanılarak en yoksul % 20'nin yoksulluk açıkları ve oranları tahmin edilmiştir. Çünkü, gelir dağılımının en altında bulunanların geliri yoksulluk düzeyinin anlaşılmasını sağlar. Özellikle, en yoksul % 20'nin elde ettiği gelir yoksulluk düzeyinin büyük bir kısmını açıklamaktadır. 12 bölge için hesaplanmış en yoksul % 20'nin ortalama aylık hane gelirleri, ortalama yoksulluk açıkları ve ortalama yoksulluk açığı oranları Tablo-3.6'da görülmektedir. Ayrıca, Şekil-3.1 ve Şekil-3.2'de en yoksul % 20'nin ortalama yoksulluk açığı oranlarının ve hanehalkı geliri paylarının bölgesel dağılımı harita üzerinde de gösterilmiştir.

Tablo-3.6'dan görüldüğü gibi İstanbul kent hariç tüm bölgelerde en yoksul % 20 içerisinde bulunan hanelerin ortalama aylık gelirleri TÜİK tarafından hesaplanan dört kişilik ailenin aylık yoksulluk sınırı altında kalmaktadır. Bölgeler arasında en yoksul % 20'nin aylık hane geliri ve yoksulluk açıkları incelendiğinde en yoksul bölgeler arasında Güneydoğu Anadolu, Batı Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Akdeniz ve Orta Anadolu bölgeleri gelmektedir. Kırsal bölgeler arasında Güneydoğu Anadolu, Batı Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, bölgelerinin en yoksul bölgeler arasında olduğu görülmektedir. Bu bölgelerden sonra yoksulluk bakımından Ege, Akdeniz, Orta Anadolu ve Batı Marmara bölgeleri gelmektedir. Kentsel bölgelerde en yoksul % 20'nin ortalama hane gelirleri kırsal bölgelerden daha yüksek, ortalama yoksulluk açığı ve oranları daha küçüktür. Kentsel bölgeler arasında en yoksul bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesidir. Onu, Batı Karadeniz, Ortadoğu Anadolu, Akdeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Orta Anadolu bölgeleri izlemektedir. Ortalama aylık hane gelirleri, yoksulluk açıkları ve yoksulluk açığı oranları bakımından 12 Bölge incelendiğinde en yoksul bölgelerin Güneydoğu Anadolu, Karadeniz, İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde toplandıkları görülmektedir.

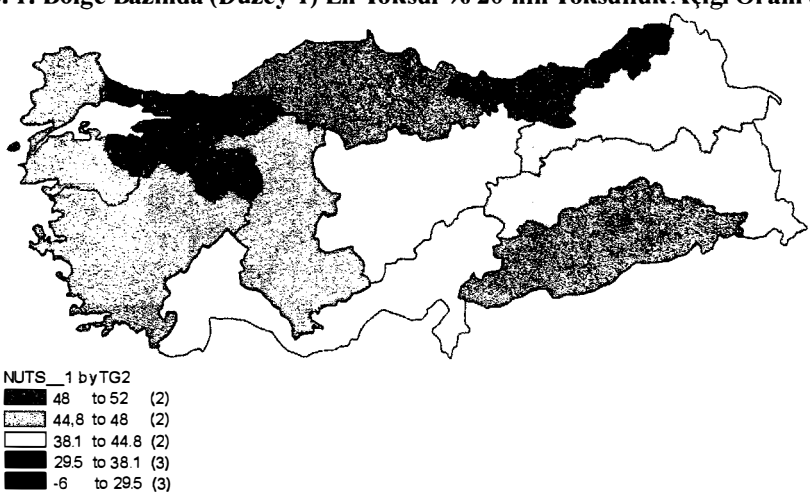
Tablo-3.6: Bölge Bazında (Düzey-1) En Yoksul % 20'nin Aylık Hane Geliri, Aylık Yoksulluk Açığı ve Yoksulluk Açığı Oranı

2003	Gini Katsayısı	En Yoksul % 20'nin Hane Geliri (%)	En Yoksul % 20'lik Dilimde Bulunan Bir Hanenin Ortalama Aylık Geliri (TL) (y)	Dört Kişilik Bir Hanenin Aylık Yoksulluk Sınırı (TL) (z)	En Yoksul % 20'lik Dilimde Bulunan Bir Hanenin Ortalama Yoksulluk Açığı (TL) (z-y)	En Yoksul % 20'lik Dilimde Bulunan Bir Hanenin Ortalama Yoksulluk Açığı Oranı (%) (z-y)/z
İstanbul	0,43	6,4	442	417	(-25)	(-6,0)
Kent	0,42	6,5	445	417	(-28)	(-6,7)
Kır	0,50	5,4	378	417	39	9,4
Batı Marmara	0,36	7,0	290	417	127	30,5
Kent	0,34	7,8	333	417	84	20,1
Kır	0,38	6,4	244	417	173	41,5
Ege	0,38	6,6	272	417	145	34,8
Kent	0,39	6,6	305	417	112	26,9
Kır	0,35	6,9	231	417	186	44,6

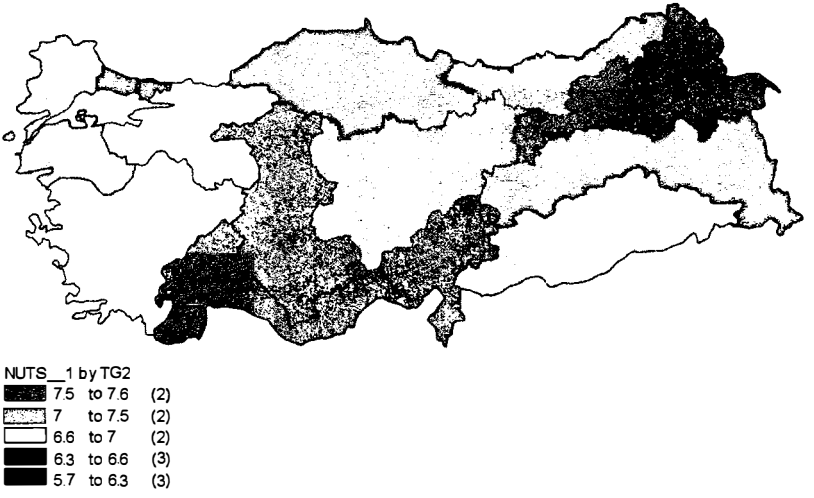
Tablo-3.6: *(devamı)*						
Doğu Marmara	0,39	6,8	309	417	108	25,9
Kent	0,39	6,9	321	417	96	23,0
Kır	0,40	6,4	282	417	135	32,4
Batı Anadolu	0,41	5,7	294	417	123	29,5
Kent	0,41	5,6	307	417	110	26,4
Kır	0,35	7,0	250	417	167	40,0
Akdeniz	0,41	6,0	255	417	162	38,8
Kent	0,41	6,1	267	417	150	36,0
Kır	0,41	5,8	234	417	183	43,9
Orta Anadolu	0,38	7,5	258	417	159	38,1
Kent	0,32	8,4	280	417	137	32,9
Kır	0,41	6,9	242	417	175	42,0
Batı Karadeniz	0,39	6,3	217	417	200	48,0
Kent	0,39	6,4	249	417	168	40,3
Kır	0,37	6,7	191	417	226	54,2
Doğu Karadeniz	0,35	7,6	308	417	109	26,1
Kent	0,34	7,3	337	417	80	19,2
Kır	0,34	7,9	292	417	125	30,0
Kuzeydoğu Anadolu	0,38	6,1	229	417	188	45,1
Kent	0,36	6,5	269	417	148	35,5
Kır	0,39	6,1	196	417	221	53,0
Ortadoğu Anadolu	0,36	6,5	230	417	187	44,8
Kent	0,36	6,3	259	417	158	37,9
Kır	0,33	7,0	203	417	214	51,3
Güneydoğu Anadolu	0,36	7,1	200	417	217	52,0
Kent	0,36	6,9	212	417	205	49,2
Kır	0,33	8,3	177	417	240	57,6

Kaynak: (TÜİK,2003). Bu tablodaki veriler TÜİK'in 2003 yılına ait Hanehalkı Bütçe Araştırmasından derlenmiştir.

Şekil-3. 1: Bölge Bazında (Düzey-1) En Yoksul % 20'nin Yoksulluk Açığı Oranı (%)



Şekil-3. 2: Bölge Bazında (Düzey-1) En Yoksul % 20'nin Hane Geliri (%)



Güneydoğu Anadolu, Karadeniz, İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde gelir yoksulluğunun çok yüksek olmasının yanısıra, bu bölgelerin insani gelişme bakımından da en geri kalmış bölgeler olduğu bilinmektedir. Bu bölgelerde bebek, çocuk anne ölümlerinin diğer bölgelerden yüksek olduğu; okur-yazarlık, okullaşma oranlarının ve ortalama yaşam sürelerinin ise düşük olduğu görülmektedir. Türkiye'de büyük bir kısmı kırsal bölgelerde olmak üzere yaklaşık olarak 5 milyon yoksul çocuk bulunduğu tahmin edilmektedir. Özellikle, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde çok çocuklu aile yapısının yaygın olduğu görülmektedir. Çünkü, bu bölgelerde çocukların ailelere emeklilikleri için güvence sağlayacakları düşüncesi yaygındır. Örneğin, erkek çocukları aile işlerinde ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırılırken, kız çocukları ise okuldan alınarak daha çok ev işlerinde olmak üzere zorla çalıştırılmaktadır. Bu yüzden aileler beklemeden ardı ardına çocuk sahibi olmaktadır. Bundan dolayı bu bölgelerde doğurganlık oranı çok yüksektir. Ailelerin bu davranış biçimine "istifçilik (hoarding)" denilmektedir. Çok çocuklu aileler çocuklarına yeteri kadar eğitim ve sağlık harcaması yapamamaktadır. Bu yüzden, bu stratejinin uygulanması çocukların özellikle kızların beşeri sermayesinin gelişmemesine, yoksulluğun gelecek nesillere transfer edilmesine ve bu bölgelerin yoksul kalmasına yol açmaktadır (Ray,1997,314).

4. Türkiye'de Hanehalkı Tüketim Harcaması

4.1. Toplam Hanehalkının ve En Yoksul % 20'nin Hane Geliri, Tüketim Harcaması ve Tüketim Açığı

2002-2005 yıllarında hanehalkı başına düşen ortalama aylık gelir sırasıyla, 729 TL, 897 TL, 1.066 TL, 1.214 TL; aynı yıllarda hanehalkı başına düşen ortalama aylık tüketim harcaması sırasıyla, 611 TL, 738 TL, 889 TL, 1.091 TL olarak gerçekleşmiştir. Ortalama gelir ile tüketim harcaması arasındaki farkın, yani tüketim fazlasının (tasarruf) sırasıyla, + 118, + 159, + 177 TL, + 123 TL olarak gerçekleştiği Tablo-3.7'den görülmektedir.

Tablodan da anlaşıldığı gibi bu dönemde hanehalkı başına düşen tüketim fazlasında (tasarruf) küçük bir değişme görülmektedir. 2002-2005 yılları arasında en yoksul % 20'nin ortalama aylık geliri sırasıyla 193 TL, 269 TL, 322 TL, 368 TL; en yoksul % 20'nin ortalama aylık tüketim harcaması sırasıyla, 284 TL, 325 TL, 405 TL, 502 TL olarak gerçekleşmiştir. En yoksul % 20'nin ortalama geliri ile tüketim harcaması arasındaki farkın yani, tüketim açığının sırasıyla, - 91 TL, - 56 TL, - 83 TL, - 134 TL olarak gerçekleştiği Tablo-3.7'den görülmektedir. Bu dönemde en yoksul % 20'nin tüketim açığında önemli bir artış görülmektedir. En yoksul % 20'nin tüketim açığı 2003-2004 yıllarında azalmış, sonra 2005 yılında önemli miktarda artmıştır. Çünkü, 2005 yılında en yoksul % 20'nin tüketimi gelirinden daha hızlı artmıştır.

Tablo-3.7: Toplam Hanehalkının ve En Yoksul % 20'nin Ortalama Aylık Geliri, Tüketim Harcaması ve Tüketim Açığı

TÜRKİYE	2002	2003	2004	2005
Hanehalkı Başına Düşen Ortalama Aylık Gelir (TL)	729	897	1.066	1.214
Hanehalkı Başına Düşen Ortalama Aylık Tüketim Harcaması (TL)	611	738	889	1.091
Tüketim Fazlası (Ortalama Aylık Gelir-Ortalama Aylık Tüketim Harcaması)	+ 118	+ 159	+ 177	+ 123
En Yoksul % 20'lik Gruptaki Hanehalkı Başına Düşen Ortalama Aylık Gelir (TL)	193	269	322	368
En Yoksul % 20'lik Gruptaki Hanehalkı Başına Düşen Ortalama Aylık Tüketim Harcaması (TL)	284	325	405	502
En Yoksul % 20'nin Tüketim Açığı (Ortalama Aylık Gelir-Ortalama Aylık Tüketim Harcaması)	-91	-56	-83	-134

(TÜİK,2003,2006). Bu tablodaki veriler TÜİK'in 2003 ve 2006 yıllarına ait Hanehalkı Bütçe Araştırmalarından derlenmiştir.

4.2. Toplam Hanehalkının ve En Yoksul % 20'nin Temel Tüketim Harcaması Dağılımı (Türkiye: Kent-Kır)

Toplam hanehalkının ve en yoksul % 20'nin temel tüketim harcaması dağılımı Tablo-3.8'de görülmektedir. Tabloda yer alan temel tüketim harcamaları arasında gıda, giyim, konut, mobilya ve ev aletler, eğitim ve sağlık harcamaları bulunmaktadır. Bu tablo temel tüketim harcaması dağılımını göstermektedir. Altı harcama grubunun toplam tüketim harcaması içindeki oranı 2007 yılında tüm haneler için % 70'dir. En yoksul % 20 içerisinde bulunan haneler için bu oran % 77'dir. Aslında oransal olarak arada çok fark olmamasına rağmen, Tablo-3.7'den Türkiye'de ortalama tüketim harcaması miktarının en yoksul % 20'nin yaptığı ortalama harcama miktarından (yaklaşık olarak 2 katından biraz daha fazla) çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca, Türkiye'de toplam hanehalkının küçük de olsa tasarruf yaptığı görülürken, en yoksul % 20'de bulunan bir hanenin ise küçümsenmeyecek bir tüketim açığı bulunmaktadır. 2007 yılında gıda harcamasının toplam harcamalar içindeki oranı tüm haneler için % 24,4, kentsel bölgelerde % 21,8, kırsal bölgelerde ise % 31.4 olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılında en yoksul % 20'nin gıda harcaması oranları ise sırasıyla, % 35,8, % 30,5 (kent) ve % 39,6(kır) olarak gerçekleşmiştir.

En yoksul hanelerin en büyük iki harcama kalemi olan gıda ve konut-kira harcamaları toplamı 2002 yılında % 66,5'den, 2007 yılında % 63,5'e ; kentsel bölgelerde % 67,7'den, % 64,3 'e, kırsal bölgelerde % 64,8'den, % 62,6'ya düşmüştür. Gıda harcaması oranı ise 2002'de % 38,7'den, 2007 yılında % 35,8'e; kentsel bölgelerde % 34,4'den, % 30,5'e, kırsal bölgelerde % 42,2'den, % 39,6'ya inmiştir. Özellikle, en yoksul hanehalkının gıda harcaması oranının azalması (diğer harcama kalemlerinde artışa neden olacağı için) çok küçük de olsa hanede bir refah artışı olduğunu göstermektedir. Kentsel bölgelerde görülen bu olumlu etki kırsal bölgelerden daha büyüktür. 2007 yılında en yoksul % 20'lik gruptaki hanelerin eğitim harcamaları ortalaması % 0,6, kentsel bölgelerde % 0,8, kırsal bölgelerde % 0,7 olarak gerçekleşirken, sağlık harcamaları ortalaması % 2,5, kentsel bölgelerde % 2,6, kırsal bölgelerde % 2,5 olarak gerçekleşmiştir. Sağlık harcamalarında Türkiye ortalaması ile en yoksul % 20'lik grup arasında fark çok azdır. En yoksul % 20'lik gruptaki hanelerin eğitim harcamaları oranı Türkiye ortalamasının çok altındadır. Bu oranın bu kadar düşük olmasının önemli nedenlerinden biri ilk ve orta öğretimin parasız olması ve ders kitaplarının öğrencilere ücretsiz dağıtılmasıdır. Ancak, en yoksul % 20'lik gruptaki hanelerin eğitim harcamaları oranının Türkiye ortalamasının altında olmasının dezavantajlı fertlerin sayısının artmasına yol açacağı tahmin edilmektedir. Harcama oranları incelendiğinde yoksul hanelerin sağlığa eğitimden daha çok önem verdiği anlaşılmaktadır, ancak yoksul hanelerin sağlık harcamaları da ihtiyaçlarını karşılamada yetersizdir.

Tablo-3.8: Toplam Hanehalkının ve En Yoksul % 20'nin Temel Tüketim Harcaması Dağılımı (Türkiye: Kent-Kır)

Türkiye	**2 002**	**2 007**	**2 002**	**2 007**
	Toplam (% 100)	Toplam (% 100)	En Yoksul % 20	En Yoksul % 20
Gıda ve alkolsüz içecekler	26,7	24,4	38,7	35,8
Giyim ve ayakkabı	6,3	6,0	5,0	5,0
Konut ve kira	27,3	28,4	27,8	27,7
Mobilya, ev aletleri ve ev bakım hizmetleri	7,3	6,0	5,9	5,6
Sağlık	2,3	2,3	2,5	2,5
Eğitim hizmetleri	1,3	2,6	0,4	0,6
Toplam	71	70	80	77
Kent				
Gıda ve alkolsüz içecekler	23,9	21,8	34,4	30,5
Giyim ve ayakkabı	6,3	5,8	5,5	4,3
Konut ve kira	29,2	30,7	33,3	33,8
Mobilya, ev aletleri ve ev bakım hizmetleri	6,9	5,7	5,1	5,1
Sağlık	2,1	2,1	2,0	2,6
Eğitim hizmetleri	1,5	2,9	0,2	0,8
Toplam	70	69	80	77

Tablo-3.8: *(devamı)*				
Kır				
Gıda ve alkolsüz içecekler	32,5	31,4	42,2	39,6
Giyim ve ayakkabı	6,2	6,4	3,5	5,1
Konut ve kira	23,4	22,2	22,6	23,0
Mobilya, ev aletleri ve ev bakım hizmetleri	8,1	6,6	7,9	5,7
Sağlık	2,7	3,0	2,8	2,5
Eğitim hizmetleri	0,9	1,7	0,8	0,7
Toplam	74	71	80	77

Kaynak: (TÜİK,2007). Bu tablodaki tüketim harcaması verileri TÜİK'in elektronik veri dağıtım sisteminden alınmıştır.

Beşeri sermayeyi geliştiren en önemli iki faktörün eğitim ve sağlık harcaması olduğu bilinmektedir. Beşeri sermayenin gelişmesi için eğitim sağlık kadar önemlidir. Bu yüzden, öncelikle eğitim harcamalarını artıramayan hanelerin yoksulluktan kurtulmaları zorlaşmaktadır. Türkiye'de en yoksul % 20 gelir diliminde bulunan hanelerin ortalama geliri çok küçüktür ve bu gelir diliminde bulunan ailelerin eğitim harcamalarını daha fazla arttırmaları imkansızdır. Bu yüzden, Türkiye'de eğitim ile yoksulluk arasında güçlü bir bağ kurulmaktadır. Bu bağ yoksulluğun gelecek nesillere transfer edilmesini sağlamaktadır. (TÜİK'in eğitim durumuna göre yoksulluk oranları incelendiğinde eğitim ile yoksulluğun arasında güçlü ters (negatif) bir ilişkinin olduğu görülmektedir).

4.3. Bölge (Düzey-1) Bazında Temel Tüketim Harcaması Türlerinin Dağılımı

Bölge bazında toplam hanehalkının temel tüketim harcaması dağılımı 2003 Hanehalkı Bütçe Anketi verilerinden derlenmiş ve Tablo-3.9'da sunulmuştur. Tabloda yer alan temel tüketim harcamaları arasında gıda, giyim, konut, mobilya ve ev aletleri, eğitim ve sağlık harcamaları bulunmaktadır. Yoksul bölgelerde gıda harcamasının toplam harcama içindeki oranlarının çok yüksek olduğu görülmektedir. 12 kırsal bölgenin gıda harcamasının toplam tüketim harcaması içindeki oranı incelendiğinde Güneydoğu Anadolu Bölgesinin % 54,1 ile en yüksek orana sahip olduğu görülmektedir. Özellikle, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin kırsalında ultra-yoksul (gıda harcaması/toplam harcama ≥0,70-0,80) olarak tanımlanan yoksul bir kitlenin yaşadığı tahmin edilmektedir. Sonra, Batı Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Orta Anadolu, Batı Anadolu, Ege ve Akdeniz bölgelerinin kırsalı gelmektedir. 12 kentsel bölge incelendiğinde gıda harcaması oranının kırsal bölgelerden daha küçük olduğu görülmektedir. Kentsel bölgeler arasında en yüksek gıda harcaması oranları Güneydoğu Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Orta Anadolu'da görülmektedir. Yukarıda belirtilen yoksul bölgelerin temel harcama kalemleri toplandığında, toplamların diğer bölgelerden daha yüksek olduğu tablodan görülmektedir.

Tablo-3.9: Bölge (Düzey-1) Bazında Temel Tüketim Harcaması Türlerinin Dağılımı

		Temel Tüketim Harcaması Türleri						
		Toplam	Gıda ve alkolsüz içecekler	Giyim ve ayakkabı	Konut ve kira	Mobilya, ev aletleri ve ev bakım hizmetleri	Sağlık	Eğitim hizmetleri
Toplam		71,9	27,5	6,2	28,3	5,7	2,2	2,0
İstanbul	Toplam	69,4	20,2	5,4	33,1	4,9	2,7	3,1
	Kent	69,4	19,9	5,4	33,4	4,9	2,8	3,1
	Kır	68,6	25,7	4,9	27,5	4,2	2,3	4,0
Batı Marmara	Toplam	72,5	27,5	6,0	28,4	5,9	3,0	1,7
	Kent	71,5	24,8	5,9	30,4	6,0	2,4	2,0
	Kır	73,8	30,8	6,2	25,9	5,8	3,8	1,3
Ege	Toplam	72,9	28,1	6,1	29,2	5,9	2,1	1,4
	Kent	71,5	24,3	6,0	31,7	5,8	1,9	1,8
	Kır	75,4	35,2	6,4	24,7	6,2	2,2	0,7
Doğu Marmara	Toplam	68,3	27,2	6,3	25,1	6,4	2,0	1,4
	Kent	67,5	24,7	6,2	26,4	6,8	1,9	1,5
	Kır	70,1	32,9	6,6	22,1	5,3	2,2	1,0
Batı Anadolu	Toplam	69,5	23,9	6,4	29,7	5,3	2,0	2,1
	Kent	68,3	21,4	6,5	30,8	5,4	1,9	2,3
	Kır	75,4	37,0	6,2	23,8	5,1	2,8	0,6
Akdeniz	Toplam	70,3	29,7	6,8	23,3	6,6	2,4	1,6
	Kent	69,8	27,9	7,1	24,4	7,0	1,8	1,7
	Kır	71,3	33,2	6,2	21,2	5,8	3,5	1,4
Orta Anadolu	Toplam	77,5	35,5	6,6	27,2	5,3	1,7	1,2
	Kent	76,9	32,1	6,7	30,5	4,6	1,2	1,8
	Kır	78,0	38,2	6,6	24,7	5,7	2,0	0,8
Batı Karadeniz	Toplam	77,1	35,9	6,2	26,2	5,6	1,6	1,6
	Kent	74,9	28,3	6,9	29,8	5,6	1,6	2,7
	Kır	79,6	44,3	5,3	22,2	5,7	1,6	0,5
Doğu Karadeniz	Toplam	74,8	31,2	7,3	25,1	6,8	1,9	2,5
	Kent	71,1	25,9	7,3	26,7	6,3	1,7	3,2
	Kır	77,6	35,1	7,4	23,9	7,2	2,1	1,9
Kuzeydoğu Anadolu	Toplam	79,2	36,0	6,0	26,3	8,2	1,5	1,2
	Kent	78,1	31,8	5,2	30,6	8,0	0,7	1,8
	Kır	80,4	40,8	6,9	21,3	8,5	2,4	0,6
Ortadoğu Anadolu	Toplam	77,0	34,2	8,2	25,6	6,8	1,3	1,0
	Kent	75,4	30,6	8,2	28,3	6,0	1,1	1,2
	Kır	79,0	38,8	8,1	22,0	7,8	1,7	0,7
Güneydoğu Anadolu	Toplam	78,4	39,9	7,2	23,4	5,0	2,1	0,8
	Kent	76,6	35,3	6,8	25,8	5,5	2,2	1,1
	Kır	83,7	54,1	8,2	16,1	3,3	1,9	0,0

Kaynak: (TÜİK,2003). Bu tablo TÜİK'in 2003 yılına ait Hanehalkı Bütçe Araştırmasından alınmıştır.

5. Sonuç ve Öneriler

2007 yılında Türkiye'de mutlak yoksulluk oranı (gıda ve gıda dışı ihtiyaçlara göre) % 18,56 olarak gerçekleşmiştir. Yani, en yoksul % 20'nin neredeyse tamamı yoksulluk sınırının altındadır. 2002-2007 yılları arasında kentsel bölgelerde yoksulluk oranı ve yoksulların sayısı hızla azalırken, kırsal bölgelerde hemen hemen hiç değişmemiştir. 12 bölge incelendiğinde en yoksul bölgelerin Güneydoğu Anadolu, Karadeniz, İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde toplandıkları görülmektedir. 2002-2005 yılları arasında en yoksul % 20'lik dilimde bulanan hanelerin toplam gelirden aldıkları pay % 5,4'den % 6,1'e yükselmiştir. Bu dönemde en yoksul % 20'lik dilimde bulunan bir hanenin yoksulluk açığında küçük bir değişme görülürken, ortalama yoksulluk açığı oranı % 38'den % 24'e inmiştir. En yoksul % 20'lik dilimde bulunan bir hanenin ortalama tüketim açığı ise 91 TL'den 134 TL'ye yükselmiştir. Gelir dağılımında bir miktar düzelme vardır, ancak Türkiye'de gelir dağılımı eşitsizliği hala çok yüksektir. Türkiye gelir dağılımı eşitsizliği en yüksek ülkeler arasındadır. Bu yüzden, Türkiye'de büyüme hedeflerinin yanısıra gelir dağılımıyla ilgili hedefler de olmalıdır. Türkiye'de büyüme ve gelir dağılımını düzelten politikaların karışımının uygulanması mutlak yoksulluğun daha hızlı azalmasına yol açacaktır. Türkiye'de büyüme hedefleriyle birlikte en yoksul % 20'nin gelir payı tamamlayıcı bir hedef olarak belirlenebilir. Örneğin, 2005 yılında % 6,1 olan en yoksul % 20'nin gelir payının % 10'a çıkarılması büyüme hedefiyle birlikte tamamlayıcı bir hedef olarak izlenmesi önerilebilir. Böylece, uygulanacak yoksul yanlısı (gelir dağılımını düzelten) politikalar ile en yoksul % 20'nin içerisinde bulunan gruplar da büyüme sürecine dahil olur ve büyümenin yarattığı fırsatlardan daha çok yararlanabilir.

Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde çok çocuklu aile yapısı çok yaygın olduğu görülmektedir. Bu yüzden bu bölgelerde demografik geçiş (hızlı nüfus artışlarından düşük nüfus artışlarına doğru) çok yavaş; yoksulluk da çok yüksektir. Bu bölgelerde aile planlamasının yapılması, özellikle kadınların doğum kontrolü, çocuk sağlığı gibi temel konularda bilgilendirilmesinin ve istihdam imkanlarının arttırılmasının doğurganlık oranlarını azaltarak Türkiye'nin demografik geçişini hızlandıracağı tahmin edilmektedir. Eğitimi ve geliri artan aileler (özellikle eğitimi yükselen kadınlar) beklemeden ardı ardına çocuk sahibi olmayacaklardır. Bu stratejiye "istifçilik (hoarding)" denilmektedir. Bu stratejinin uygulanması çocukların beşeri sermayesinin gelişmesini engellemektedir. Çünkü, çok çocuklu aileler çocuklarına yeteri kadar eğitim ve sağlık harcaması yapamamaktadırlar. Eğitimi ve geliri artan aileler "bekle ve gör" stratejisi uyguladıklarında bir çocukları olduğunda diğer çocuğu yapmayacaktır; bu durumda doğurganlık oranları yükselmeyecektir. Ailelerin bu davranış biçimine ise "hedefleme (targeting)" denilir. Az sayıda çocuğu olan aileler çocuklarına yeteri kadar eğitim ve sağlık harcaması yapabilecektir. İlk durumdan ikincisine doğru demografik geçiş yapabilen toplumlarda çocukların kalitesi yükselmekte ve yoksulluk gelecek nesillere transfer olmamaktadır. Bu bölgeler insani gelişmenin hızlanmasıyla yoksulluk tuzağından kurtulabilecektir(Ray,1997,314).

Bölgesel eşitsizliğin azaltılması için eğitim sektöründe, sağlık sektöründe, istihdam alanlarında, aile yapısında ve karar verme süreçlerinde cinsiyet eşitliğini merkezinde bulunduran politika ve stratejilerin biran önce belirlenmesi gerekir. Bu bölgeler ile diğer bölgeler arasında fırsat eşitliğinin sağlanması, iş imkanlarının yaratılması, sosyal har-

camaların insani gelişmeye (eğitim ve sağlık harcamaları) yönelik olması, nüfus ve aile planlaması, iyi bir yerel yönetişim ve sivil toplumun katılımı gibi politikaların bölgelerarası eşitliğin sağlanmasında etkili olacağı düşünülmektedir. Özellikle, bu bölgelerde eğitim ve sağlık sektörlerindeki eşitsizlikler doğru müdahalelerle giderilmelidir. Örneğin, okul ve hastanelerdeki kötü fiziki şartlar, sağlık personeli, öğretmen ve materyal eksiklikleri giderilmeli; kırsal kesimde yaşayan kızlar ve yoksul çocuklar için sağlık hizmetleri, burs ve destekler çeşit ve miktar olarak arttırılmalıdır. Bu uygulamalar ile Türkiye'de bozuk olan büyümenin yapısı düzelecek ve kalitesi artacaktır.

Türkiye'de yoksul insanların sahip olduğu beşeri sermaye miktarının arttırılması iyi bir yoksul yanlısı politikadır ve yoksulluğun azalmasına yol açacaktır. Beşeri sermayesi zengin olan ülkelerin daha hızlı büyüdüğü ispatlanmıştır. Beşeri sermayesi iyi olan insanlar ise büyümeden daha çok faydalanmaktadırlar. Yoksul insanların beşeri sermayesine yapılan yatırımlar yoksullukla mücadelede iki yarar sağlar: 1) Ekonomik büyümeyi arttırır. 2) Büyüme daha çok yoksul yanlısı olur (gelir dağılımı düzelir). Doğu Asya ülkelerinin deneyiminde görüldüğü gibi artan bir beşeri sermaye, büyümeye ve yoksulluğun azalmasına yol açmıştır. Gelir dağılımının düzelmesi insani gelişmeyi olumlu etkilemektedir. Bu konuda yapılan ampirik çalışmalar gelir dağılımının düzeldiği zamanlarda okula kayıt olan yoksul çocukların sayısının arttığını göstermektedir. İnsani gelişme yoksulluk sınırının altındaki insanların oranı azaldıkça, yani gelir dağılımı düzeldikçe artacaktır. Türkiye'de ailelerin insani gelişme için ayırdıkları gelirin artması. kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi, aile içerisinde harcamaları kadınların yönlendirmesi insani gelişmeyi hızlandıracaktır. Ayrıca, devletin insani gelişme öncelikli sektörlere yaptığı harcamaların arttırılması gerekmektedir(Klasen,2004,100;Ranis vd.,2005,64-65).

Türkiye'de yoksullukla mücadelede başarı kazanılması için öncelikle yayınlanan yoksulluk göstergeleri arasında yoksulluk açığını ve yoksullar arasındaki gelir dağılımını gösteren göstergelerin hesaplanması ve yayınlanması gerekir. Örneğin, Sen endeksi bu tanıma göre iyi bir göstergedir. Çünkü, Sen endeksi yoksullar arasındaki gelir dağılımına duyarlı bir göstergedir. Yoksul bir ailenin geliri düştüğünde Sen endeksi artmaktadır. Sen'e göre yoksullukla mücadele edilirken yoksulluk sınırının en altındakilerden yani, en çok yardıma muhtaç olanlardan başlanmalıdır. Sen endeksini bu düşünce üzerine kurmuştur. Türkiye'de yoksullar arasında gelir dağılımının ne kadar iyi veya kötü olduğunu gösteren bir gösterge bulunmamaktadır. Gelir grupları arasındaki veya yoksul kabul edilen fertler arasındaki yukarı doğru hareketliliğin ne kadar olduğunu tahmin etmek zordur. Bu yüzden Türkiye'de yoksul insanlar grubu değişiyor mu, sürekli olarak yoksul kalan fertler veya haneler bulunuyor mu (kronik yoksulluk), bu insanlar arasında ne kadar aşağıya veya yukarıya doğru bir hareketlilik bulunuyor araştırılması gerekir.

Ayrıca, Türkiye'de yoksulluk tanımları genellikle yoksulluk sınırlarına (gelir/tüketim bazlı) göre yapılmaktadır. Bu yaklaşım gelir/tüketim temelli bir yaklaşımdır. Daha geniş ve daha geçekçi tanımlar yapılması gerekir. Parasal olmayan göstergelerin (okullaşma oranları, okur-yazarlık oranları, ortalama yaşam süreleri, bebek-çocuk ölümleri, cinsiyet eşitsizliği göstergeleri, kamu hizmetlerine erişim oranları gibi) kullanıldığı yoksulluk tanımları daha geniş tanımlar olmalarına rağmen daha gerçekçi tanımlardır. Bu bağlamda insani yoksulluk kavramına göre yoksulluk çalışması önerilebilir.

Kaynaklar

Clark, David A. (2006), "The Capability Approach:Its Development, Critiques and Recent Advances", *Global Poverty Research Group*, GPRG-WPS-032, Erişim: www.gprg.org, Ziyaret Tarihi, Ocak, 2006.

Cord, Louise; Lopez, J. Humberto; Page, John (2004), " Pro-Poor Growth and Poverty Reduction", edi. Krakowski, Michael, *Attacking Poverty: What Makes Growth Pro-Poor?*, s.15-37, Nomos.

Eswaran, Mukesh; Kotwal, Ashok (2006), "The Role of Agriculture in Development", edi. Banerjee, Abhijit Vinayak; Benabou, Roland; Mookherjee, Dilip, *Understanding Poverty*, s. 111-123, Oxford University Press.

Fields, Gary S. (2001), *Distribution and Development*, Russel Sage Foundation, The MIT Press.

Fukuda-Parr, Sakiko (2003), "The Human Development Paradigm: Operationalizing Sen's Ideas On Capabilities", *Feminist Economics*, 9(2-3), s. 301-317.

Haq, Mahbub Ul (1995), *Reflections on Human Development*, Oxford University Press.

Kakwani, N. (2000), "Growth and Poverty Reduction: An Emprical Analysis", *Asian Development Review*, vol. 18, no. 2, s. 74-84.

Klasen, Stephan (2004), "In Search of the Holy Grail: How to Achieve Pro-Poor Growth?", edi. Krakowski, Michael, *Attacking Poverty: What Makes Growth Pro-Poor?*, s. 89-125, Nomos.

Laderchi R. C.; Saith Ruhi; Stewart Frances (2003), "Does it Matter that we do not Agree on the Definition of Poverty? A comparison of Four Approaches", *Oxford Development Studies*, Vol. 31, No. 3.

Meier, Gerald M. ; Stiglitz, Joseph E. (2001), *Frontiers of Development Economics*, A Copublication of World Bank and Oxford University Press.

Mithaug, Dennis E. (1996), *Equal Opportunity Theory*, SAGE Publications.

Özcan, Kıvılcım M. (2003), "Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi:2001", *Ekonomik Yaklaşım*, cilt: 14, sayı:49.

Ranis, Gustav; Stewart, Frances; Ramirez, Alejandro (2005), "Economic Growth and Human Development", edi. Fukuda-Parr, Sakiko; Kumar, A.K. Shiva, *Readings in Human Development*, s. 61-84, Oxford University Press.

Ray, Debraj (1997), *Development Economics*, Princeton University Press.

Sen, A. K. (2007), *Commodities and Capabilities*, Oxford University Press,11. Baskı.

Sen, A.K. (2005), "Development As Capability Expansion", edi. Fukuda-Parr, Sakiko; Kumar, A.K. Shiva, *Readings in Human Development*, s. 3-16, Oxford University Press.

Sen, A. K. (1995), *Inequality Reexamined*, Harvard University Press,1. Baskı.

Sen, A. K. (1993), "On the Darwinian View of Progress", *Population and Development Review*, Vol. 19, No. 1. s. 123-137.

Sumner, Andrew (2007), "Meaning versus Measurement: Why Do Economic Indicators of Poverty Still Predominate ?", *Development in Practice*, Volume 17, Number 1, February 2007.

Sumner, Andrew (2004), "Economic Well-being and Non-economic Well-being", *World Institute for Development Economics Research*, Research Paper No. 2004/30.

Şenses, Fikret (2003), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü*, İletişim Yayınları, İstanbul, 3. Baskı.

Thorbecke, Erik (2005), "Multi-dimensional Poverty: Conceptual and Measurement Issues", Paper prepared for *The Many Dimensions of Poverty International Conference*, UNDP International Poverty Centre, Brasilia.

Tokatlıoğlu, İbrahim; Başaran, Alparslan (2003): "Türkiye'de Yoksulluğun Dağılımı, Yapışkanlığı ve Transfer Politikaları", *Ekonomik Yaklaşım*,cilt:14,sayı:49.

Türkiye İstatistik Kurumu (2003), Hanehalkı Bütçe Araştırması, CD Rom.

Türkiye İstatistik Kurumu (2006), Hanehalkı Bütçe Araştırması, CD Rom.

Türkiye İstatistik Kurumu (2007), Yoksulluk Çalışması, Tüketim Harcamaları, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, Erişim: http://www.tuik.gov.tr, Ziyaret Tarihi: Şubat, 2009.

4. BÖLÜM

YOKSULLUK VE GELİR DAĞILIMI VERİLERİ IŞIĞINDA TÜRKİYE'DE FIRSAT YAPISININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Yrd.Doç. Dr. Tolga Kabaş
Çukurova Üniversitesi,
İ.İ.B.F.,İktisat Bölümü,
e-posta: tkabas@cu.edu.tr
01330 Balcalı-ADANA

1. Giriş

Çağımızın iki liberal filozofu olan R. Nozick (1974) ve J. Rawls'un (1971) "iyi bir toplumun" nasıl olması gerektiği hakkında adalet teorileri günümüzde çok geçerlidir. Rawls'a göre iyi bir toplumda gelir dağılımının adil olması önemlidir. Bu yüzden, toplumda en dezavantajlı fertlere devletin yardım etmesi gerekir. Nozick'e göre ise bireysel özgürlükler eşitlikten daha önemlidir ve iyi bir toplumda adil bir gelir dağılımı üzerinde durulmaması gereken bir durumdur. Çünkü, iyi bir toplum için gelir dağılımını düzeltmeye çalışmak toplumda bireysel özgürlüklerin kısıtlanmasına ve huzursuzluğa yol açacaktır. Nozick'e göre en dezavantajlı fertler bulundukları konumu hakettiklerinden yapılacak yardımlar zenginlerin gönüllü bağışları biçiminde olmalıdır. Zenginlerin meşru olarak elde ettikleri kazançların vergilendirilip en dezavantajlı fertlere yardım edilmesi bireysel özgürlüklerin kısıtlanmasına yol açacaktır. Rawls eşitliğe önem verirken, Nozick ise bireysel özgürlüğün daha önemli olduğunu söylemektedir. Bu durumda "Eşitlik" ve "Özgürlük" arasında denge kurulmamaktadır.

Nozick ve Rawls'un adalet teorileri özgürlük ve eşitlik arasındaki ikilemin çözülmesi için kısmi çözümler üretebilmektedir. Nozick'in çözümünde sabit kabul edilen bireysel kapasitelerin ve sorumluluğun kendini belirleme sürecinde daha önemli olduğu vurgulanmaktadır. Halbuki, Rawls'un çözümünde ise ortak sorumluluk tüm bireylere kendilerini belirleme süreçlerinde eşit fırsatlara sahip olmalarını garanti altına almalıdır. Ancak, her iki teoride kısmi çözümler üretmiştir, tam çözüm içermemektedir. Adalet probleminin çözülmesi için özgürlük ve eşitlik arasında dengenin kurulması gerekir. Nozick'in teorisinde adaletin temelinde "bireysel özgürlük" bulunduğundan bireyin kapasitesi başarılı veya başarısız olmasından sorumlu görülür. Rawls'un teorisinde adaletin temelinde "herkese eşit fırsat" bulunduğundan bireysel kapasiteler ve fırsatlar arasındaki eşitsizlikler ortak sorumluluk tarafından düzeltilmelidir. Özürlülere, sosyal ve ekonomik olarak dışlanmış olanlara devletin yardım etmesi Rawls'un

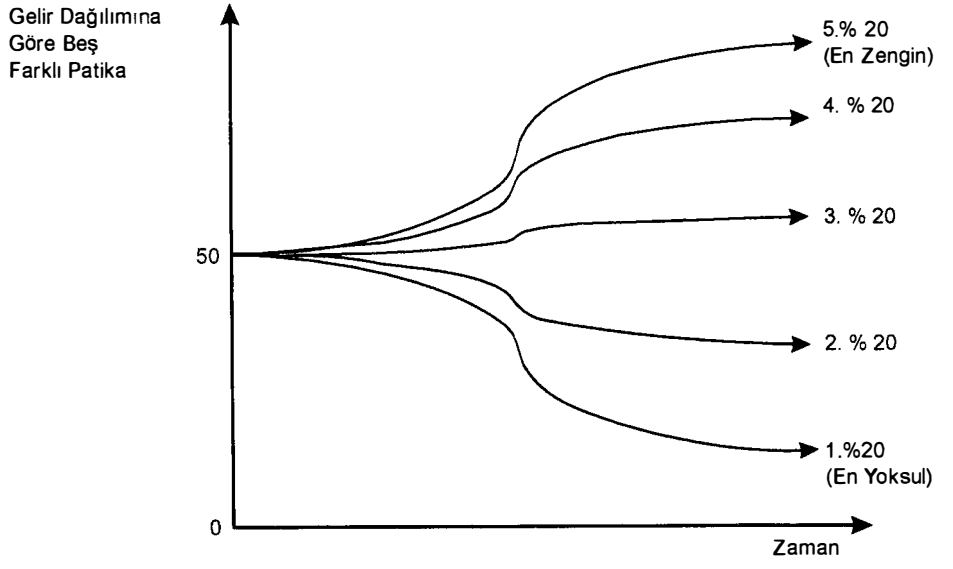
Bu bölüm Bozok Üniversitesi'nin 7-9 Ekim 2010 tarihlerinde düzenlediği Uluslararası Bölgesel Kalkınma Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

adalet teorisi tarafından doğrulanırken, Nozick tarafından ise kabul edilemez. Nozick'e göre bu yardımlar halkın gönüllü bağışlarından yapılmalıdır, yoksa haksız olmaktadır(Mithaug,1996,29-31).

Mithaug (1996) "Fırsat Eşitliği Teorisi" adlı eserinde ise "Eşitlik" ile "Özgürlük" arasındaki ikilemi ortadan kaldırmakta ve aralarında dengeyi kurmaktadır. Mithaug'a göre tüm bireyler kendilerini belirleme hakkına sahiptir. Her toplumda kendini belirleme kapasitesine sahip olmayan bireyler bulunur, çünkü her toplumda fırsat eşitsizliği bulunmaktadır. Bu yüzden, bazı bireyler kendilerini belirleme hakları olmasına rağmen, yeteri kadar kapasiteleri ve fırsatları olmadığı için kendilerini belirleyemezler. Toplum içerisinde yaşayan dezavantajlı bireylerin kendilerini belirlemeleri ve iyi bir hayat seçebilmeleri için kapasitelerinin genişletilmesi ve sahip oldukları fırsatlarının iyileştirilmesi gerekir. Örneğin, Nozick'e göre bireysel özgürlükler ihlal edileceğinden yoksullara veya dezavantajlı fertlere yardım edilmemesi gerekirken, gelir dağılımının adil olması gerektiğini söyleyen Rawls'a göre yoksulların durumu gelir transferi ile düzeltilmelidir. Halbuki, Mithaug'a göre ise yoksul insanların kapasitelerinin ve fırsatlarının iyileştirilmesi bir gelir transferinden daha önemlidir. Nozick'e göre bireysel kapasiteler sabitken, Mithaug'a göre bireysel kapasiteler (potansiyeller) sabit değildir, arttırılabilir. Bireysel kapasitelerin (potansiyellerin) arttırılması dezavantajlı fertlerin yeni fırsatlara ulaşabilmelerini sağlar. Bundan dolayı, eşitsizliklerin giderilmesi için kapasitelerin (potansiyellerin) arttırılması ve fırsatların iyileştirilmesi daha etkili bir yöntemdir. Böylece, "Eşitlik" ve "Özgürlük" arasında denge kurulmaktadır (Mithaug,1996,11).

Toplum içerisinde yaşayan bireyler gelirlerine göre aşağıdan yukarıya doğru beş gruba ayrıldığında en dezavantajlı fertlerin 1. % 20 (en yoksul % 20) içerisinde oldukları görülür. Aşağıda Şekil-4.1'de gelir dağılımına göre beş farklı patika görülmektedir. Şekilde görüldüğü gibi 5. % 20 (en zengin) en üstteki patikada, 1. % 20(en yoksul) en aşağıdaki patikada yer almaktadır. Diğer gruplar ise iki sınıfın arasında bulunmaktadır. Türkiye'de en yoksul % 20 içerisinde okur-yazar olmayanların, okur-yazar olup diploması olmayanların, ilkokul mezunlarının, yoksul çocukların, özürlülerin, kırsal kesimde yaşayan kalabalık hanelerin, kentsel bölgelerin enformel sektörlerinde çalışanların vs. bulunduğu tahmin edilmektedir. Gelir dağılımı ve yoksulluk verileri kullanıldığında en yoksul % 20 içerisinde bulunan grupların kapasitelerinin (potansiyellerinin) ve fırsatlarının sınırlı olduğu söylenebilir. Bu grupta yer alan dezavantajlı fertlerin kapasitelerinin arttırılması yeni fırsatlara ulaşabilmelerini sağlar. Kapasiteleri ve fırsatları iyileşen bireyler ise yoksulluktan daha hızlı kurtulur. Bu yaklaşım gelir transferinden daha iyidir. Örneğin, kırsal bölgede bulunan bir okulda eğitim kalitesindeki iyileşme, kırsal bölgede yaşayan çok çocuklu ailelere ya da kentsel bölgelerin enformel sektörlerinde yaşayan ailelere yapılan eğitim ve sağlık yardımları yoksul öğrencilerin daha yüksek kapasitelere (potansiyellere) ve gelecekte daha iyi fırsatlara ulaşabilmelerini sağlayacaktır. Potansiyeli yükselen öğrenciler yetişkin olduklarında ve işgücü piyasalarına girdiklerinde en aşağıdaki patikaya değil, daha yüksek patikalara ulaşabileceklerdir. Böylece, yoksulluğun gelecek nesillere transfer edilmesi önlenecektir.

Şekil-4.1: Gelir Dağılımına Göre Beş Farklı Patika



Bu çalışmada, Türkiye İstatistik Kurumu'nun gelir dağılımı ve yoksulluk verileri kullanılarak Türkiye'de fırsat yapısıyla ilgili değerlendirmelerde bulunulacaktır. Adalet açısından önemli olan en yoksul % 20'nin gelir payı, aylık hane geliri ve yoksulluk açığı 2002-2007 yıllarına ait veriler kullanılarak incelenecektir. Çünkü, Türkiye'de fert yoksulluk oranı incelendiğinde gelir dağılımının en altında bulunan % 20'nin neredeyse tamamının yoksulluk sınırının altında yaşadığı görülmektedir. Ayrıca, en yoksul % 20'nin elde ettiği gelir yoksulluk düzeyinin büyük bir kısmını açıklamaktadır. En önemlisi en yoksul % 20 en dezavantajlı, yani kapasiteleri ve fırsatları sınırlı grupları kapsamaktadır. Ayrıca, bu çalışmada 2002-2007 yıllarına ait Gini katsayıları, yoksulluk oranları ve 12 Bölgeye (düzey-1) ait en yoksul % 20'nin aylık hane gelirleri, yoksul sayıları ve yoksulluk oranları da tablolarla ve şekillerle incelenerek Türkiye'de fırsat yapısıyla ilgili değerlendirmelerde bulunulacaktır. Çalışmanın sonuç kısmında Türkiye'de fırsat yapısının gelişmesi için insani gelişme (human development) stratejileri önerilecektir. İnsani gelişme kavramına göre insanoğlunun yaşamındaki iyileşmeler kalkınmanın asıl amacını oluşturmaktadır. İnsani gelişme bir insanın yapabileceği ve olabileceği şeylerin artması olarak tanımlanır. Kısaca insanların kapasitelerinin (potansiyellerinin) ve tercihlerinin (veya seçeneklerinin) artması olarak da ifade edilebilir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı insani gelişmeyi iyi bir yaşam standardına sahip olma kapasitesi, uzun ve sağlıklı bir hayata sahip olma kapasitesi ve bilgili olma kapasitesi ile ölçmektedir. Türkiye'de insani gelişme stratejileri (eğitim ve sağlık politikaları) uygulandığı takdirde yoksul insanların kapasiteleri (potansiyelleri) ve fırsatları iyileşecek, mutlak yoksulluk azalacak ve gelir dağılımı düzelecektir.

2. Türkiye'de Yoksulluk, Gelir Dağılımı ve En Yoksul % 20'nin Hane Geliri, Yoksulluk Açığı, Yoksulluk Açığı Oranı

Türkiye'de Yoksulluk (2002-2007): Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2007 yılına ait Yoksulluk Çalışmasından alınan hanehalkı ve fert yoksulluk oranları Tablo-4.1'de görülmektedir. Ayrıca, Tablo'da 2002-2006 yıllarına ait yoksul fert sayıları da bulunmaktadır. Hanehalkı yoksulluk oranı incelendiğinde bu değerin 2002'de % 22,45'den 2007'de % 14,59'a gerilediği görülmektedir. Yani, 2002-2007 yılları arasında hanehalkı yoksulluk oranında mutlak olarak 7,86 puanlık bir düşüş gerçekleşmiştir. Kentsel bölgelerde 2002 yılında hanehalkı yoksulluk oranı % 17,38 olarak gerçekleşirken, 2007'de bu oran % 7,37'ye gerilemiştir. 2002-2007 yılları arasında kentsel bölgelerde hanehalkı yoksulluk oranında mutlak olarak 10,01 puanlık bir azalma gerçekleşmiştir. Kırsal bölgelerde ise hanehalkı yoksulluk oranlarının çok yüksek olduğu görülmektedir. Kırsal bölgelerde 2002 yılında hanehalkı yoksulluk oranı % 30,52'den, 2007 yılında % 27,85'e gerilemiştir. 2002-2007 yılları arasında hızlı bir büyüme olmasına rağmen kırsal bölgelerde hanehalkı yoksulluk oranında mutlak olarak 2,67 puanlık, yani çok küçük bir azalma gerçekleşmiştir. Bu dönemde kentsel bölgelerde mutlak yoksulluğun hızla azaldığı görülürken, kırsal bölgelerde çok küçük bir azalma gerçekleşmiştir. 2002-2007 yılları arasında fert yoksulluk oranları incelendiğinde benzer sonuçlara ulaşılmaktadır. Ancak, 2007 yılında fert yoksulluk oranının % 18,56 olduğu görülmektedir. Yani, Türkiye'de yaşayan fertlerin % 18,56'sının, yani en yoksul % 20'nin neredeyse tamamının yoksulluk sınırının altında olduğu görülmektedir.

Yoksul fert sayıları incelendiğinde 2002 yılında Türkiye'de 18.441.000 yoksul ferdin bulunduğu ve bu sayının 2006 yılında 12.930.000'e gerilediği görülmektedir. Yani, 2002-2006 yılları arasında 5.511.000 kişi yoksulluk sınırının üzerine çıkmayı başarabilmiştir. 2002-2006 yılları arasında kentsel bölgelerde yoksul fert sayısında 4.786.000 gerileme görülürken, kırsal bölgelerde yalnızca 723.000 kişi yoksulluk sınırının üzerine çıkmayı başarabilmiştir. Tablo-4.1'den görüldüğü gibi 2006 yılında kırsal bölgelerde kentsel bölgelerden yaklaşık olarak 2 kat daha fazla yoksul fert yaşamaktadır. 2006 yılında kentsel bölgelerde 4.225.000, kırsal bölgelerde ise 8.706.000 olmak üzere Türkiye'de toplam 12.930.000 yoksul insan yaşadığı tahmin edilmektedir.

Tablo-4.1: Türkiye'de Hanehalkı Yoksulluk Oranı, Fert Yoksulluk Oranı ve Yoksul Fert Sayıları (2002-2007)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Hanehalkı Yoksulluk Oranı (%)	22,45	23,02	20,67	15,42	13,98	14,59
Kent	17,38	18,49	12,90	8,91	6,85	7,37
Kır	30,52	31,01	34,43	27,21	26,89	27,85
Fert Yoksulluk Oranı (%)	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	18,56
Kent	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,61
Kır	34,48	37,13	39,97	32,95	31,98	32,18
Yoksul Fert Sayısı (Bin)	18.441	19.458	17.991	14.681	12.930	-
Kent	9.011	9.377	7.146	5.687	4.225	-
Kır	9.429	10.081	10.846	8.994	8.706	-

Kaynak: (TÜİK,2010). Bu tablodaki veriler TÜİK'in 2007 yılına ait Yoksulluk Çalışmasından alınmıştır.

Türkiye'de Gelir Dağılımı (2002-2007): 2002-2007 yılları arasında kişi başına düşen milli gelir (cari fiyatlarla) 3,09 kat artmıştır. Aynı dönemde ortalama aylık hanehalkı kullanılabilir geliri ise 2,15 kat artarak, 729 TL'den, 1569 TL'ye yükselmiştir. 2002 yılı başlangıç yılı kabul edildiğinde 2002-2007 yılları arasında genel fiyat seviyesinin yaklaşık olarak % 69 yükseldiği görülmektedir. Eşitsizliğin bir göstergesi olan Gini katsayısı ise 2002 yılında 0,44'den, 2005 yılında 0,38'e kadar gerilemiş, sonra 2006'da 0,40'a yükselmiştir. 2006 yılında gelir dağılımında bir miktar bozulma görülmektedir. 2006 yılında 5. % 20'nin (En Zengin) gelir payında artış görülürken, diğer % 20'lik gelir dilimlerinin paylarında bir azalma görülmektedir. Özellikle, bu yılda en yoksul % 20'nin gelir payında 0,3 puanlık bir düşüş gerçekleşmiştir. 2007 yılında ise Gini katsayısı 0,39'a gerilemiştir. 2002-2007 yılları arasında Gini katsayısıyla ölçülen gelir dağılımı eşitsizliğinde mutlak olarak 0,05 puanlık bir iyileşme görülmektedir. Yani, Tablo-4.2'den de görüldüğü gibi Türkiye'de kişi başına düşen gelir, hanehalkı kullanılabilir geliri artarken bir yandan da gelir dağılımında da iyileşme görülmektedir. Yoksulluktaki hızlı azalma bu iki etki sonucunda gerçekleşmiştir. Yoksulluğun hızla azalmasına yol açan ilk etki büyüme etkisidir. İkinci olumlu etki ise gelir dağılımının iyileşmesinden kaynaklanmıştır. Ancak, mutlak yoksulluktaki hızlı azalma kentsel bölgelerde gerçekleşirken, kırsal bölgelerde çok küçük azalma görülmektedir.

Tablo-4.2: Türkiye'de Gelir Dağılımı (2002-2007)

Hanehalkı Kullanılabilir Gelirine Göre Gelir Dağılımı	2002	2003	2004	2005	2006	2007
% 20 (En Zengin)	50,0	48,3	46,2	44,4	46,5	45,5
% 20	20,8	20,9	21,9	22,6	22,1	21,8
% 20	14,0	14,5	15,2	15,8	15,2	15,4
%20	9,8	10,3	10,7	11,1	10,5	10,9
%20 (En Yoksul)	5,4	6,0	6,0	6,1	5,8	6,4
Gini Katsayısı	0,44	0,42	0,40	0,38	0,40	0,39
En Zengin % 20/ En Yoksul % 20 Oranı	9,45	8,05	7,65	7,32	8,08	7,14
Kişi Başına Düşen Milli Gelir (Cari Fiyatlarla,TL/Yıl)	3950	5044	5975	6749	7890	12195
Ortalama Hanehalkı Kullanılabilir Geliri (TL/Ay)	729	897	1066	1214	1259	1569
En Zengin % 20 Hanehalkı Kullanılabilir Geliri (TL/Ay)	1823	2166	2462	2695	2927	3569
En Yoksul % 20 Hanehalkı Kullanılabilir Geliri (TL/Ay)	193	269	322	368	362	500
Dört Kişilik Bir Hanenin Aylık Yoksulluk Sınırı (TL)	310	417	429	487	549	619
En Yoksul % 20'nin Ortalama Yoksulluk Açığı (TL)	117	148	107	119	187	119
En Yoksul % 20'nin Ortalama Yoksulluk Açığı Oranı	38	35	25	24	34	19
Yıllık Enflasyon Oranları (%)	29,7	18,4	9,32	7,72	9,65	8,39

Kaynak: (TÜİK,2010). Bu tablodaki veriler TÜİK'in elektronik veri dağıtım sisteminden alınmıştır ve derlenmiştir.

2002-2007 yılları arasında Gini katsayısındaki 0,05 puanlık iyileşme 5. % 20'nin (En Zengin) gelir payının mutlak olarak 4,5 puan azalmasından, buna karşılık diğer % 20'lik gelir dilimlerinin paylarındaki küçük artışlardan (toplam 4,5 puan) kaynaklanmaktadır. 4. % 20'nin gelir payında 1 puan, 3. % 20'nin gelir payında 1,4 puan, 2. % 20'nin gelir payında 1,1 puan, 1. % 20'nin (En Yoksul) gelir payında ise 1 puanlık artış gerçekleşmiştir. 2007 yılındaki dağılıma ait Gini katsayısının 0,39, 2005 yılına ait Gini katsayısının ise 0,38 olduğu Tablo-4.2'den görülmektedir. Ayrıca, 2005 yılında 1. % 20'nin (En Yoksul) gelir payının 6,1 puan, 2007 yılında ise 6,4 puan olduğu tablodan görülmektedir. Bu durumda, en yoksul % 20'nin gelir payının ortak sorumluluk (veya politika uygulayıcılar) tarafından daha çok önemsendiği ve izlendiği bir ülkede iki gelir dağılımı arasında bir tercih yapılması istense, 2007 yılındaki Gini katsayısının 0,01 puan daha yüksek olmasına rağmen 2005 yılındaki dağılıma tercih edilmesi gerekir. Kısaca özetlemek gerekirse, gelir dağılımındaki iyileşmeye rağmen Türkiye'de gelir dağılımı hala çok kötüdür ve gelir dağılımındaki düzelme yeterli değildir. Bu yüzden, Türkiye gelir eşitsizliği en yüksek ülkeler arasında yer almaktadır.

Türkiye'de En Yoksul % 20'nin Hanehalkı Kullanılabilir Geliri, Ortalama Yoksulluk Açığı ve Oranı (2002-2007): Tablo-4.2'de en yoksul % 20'nin hanehalkı kullanılabilir geliri, yoksulluk sınırları, ortalama yoksulluk açıkları ve oranları görülmektedir. En yoksul % 20'nin ortalama aylık hanehalkı kullanılabilir geliri 2002 yılında 193 TL'den, 2007 yılında 500 TL'ye yükselmiştir. Bu dönemde dört kişilik bir hanenin aylık yoksulluk sınırı ise 310 TL'den, 619 TL'ye yükselmiştir. Tablo-4.2 incelendiğinde, en yoksul % 20'nin ortalama yoksulluk açığı 2002 yılında 117 TL, 2007 yılında ise 119 TL olarak gerçekleşmiştir. 2002-2007 yılları arasında en yoksul % 20'nin ortalama yoksulluk açığında çok küçük bir artış görülmektedir. [En yoksul % 20'nin ortalama aylık hanehalkı kullanılabilir gelirinin yoksulluk sınırına olan uzaklığına *ortalama yoksulluk açığı* denilmektedir. Ortalama yoksulluk açığı, yoksul bir hanenin yoksulluk sınırına ulaşabilmesi için ne kadar gelir transferi yapılması gerektiğini göstermektedir. Yoksulluk açığını yoksulluk sınırına böldüğümüzde ise *ortalama yoksulluk açığı oranını* bulmaktayız. Örneği, ortalama yoksulluk açığı oranı % 10 olduğunda, yoksul hanelerin ortalama gelirinin yoksulluk sınırının % 90'nı olduğunu göstermektedir. Bir başka deyişle, yoksul hanelere yoksulluk sınırının % 10'u kadar bir gelir transferi yapıldığında yoksulluk sınırına ulaşabilmektedirler.] Yalnız, 2006 yılında gelir dağılımındaki bozulmadan dolayı en yoksul % 20'nin ortalama yoksulluk açığı 187 TL'ye yükselmiştir. 2006 yılında ortalama hanehalkı kullanılabilir gelirinde artış olmasına rağmen, en yoksul % 20'nin gelir payının % 5,8'e gerilemesi ortalama yoksulluk açığının önemli miktarda artmasına yol açmıştır. Ancak, 2007 yılında ortalama hanehalkı kullanılabilir gelirinde gerçekleşen önemli artış ve en yoksul % 20'nin gelir payının % 6,4'e yükselmesi ortalama yoksulluk açığının 119 TL'ye gerilemesine yol açmıştır. 2002-2007 yılları arasında en yoksul % 20'nin ortalama yoksulluk açığı oranı ise % 38'den, % 19'a gerilemiştir. Özetlemek gerekirse, en yoksul % 20'nin ortalama yoksulluk açığı hemen hemen aynı kalırken ortalama yoksulluk açığı oranında önemli bir azalma görülmektedir. 2002 yılında en yoksul % 20'nin içerisinde bulunan bir haneye yoksulluktan kurtulabilmesi için yoksulluk sınırının % 38'i kadar bir gelir transferi yapılması gerekirken, 2007 yılında bu oran % 19'a gerilemiştir.

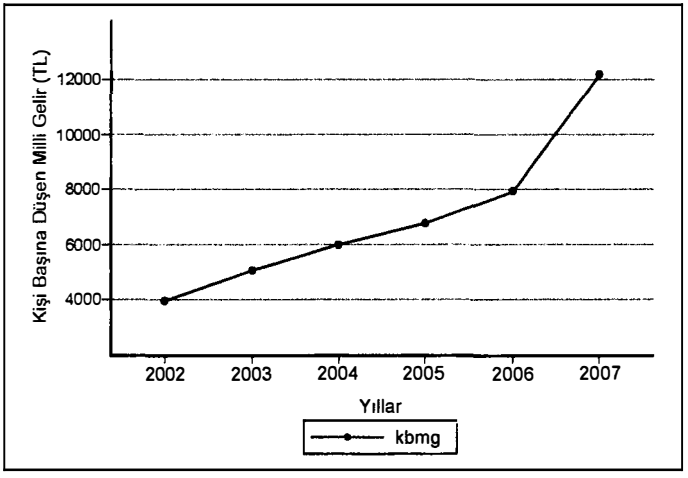
Türkiye'de Gelir Dağılımı (Kent-Kır): Tablo-4.3'de 2005-2007 yılları arasında kent-kır ayrımı bazında ortalama hanehalkı kullanılabilir gelirleri, kent-kır ayrımı bazında en zengin ve en yoksul % 20'nin hanehalkı kullanılabilir geliri ve kent-kır ayrımı bazında en yoksul % 20'nin yoksulluk açığı görülmektedir. Tablodaki veriler incelendiğinde 2005-2007 yılları arasında kentsel bölgelerde ortalama hanehalkı kullanılabilir gelirinin yaklaşık olarak % 28,5 arttığı görülürken, kırsal bölgelerde yaklaşık olarak % 16,7 oranında bir artış olduğu görülmektedir. Tablo-4.3'den kent/kır hanehalkı kullanılabilir gelir oranı incelendiğinde bu oranın 2005 yılında 1,41, 2006'da 1,52, 2007'de ise 1,56 olduğu görülmektedir. Yani, kentsel bölgelerde ortalama hanehalkı kullanılabilir geliri kırsal bölgelerden daha hızlı artmaktadır. Bu yüzden, kent ve kır arasındaki gelir makasının açıldığı görülmektedir. Aynı dönemde, kentsel bölgelerde en yoksul % 20'nin hanehalkı kullanılabilir gelirinin yaklaşık olarak % 38,3 arttığı görülürken, kırsal bölgelerde en yoksul % 20'nin hanehalkı kullanılabilir gelirinde ise % 25,6 oranında bir artış olduğu görülmektedir. Tablodan kent/kır en yoksul % 20'nin hanehalkı kullanılabilir gelir oranı incelendiğinde 2005'de 1,48'den, 2007'de 1,63'e yükseldiği görülmektedir. Bunun sonucunda, kentsel bölgelerde yaşayan en yoksul % 20'nin ortalama yoksulluk açığında bir azalma görülürken, kırsal bölgelerde yaşayan en yoksul % 20'nin ortalama yoksulluk açığında ise çok büyük bir artış olduğu görülmektedir. 2007 yılında kentsel bölgelerde en yoksul % 20'nin ortalama yoksulluk açığı 54 TL'den 20 TL'ye gerilerken, kırsal bölgelerde ise 195 TL'den, 252 TL'ye yükselmiştir. 2005 yılı başlangıç yılı olarak kabul edildiğinde 2005-2007 yılları arasında genel fiyat seviyesinin yaklaşık olarak % 19 arttığı görülmektedir. 2002-2007 yılları arasında yoksulluk oranları ve yoksul fert sayıları incelenirken kentsel bölgelerde yoksulluğun hızla azaldığı, kırsal bölgelerde ise hemen hemen aynı kaldığı yukarıda belirtilmişti. Bunun en önemli nedeninin kentsel ve kırsal bölgeler arasındaki gelir makası olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle, kentsel ve kırsal bölgelerde yaşayan en yoksul % 20'de bu makasın daha da büyük olması kırsal bölgelerde yoksulluğun daha yavaş azalmasına yol açtığı gibi yoksulluğun derinliğinin artmasına da neden olmaktadır.

Tablo-4.3: Türkiye'de Gelir Dağılımı (Kent-Kır)

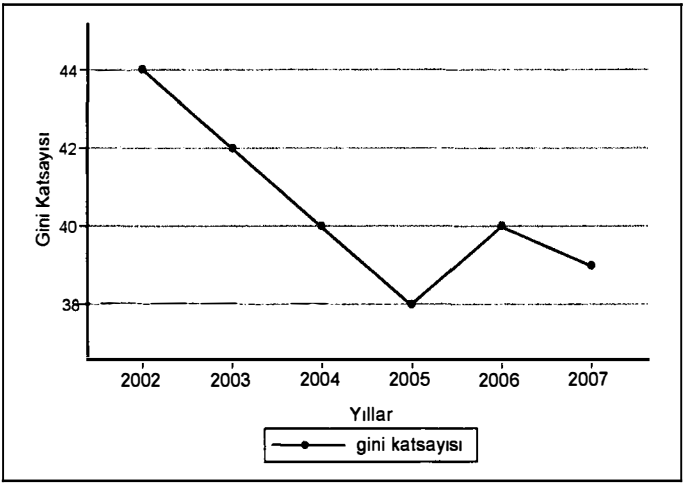
	2005	2006	2007
Kent: Ortalama Hanehalkı Kullanılabilir Geliri (TL/Ay)	1355	1387	1742
En Zengin % 20 Hanehalkı Kullanılabilir Geliri (TL/Ay)	2947	3173	3905
En Yoksul % 20 Hanehalkı Kullanılabilir Geliri (TL/Ay)	433	430	599
Kır: Ortalama Hanehalkı Kullanılabilir Geliri (TL/Ay)	958	915	1118
En Zengin % 20 Hanehalkı Kullanılabilir Geliri (TL/Ay)	2117	2110	2467
En Yoksul % 20 Hanehalkı Kullanılabilir Geliri (TL/Ay)	292	263	367
Dört Kişilik Bir Hanenin Yoksulluk Sınırı (TL/Ay)	487	549	619
Yıllık Enflasyon Oranları (%)	7,72	9,65	8,39
Kent/Kır Hanehalkı Kullanılabilir Gelir Oranı	1,41	1,52	1,56
Kent/Kır En Yoksul % 20 Hanehalkı Kullanılabilir Gelir Oranı	1,48	1,63	1,63
Kentsel Bölgelerde En Yoksul % 20'nin Yoksulluk Açığı (TL)	54	119	20
Kırsal Bölgelerde En Yoksul % 20'nin Yoksulluk Açığı (TL)	195	286	252

Kaynak: (TÜİK,2010). Bu tablodaki veriler TÜİK'in elektronik veri dağıtım sisteminden alınmıştır ve derlenmiştir.

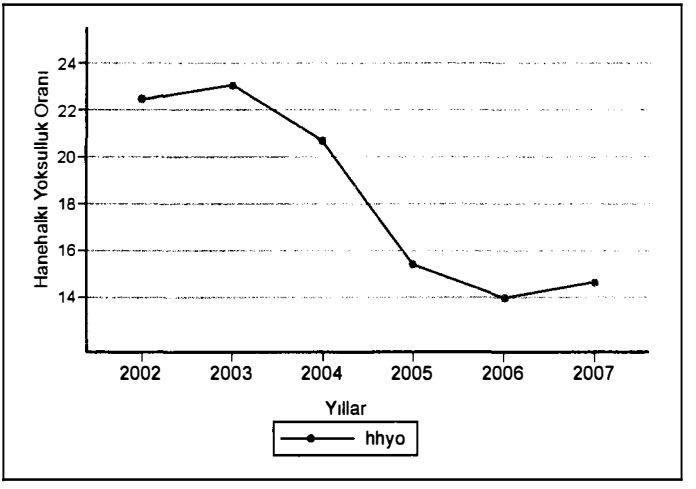
Şekil-4.2: 2002-2007 Yılları Arasında Türkiye'de Kişi Başına Düşen Gelir (Cari Fiyatlarla)



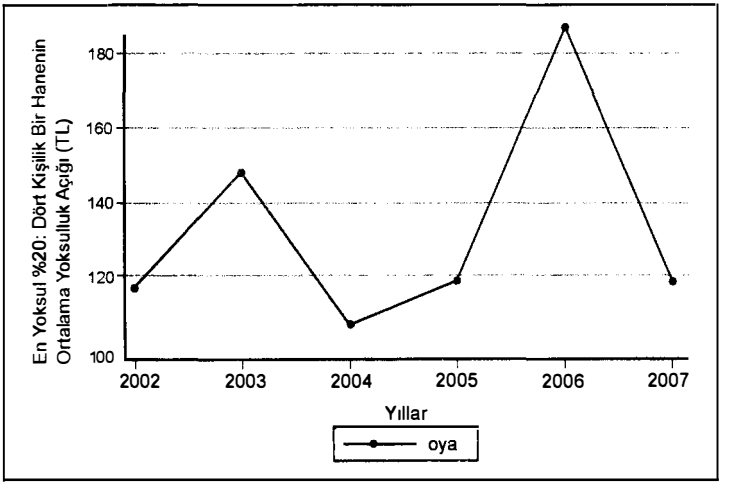
Şekil-4.3: 2002-2007 Yılları Arasında Türkiye'de Yılları Arasında Gini Katsayısı



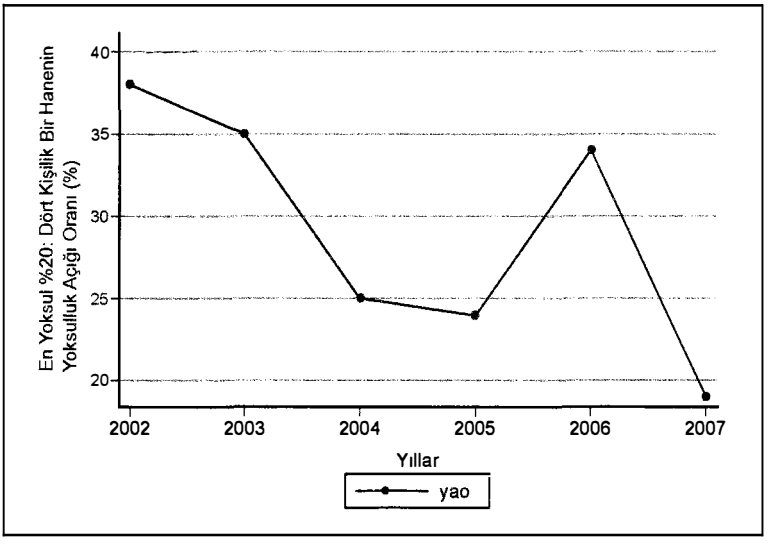
Şekil-4.4: 2002-2007 Yılları Arasında Türkiye'de Hanehalkı Yoksulluk Oranları



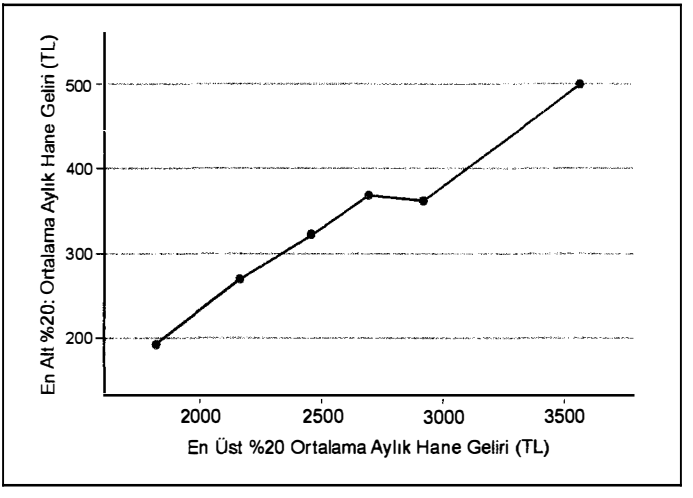
Şekil-4.5: 2002-2007 Yılları Arasında Türkiye'de En Yoksul % 20'nin Ortalama Yoksulluk Açığı (TL)



Şekil-4.6: 2002-2007 Yılları Arasında Arasında Türkiye'de En Yoksul % 20'nin Ortalama Yoksulluk Açığı Oranı (%)



Şekil-4.7: 2002-2007 Yılları Arasında Türkiye'de En Zengin % 20 Ortalama Aylık Hane Geliri- En Yoksul % 20 Ortalama Aylık Hane Geliri



3. Bölge Bazında (Düzey-1) En Yoksul % 20'nin Aylık Ortalama Hane Geliri, Yoksul Sayıları ve Yoksulluk Oranları

Bölge bazında en yoksul % 20'nin ortalama aylık hane gelirleri, yoksul sayıları ve yoksulluk oranları Tablo-4.4'de görülmektedir. En yoksul % 20'nin elde ettiği gelir yoksulluk düzeyinin ve yoksulluktaki değişmenin büyük bir kısmını açıklamaktadır. 2006-2007 yılına ait en yoksul % 20'nin ortalama aylık yoksulluk açıkları Türkiye İstatistik Kurumu'nun Türkiye için hesapladığı mutlak yoksulluk sınırlarına göre tahmin edilmiştir. Tablodaki yoksul sayıları ve yoksulluk oranları ise gelire dayalı göreli yoksulluk sınırlarına göre TÜİK tarafından tahmin edilmiştir. Göreli yoksulluk sınırı olarak her bölgenin medyan gelirinin % 50'si kullanılmaktadır. Örneğin, 2006 yılı sonuçlarına göre İstanbul'da medyan gelirin % 50'si kullanıldığında, İstanbul bölgesinde yaşayanların % 13,3'ü bu bölge için belirlenen yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır.

2006-2007 yıllarına ait en yoksul % 20'nin ortalama aylık hane gelirleri incelendiğinde en yüksek gelire sahip bölgeler arasında İstanbul, Doğu Marmara, Batı Anadolu ve Ege gelmektedir. En düşük gelire sahip bölgeler arasında Güneydoğu Anadolu, Akdeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Batı Marmara, Batı Karadeniz ve Orta Anadolu bölgeleri gelmektedir. En yoksul % 20'nin ortalama aylık yoksulluk açıkları incelendiğinde en büyük açıkların Güneydoğu Anadolu, Akdeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Batı Marmara ve Batı Karadeniz bölgelerinde olduğu görülmektedir. İstanbul, Doğu Marmara ve Batı Anadolu bölgelerinde en yoksul % 20'nin ortalama aylık hane geliri yoksulluk sınırının üzerindedir. Ayrıca, Tablodan görüldüğü gibi 2007 yılında en yoksul % 20'nin ortalama yoksulluk açıklarında önemli düşüşler görülmektedir. Çünkü, 2007 yılında en yoksul % 20'nin ortalama aylık hane gelirinde büyük artışlar gerçekleşmiştir.

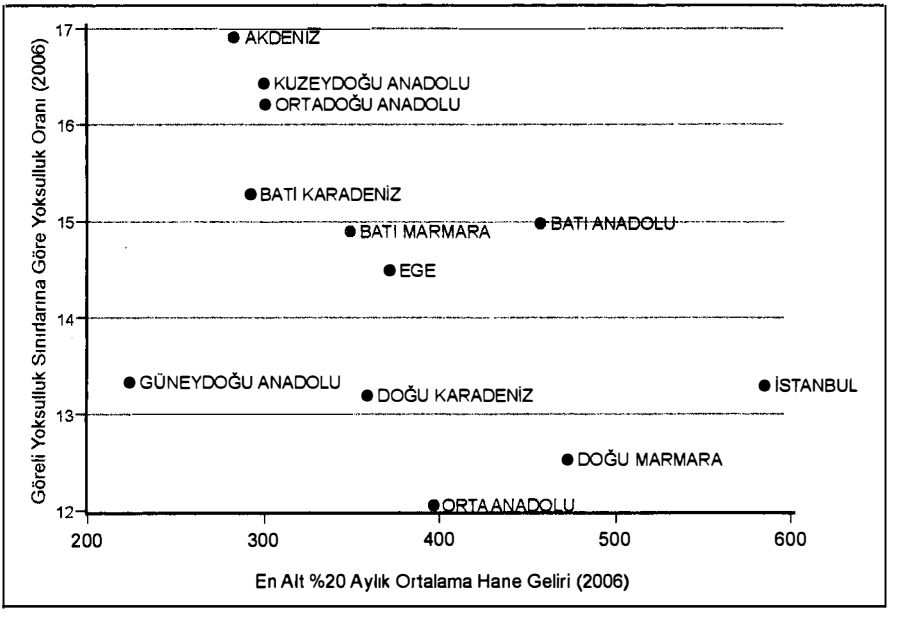
Bölge bazında yoksulluk oranları ve yoksul sayıları incelendiğinde ortalama yoksulluk açıklarında olduğu gibi önemli azalmalar görülmektedir. İstanbul ve Batı Anadolu bölgelerinde yoksulluk oranlarında ve yoksul sayısında çok büyük azalmalar görülmektedir. Çünkü, bu bölgelerde en yoksul % 20'nin ortalama gelirinde büyük artışlar gerçekleşmiştir. Tablo-4.4 incelendiğinde Kuzeydoğu Anadolu hariç en yoksul % 20'nin gelirindeki artışlar yoksulluk oranlarının ve yoksul sayılarının azalmasına yol açmıştır. Aralarındaki negatif ilişki Şekil-4.8 ve Şekil-4.9'da görülmektedir. Ancak, bölge bazında incelendiğinde de aynı sonuca ulaşılmaktadır: Yoksulluktaki hızlı azalmaya rağmen Türkiye'de yoksulluğun oldukça yüksek, gelir dağılımının da çok bozuk olduğu görülmektedir.

Tablo-4.4: Bölge Bazında (Düzey-1) En Yoksul % 20'nin Ortalama Hane Geliri, Yoksul Sayıları ve Yoksulluk Oranları

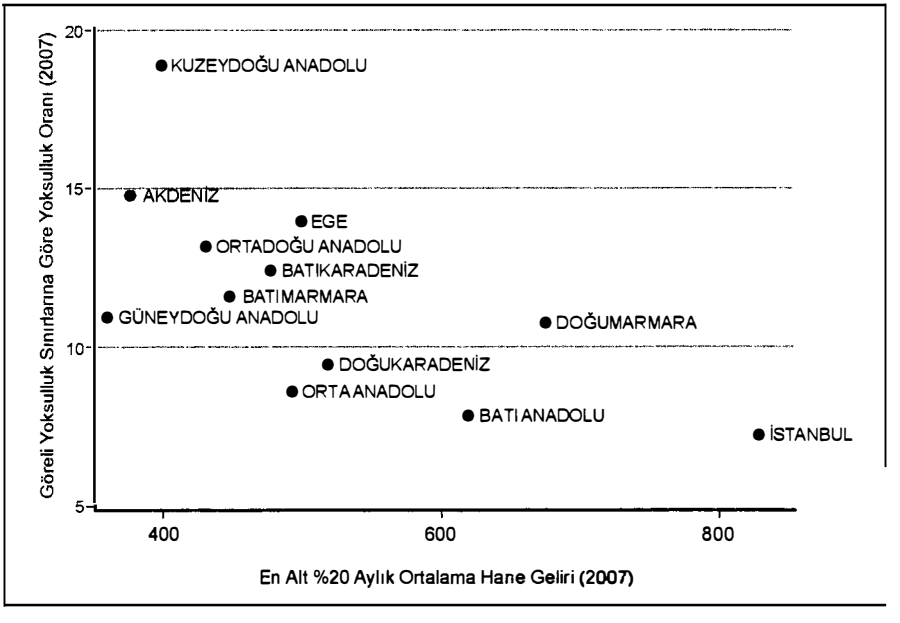
12 Bölge (Düzey-1)	En Yoksul % 20'nin Ortalama Aylık Hane Geliri (TL) 2006	En Yoksul % 20'nin Ortalama Aylık Hane Geliri (TL) 2007	En Yoksul % 20'nin Ortalama Aylık Yoksulluk Açığı[1] (TL) 2006	En Yoksul % 20'nin Ortalama Aylık Yoksulluk Açığı[1] (TL) 2007	Yoksul Sayıları[2] (Bin) 2006	Yoksul Sayıları[2] (Bin) 2007	Yoksulluk Oranı[2] (%) 2006	Yoksulluk Oranı[2] (%) 2007
İstanbul	599	851	-50	-232	1.622	887	13,3	7,2
Batı Marmara	349	448	200	171	426	350	14,9	12,1
Ege	371	501	178	118	1.299	1.266	14,5	14,0
Doğu Marmara	473	676	76	-57	751	653	12,5	10,7
Batı Anadolu	457	620	92	-1	949	499	15,0	7,8
Akdeniz	283	378	266	241	1.438	1.284	17,0	14,9
Orta Anadolu	397	492	152	127	442	337	12,0	9,1
Batı Karadeniz	292	477	257	142	675	549	15,3	12,3
Doğu Karadeniz	359	521	190	98	324	226	13,2	9,2
Kuzeydoğu Anadolu	299	401	250	218	353	405	16,3	18,9
Ortadoğu Anadolu	303	432	246	187	548	441	16,3	13,0
Güneydoğu Anadolu	224	354	325	265	888	761	13,3	11,0
En Yoksul % 20	362	500	187	119				

Kaynak: (TÜİK,2010). Bu tablodaki veriler TÜİK'in elektronik veri dağıtım sisteminden alınmıştır ve derlenmiştir. [1] Yoksulluk Açığının tahmin edilmesinde TÜİK'in hesapladığı mutlak yoksulluk sınırları (gıda ve gıda harici) kullanılmıştır. Dört kişilik bir hanenin yoksulluk sınırı 2006 yılı için 549 TL., 2007 yılı için 619 TL'dir. [2] Yoksul sayıları ve oranları göreli yoksulluk sınırlarına göre TÜİK tarafından tahmin edilmiştir.

Şekil-4.8: Bölge Bazında (Düzey-1) En Yoksul % 20'nin Hane Geliri ve Göreli Yoksulluk Sınırlarına Göre Yoksulluk Oranları (2006)



Şekil-4.9: Bölge Bazında (Düzey-1) En Yoksul % 20'nin Hane Geliri ve Göreli Yoksulluk Sınırlarına Göre Yoksulluk Oranları (2007)



Şekil-4.8 ve Şekil-4.9 incelendiğinde en yoksul % 20'nin ortalama aylık hane geliriyle yoksulluk oranları arasında negatif bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Örneğin, iki şekilde de İstanbul Bölgesi şeklin güney-doğu bölgesinde bulunurken, Kuzeydoğu Anadolu ve Akdeniz Bölgeleri şeklin kuzey-batı bölgesinde görülmektedir. Diğer bölgeler bu eksenin biraz altında veya üstünde bulunmaktadır.

4. İnsani Gelişme Stratejileri

Amartya Sen'e göre kalkınma gelirin veya servetin artmasından daha geniş anlamlar içermektedir ve kalkınmanın odağında insan bulunmaktadır. Gelir yoksulluğunun yoksulluğun anlamlı bir göstergesi olarak kullanılmasının sınırlamaları olduğu son yıllarda akademisyenler ve politika uygulayıcılar tarafından da kabul edilmektedir. Yoksulluk yalnızca düşük gelir problemi değildir, daha doğrusu çok boyutlu bir problemdir. Amartya Sen ve Mahbub ul Haq 1990'lı yıllardan beri çok etkili olan İnsani Gelişme Yaklaşımı olarak bilinen (Sen'in Kapasite Yaklaşımına dayanan) yeni bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Bu yaklaşıma göre insani gelişme insan kapasitelerinin veya fırsatlarının (ve seçeneklerinin) genişleme süreci olarak tanımlanmaktadır. İnsani gelişmenin insanların refahını (mutluluğunu) iyileştirdiği gibi ekonomik büyümeye de katkısı büyüktür. İnsanların refahı (mutluluğu) yapacakları ekonomik katkılar kadar önemlidir. Bu yaklaşımda insani yoksulluk gelir yoksulluğundan daha fazlasını ifade etmektedir. İnsani yoksulluk fırsatların ve seçeneklerin sınırlı olduğu kabul olunamayacak bir hayattır. Bu yaklaşımda eğitim kalkınmanın sadece en önemli bir aracı olarak görülmemektedir, kalkınmanın kendisidir. Eğitimden mahrum olmak yoksulluğun yalnızca nedeni değil, aynı zamanda insani yoksulluğun en önemli parçasıdır. Böylece, iyi yaşam standartları, yaşam kalitesi, insani gelişme, insani yoksulluk vs. nüfusun eğitim durumuyla ölçülmelidir(Tilak,2002,194-195).

Sen gelir yoksulluğu ile kapasite yoksulluğunu ayırtetmiştir ve ikincisinin daha önemli olduğunu belirtmiştir. Kapasite bir insanın ne yapabileceğinin sınırlarını gösterir. Yani, insanoğlunun özgürlüğünü yansıtır. Bir insanın kapasite kümesi o insanın özgürce yaşayabileceği hayat türlerini belirler. Kapasite yoksulluğu fırsatlardan ve seçeneklerden mahrum olmak olarak tanımlanır. Sen'e göre kalkınma insan kapasitesinin genişlemesiyle gerçekleşir. Eğitimden mahrum olmak kapasite yoksulluğuna yol açar ve yoksul insanların eğitimleri için yatırım yapılması kapasite yoksulluğunu azaltır. Sen'e göre yoksullukla mücadele politikalarının en önemli amacı yalnızca gelir yoksulluğunu azaltmak olmamalıdır. Eğitim gelir yoksulluğunu azalttığı gibi insan özgürlüğünün ve kapasitesinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Eğitim aynı zamanda yoksul insanlara yeni beceriler, davranış ve değerler kazandırarak güçlenmelerini sağlar. İnsani Gelişme Yaklaşımına göre eğitim özünde çok değerlidir, her insanın sahip olması gereken bir hak ve fırsat olarak görülmektedir. En önemlisi, eğitim insanlar arasındaki anlaşma temelini genişleterek demokratik süreçlerin güçlenmesini, sürdürülebilir insani gelişmeyi ve hızlı sosyal gelişmeyi sağlar(Tilak,2002,196-197).

Tablo-4.5'de bazı sosyal hizmet girdileri/süreçleri ve insani gelişme sonuçları/çıktıları görülmektedir. Tabloda yatay sıralarda eğitim, aile planlaması, sağlık, beslenme

ve temel sağlık önlemleri gibi sosyal hizmet girdileri görülmektedir. Tabloda sütunlarda ise bilgi, hane büyüklüğü, sağlık durumu, beslenme durumu ve sağlıklı yaşam koşulları gibi insani gelişme sonuçları/çıktıları görülmektedir. Tablodaki sağa bakan oklar sosyal hizmet girdileriyle ve insani gelişme sonuçları arasında ilişkiler olduğunu göstermektedir. Örneğin, aile planlaması ailelerin daha az sayıda çocuk sahibi olmasını sağlar. Bu başarıldığı takdirde hem anne sağlığı hem de çocuk sağlığı olumlu etkilenir. Tablodaki sola bakan oklar insani gelişme sonuçlarının girdilere olan geri besleme etkisini göstermektedir. Örneğin, sağlık durumu veya beslenme durumu iyileşen bir çocuğun öğrenme yeteneği de artmaktadır. Hane büyüklüğünün azalması yoksul bir ailede yalnızca oğlanların değil kızların da eğitim alabilmesini sağlamaktadır.

Eğitim girdileri ise tüm insani gelişme sonuçlarını (hane büyüklüğü, sağlık durumu, beslenme durumu, sağlıklı yaşam koşulları) etkilemektedir. Örneğin, daha iyi eğitimli anneler ve babalar sağlıklı üreme ve çocuk bakımı konularında daha bilinçli olurlar. Eğitim yaygınlaştıkça doğurganlık oranları azalmaktadır. Özellikle kızların eğitilmesi diğer sosyal hizmet girdilerinin etkisini de arttırmaktadır. Aile planlaması bebek ve anne ölümlerini azaltmakta, çocukların sağlıklı gelişmesini sağlamaktadır. Doğurganlık oranlarının azalmasıyla sağlık koşulları iyileşmekte ve ortalama yaşam süresi uzamaktadır. Eğitim, sağlık, aile planlaması ve temel sağlık önlemleri birlikte demografik geçişin hızlanmasına yol açmaktadır(Mehrotra ve Delamonica,2007,102-104).

Tablo-4.5: Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinin Etkileri

Sosyal Hizmet Girdileri/Süreçleri	İnsani Gelişme Sonuçları/Çıktıları				
	Bilgi	Hane Büyüklüğü	Sağlık Durumu	Beslenme Durumu	Sağlıklı Yaşam Koşulları
Eğitim		→ ←	→ ←	→ ←	→ ←
Aile Planlaması	←		→		
Sağlık	→ ←	→ ←		→ ←	←
Beslenme	→ ←	←	→ ←		
Temel Sağlık Önlemleri			→		

Kaynak: (Mehrotra ve Delamonica,2007,103)

Mikro düzeyde yapılan araştırmalar eğitimin gelir yoksulluğunu azaltmada önemini göstermiştir. Okur-yazar olmayan hanelerde gelir yoksulluğunun daha yüksek olduğu ve eğitim düzeyinin yükselmesiyle gelir yoksulluğunun azaldığı görülmüştür. Yani, yoksulluk okur-yazar olmayanlar arasında hakimken, eğitimli haneler arasında ise hemen hemen hiç görülmemektedir. Eğitim ve yoksulluk arasında ters yönlü bir ilişki mevcuttur. Eğitim düzeyi okur-yazar olmayanlardan ilk ve orta öğretim mezunlarına yükselince yoksulluk düzeyinde büyük bir düşüş görülmektedir. Düşük okullaşma oranları, okulu terk etme oranlarının çok yüksek olması, okula devam etme sürelerinin çok kısa olması, yüksek olmayan başarı oranları ve yoksul çocukların eğitim süreçlerinden dışlanması gelir yoksulluğunun nedenleri arasındadır. Yoksul hanelerin büyük çoğunluğu eğitim

için yeteri kadar yatırım yapamazlar ve çocukları ücretli olarak veya ücretsiz olarak aileleri için çalışmak zorunda kalırlar. Bu yüzden, yoksul hanelere ait çocukların çok azı okula devam edebilirler. Okula devam edebilenlerin çoğu ise minimum düzeyin altında bir bilgiyle okulu terk etmek zorunda kalırlar(Tilak,2002,198-199).

Gelişmekte olan ülkelerde eğitim süreçlerinden dışlanmanın nedenleri iki grupta toplanabilir: Birinci grupta, iktisadi nedenler (Örneğin, yoksulluk gibi) yer almaktadır, ikinci grupta ise okulla ilgili nedenler bulunmaktadır. Yoksul hanelerin düşük gelirleri olması, çocukların eğitim masraflarını karşılamadaki zorluklar (Örneğin, kredi kısıtları), çocukların okula devam etmelerinin fırsat maliyetinin yüksek olması yoksul hanelerin eğitime yeteri kadar yatırım yapmalarını önleyen en önemli iktisadi nedenler arasında kabul edilmektedir. Okulla ilgili nedenler arasında okulların fiziki ve beşeri alt yapısının yetersiz olması sayılmaktadır. Yeterli sayıda öğretmenin olmaması, yeterli sayıda okulların olmaması, okullarda eğitim için uygun ortamların bulunmaması gibi faktörler okulla ilgili en önemli nedenler arasında kabul edilmektedir. Çoğu gelişmekte olan ülke yeteri sayıda okulu, yeteri sayıda ve iyi eğitimli öğretmeni ve okulların diğer altyapı ihtiyaçlarını karşılayacak kaynaklara sahip değildir. Ayrıca, bu ülkelerde yoksul kesimler için eşitliği sağlayacak özel düzenlemeler (Örneğin, yoksul çocukların okula devam etmeleri için pozitif ayrımcılık yapılması gibi) yapılmamaktadır. Bu yüzden, gelişmekte olan ülkelerde eğitim süreçlerinde minimum düzeyin altında bir bilgiyi almadan dışlananların sayısı ve gelir yoksulluğu çok yüksek düzeyde gerçekleşmektedir(Tilak,2002,199-200).

5. Sonuç ve Öneriler

Türkiye'de 2002-2007 yıllarına ait yoksulluk verileri incelendiğinde hanehalkı yoksulluk oranında mutlak olarak 7,86 puanlık bir gerileme olduğu görülmektedir. Bu dönemde kentsel bölgelerde mutlak yoksulluk hızla azalırken, kırsal bölgelerde çok küçük bir azalma gerçekleşmiştir. Kent/kır hanehalkı kullanılabilir gelir oranı incelendiğinde kentsel bölgelerde ortalama hanehalkı kullanılabilir gelirinin kırsal bölgelerden daha hızlı arttığı, kent ve kır arasındaki gelir makasının açıldığı görülmektedir. Kentsel ve kırsal bölgelerde yaşayan en yoksul % 20'de gelir makasının daha da büyük olması kırsal bölgelerde yoksulluğun daha yavaş azalmasına yol açtığı gibi yoksulluğun derinliğinin artmasına da neden olmaktadır.

Türkiye'de 2002-2007 yılları arasında kişi başına düşen gelir ve hanehalkı kullanılabilir geliri artarken bir yandan da gelir dağılımında da iyileşme görülmektedir. Bu yıllar arasında Gini katsayısıyla ölçülen gelir dağılımı eşitsizliğinde mutlak olarak 0,05 puanlık bir iyileşme görülmektedir. Büyümenin yanı sıra gelir dağılımındaki iyileşme mutlak yoksulluğun hızla azalmasına yol açmıştır. Ancak, gelir dağılımındaki iyileşme yeterli değildir. Türkiye gelir eşitsizliği en yüksek ülkeler arasında yer almaktadır. Ayrıca, en yoksul % 20'nin ortalama yoksulluk açığı hemen hemen aynı kalırken, ortalama yoksulluk açığı oranında önemli bir azalma görülmektedir. 2002 yılında en yoksul % 20'nin içerisinde bulunan bir haneye yoksulluktan kurtulabilmesi için yoksulluk sınırının % 38'i kadar bir gelir transferi yapılması gerekirken, 2007 yılında bu oran % 19'a gerilemiştir. Yoksulluk ve gelir dağılımı verileri incelendiğinde Türkiye'de fırsat yapısında bir düzelme olduğu, ancak bu düzelmenin yeterli olmadığı görülmektedir.

2000 yılında yapılan genel nüfus sayımı sonuçlarına göre Türkiye'de nüfusun % 75'i okuma yazma bilmeyenlerden, okur-yazar olup bir okul bitirmeyenlerden ve ilkokul mezunlarından oluşmaktadır. Bu grubun 2005 yılında istihdam edilenler içerisinde oranı % 55 olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında 2 milyon erkek lise mezununa karşılık 493 bin kadın lise mezunu; 1,717 milyon erkek yüksekokul-fakülte mezununa karşılık 810 bin kadın yüksekokul-fakülte mezunu istihdam edilmektedir. Buna karşılık, 2005 yılında okur yazar olmayanlar içerisinde 403 bin erkeğe karşılık 875 bin kadın istihdam edilmektedir. Buradan iki sonuca ulaşılmaktadır: 1) İşgücümüzün yarısından fazlasının eğitim düzeyi okur yazar olmayanlardan, okur yazar olup bir okul bitirmeyenler ve ilkokul mezunlarından oluşmaktadır. 2) Eğitim düzeyi düşük olan işlerde kadınların sayıca fazla çalıştığı, istihdam edilenler içerisinde eğitim düzeyi arttıkça kadınların sayıca erkeklerden çok geride kaldığı gözlenmektedir. Beşeri sermayesi zengin olan ülkelerin daha hızlı büyüdüğü ispatlanmıştır. Beşeri sermayesi iyi olan insanlar ise büyümeden daha çok faydalanmaktadırlar. Eşitsizliğin yüksek olduğu ortamlarda büyüme daha az yoksul yanlısı olmaktadır. Yoksul insanların beşeri sermayesine yapılan yatırımlar yoksullukla mücadelede iki yarar sağlar: Ekonomik büyümeyi arttırır ve büyüme daha çok yoksul yanlısı olur. Doğu Asya ülkelerinin deneyiminde görüldüğü gibi artan bir beşeri sermaye büyümeye ve yoksulluğun azalmasına yol açmıştır(Klasen,2004,100;Eastwood ve Lipton,2000,45-46).

Türkiye'de milli gelir muhasebesinin yanı sıra her yıl insan kaynakları bilançosu (planı) hazırlanmalıdır. Türkiye'nin sahip olduğu insan kaynağının neler olduğu, insanların ne kadar eğitim aldığı ve sahip olduğu becerilerinin envanteri hazırlanan bilançoda (planda) sunulabilir. Bu bilançoya bağlı kalarak yoksulluk ve gelir dağılımı profili de hazırlanabilir. Bölgeler arası insani gelişme farklılıkları kent-kırsal ayrımı bazında bilançoda yer almalıdır. Her yıl düzenli bir şekilde hazırlanacak insan kaynakları bilançosu Türkiye'de insan kaynakları yönetimi için gerekli olan veri tabanının oluşmasına katkıda bulunur. Bu bilanço sayesinde sosyal ve insani kalkınma hedefleri ve göstergeleri hazırlanabilir ve düzenli olarak takip edilebilir. Böylece, milli gelir büyüme oranlarının yanı sıra toplumun farklı kesimlerinin ve gelir gruplarının büyüme oranları, mutlak ve göreceli yoksulluk düzeylerindeki değişmeler insan kaynakları bilançosuna bağlı kalarak her yıl değerlendirilebilir(Haq,1995,5-6).

Türkiye'de mesleki eğitim kurslarının veya kısa süreli enformal eğitim programlarının yoksullukla mücadele de yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak, kısa süreli enformal eğitim programları formal eğitimin yerine ikame edilemez. Bu yüzden, yoksullukla mücadelede etkili ve sürdürülebilir bir çözüm yolu olamaz. Hatta, bu tür çözümler yoksullarla zenginler arasındaki gelir eşitsizliğinin artmasına yol açar. İkincisi, ilköğretimin veya temel eğitimin insanların yoksulluktan kurtulmaları için yeterli olduğu düşünülmektedir. İlköğretim üzerinde durulurken, ortaöğretim ve yüksek öğretim yeteri kadar önemsenmemektedir. Halbuki, ortaöğretim yoksullukla mücadelede daha etkili ve sürdürülebilir bir çözüm yoludur. Türkiye'de ortaöğretimin zorunlu hale getirilmesi veya en azından ortaöğretimi tamamlama oranlarının daha da yükseltilmesi için önlemler alınması gerekmektedir. Üçüncüsü, devletin yanı sıra özel sektörün eğitim alanında daha çok yatırım yapması için teşvikler verilmelidir.

En önemlisi Türkiye'nin yüksek büyüme oranlarını hedefleyen politikalara ek olarak gelir dağılımını düzeltecek (gelir dağılımın en altındaki grupların gelirlerini arttıracak politikalar), istihdamı arttıracak, bölgesel eşitsizlikleri azaltacak ve beşeri sermayeyi geliştirecek politikalar uygulaması gerekir. Yüksek büyüme oranlarına ulaşılırken aynı zamanda eşitliğin sağlanması, iş imkanlarının yaratılması, sosyal harcamaların insani gelişmeye yönelik olması, çocuk işgücünün azaltılması, cinsiyet eşitliğinin sağlanması, nüfus ve aile planlamasının yapılması, hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi, iyi bir yönetişim ve sivil toplumun katılımının sağlanması gerekir. Bu unsurlar fırsat yapısının düzelmesini sağladığı gibi aynı zamanda kalkınmanın kalitesinin yükselmesine yol açar(Ranis vd.,2005,61-67;UNDP,1996,303-310).

Kaynaklar

Eastwood, Robert; Lipton, Michael (2000): "Pro-poor Growth and Pro-growth Poverty Reduction: Meaning, Evidence, and Policy Implications", *Asian Development Review*, vol. 18, no. 2, s. 22-58.

Haq, Mahbub Ul (1995): *Reflections on Human Development*, Oxford University Press.

Klasen, Stephan (2004): "In Search of the Holy Grail: How to Achieve Pro-Poor Growth?", edi. Krakowski, Michael, *Attacking Poverty: What Makes Growth Pro-Poor?*, s. 89-125, Nomos.

Mehrotra. Santosh; Delamonica, Enrique (2007) : *Eliminating Human Poverty: Macroeconomic and Social Policies for Equitable Growth*, Zed Books.

Mithaug, Dennis E. (1996) : *Equal Opportunity Theory*, Sage Publications.

Nozick, R. (1974) : *Anarchy, State and Utopia*, New York: Basic Books.

Ranis, Gustav; Stewart, Frances; Ramirez, Alejandro (2005): "Economic Growth and Human Development", edi. Fukuda-Parr, Sakiko; Kumar, A.K. Shiva, *Readings in Human Development*, s. 61-84, Oxford University Press.

Rawls, J. (1971) : *A Theory of Justice*, Cambridge, MA: Belknap.

TÜİK (2010): Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, Erişim: http://www.tuik.gov.tr, Ziyaret Tarihi: Ocak, 2010.

Tilak, Jandhyala B. G. (2002) : "Education and Poverty", *Journal of Human Development*, Vol. 3, No. 2.

UNDP (1996): Human Development Report, Overview, "Growth for Human Development?", edi. Fukuda-Parr, Sakiko ; Kumar, A.K. Shiva, *Readings in Human Development*, s. 303-314, Oxford University Press.

5. BÖLÜM

YOKSULLUK VE GELİR DAĞILIMI VERİLERİ IŞIĞINDA TÜRKİYE'DE REFAH ARTIŞININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. Tolga Kabaş
Çukurova Üniversitesi,
İ.İ.B.F., İktisat Bölümü,
Balcalı-Adana 01330
e-posta: tkabas@cu.edu.tr

1. Giriş

Refahın önemli göstergelerinden birisi de kişi başına düşen ortalama gelirdir. Günümüzde yoksulluğu açıklamak için araştırmacılar tarafından en sık kullanılan yaklaşımlardan birisi de gelir yaklaşımıdır. Ancak, gelir yoksulluğunun yoksulluğun anlamlı bir göstergesi olarak kullanılmasının sınırlamaları olduğu son yıllarda akademisyenler ve politika uygulayıcılar tarafından kabul edilmektedir. Örneğin, son yıllarda yapılan araştırmalarda refahın yakın bir göstergesi (veya bir girdisi) olan gelir yerine eğitim ve sağlık göstergeleri gerçek refah göstergeleri (veya çıktıları) olarak kullanılmaktadır.

Yoksulluk ve eşitsizlik istatistikleri bir ekonominin nasıl yol aldığını anlamamıza yardımcı olur. Kimlerin yoksul sayılacağı ve yoksulların bir gösterge altında toplanması işlemlerinin dikkatle yapılması gerekir. Yoksulluk düzeylerindeki değişimler yoksulluk sınırının nasıl saptandığına ve yoksulluğun ölçümünde hangi göstergenin kullanıldığına bağlıdır. Yoksulluk ve eşitsizlik göstergelerinin gelir/tüketim verileriyle hesaplanması araştırmacılara çok daha düşük maliyetlerle daha kesin sonuçlara ulaşabilmelerini sağlar. Çünkü, gelir/tüketim verileri çok düzenli tutulan milli gelir hesaplarından alındığı gibi bu verilerle tahmin edilen yoksulluk göstergeleri parasal olarak daha kesin bir şekilde ölçülmekte ve ifade edilmektedir. Örneğin, gelir yoksulluğu yerine eğitim yoksulluğu ölçüldüğünde düzenli eğitim verilerinin daha zor bulunduğu ve eğitim için yoksulluk sınırlarının ise daha keyfi belirlendiği görülmektedir. Ayrıca, eğitim yoksulluğu tahmin edildiğinde, bu göstergenin bir sürü yetişkin için yıllarca değişmeden kaldığı görülmektedir. Çünkü, yetişkinlerin çoğunluğu eğitim sistemini terk etmiştir. Refahın gelir dışı boyutlarda (örneğin, eğitim ve sağlık gibi) ölçülmesi için akademisyenler veya araştırmacılar arasında gelir yaklaşımının yerini alacak daha iyi yaklaşımlar yeni yeni gelişmektedir.

Yoksulluğu ölçme yöntemleri arasında tek boyut (gelir veya tüketim) ile ölçen göstergeler olduğu gibi bileşik yoksulluk endeksleri de (çok boyutlu, örneğin insani gelişme ve yoksulluk endeksleri gibi) bulunmaktadır. Gelir/tüketim verileri kullanıldığında yoksullar, geliri (veya tüketimi) yoksulluk sınırının altında kalan insanlar olarak tanımlanır. Yoksulluğu tek boyutlu ölçme yöntemleri arasında en sık kullanılan gösterge FGT

(Foster, Greer ve Thorbecke Endeksi) endeksidir. FGT endesinin ilk durumu (FGT P_0) Kafa Sayım Oranı olarak bilinir, gelir veya tüketim temelli yoksulluk sınırının altında kalan kişilerin toplam nüfusa oranını, yani yoksulluk oranını gösterir. FGT endeksinin ikinci durumu (FGT P_1) ise Yoksulluk Açığı Endeksini verir. Bu endeks yoksulların gelirinin yoksulluk sınırına olan uzaklığını, yani yoksulluğun derinliğini gösterir. FGT endeksinin üçüncü durumu (FGT P_2) ise Yoksulluk Açığının Karesi Endeksi olarak bilinir ve yoksullar arasındaki gelir dağılımına duyarlıdır. Bu gösterge yoksullar arasındaki eşitsizliği ve yoksulluğun şiddetini gösterir(Mabughi ve Selim,2006,194-195;Subramanian,2005,3-4). En fazla kullanılan eşitsizlik göstergesi ise Gini katsayısıdır. Gini katsayısı genellikle gelir/tüketim verileriyle tahmin edilir. Eğer, gelir tam olarak eşit dağılırsa Gini katsayısı 0 olur, tüm geliri yalnızca bir birey alırsa 1 olur. Gini katsayısı 0'dan 1'e doğru yükseldikçe toplum içerisinde eşitsizlik artar.

Bir toplumda ortalama gelir ile refah düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunur. Yani, ortalama gelir artarken refah düzeyi de artar. Ancak, kesin bir yargıya ulaşılabilmesi için bu bilginin yanı sıra gelir dağılımı ve yoksulluk verileri de gerekir. Gelir dağılımı eşitsizliği ile refah düzeyi arasında negatif yönlü bir ilişki bulunur. Aynı şekilde, yoksulluk oranı ile refah düzeyi arasında da negatif yönlü bir ilişki vardır. Bir toplumda ortalama gelir artarken, gelir eşitsizliği ve yoksulluk azalıyorsa refah düzeyi artar.

Bu çalışmada, gelir boyutunda Türkiye'de refah artışının değerlendirilmesi yapılacaktır. 2002-2008 yıllarına ait ortalama hanehalkı reel geliri, hanehalkı yoksulluk oranları ve gelir dağılımı verileri birlikte kullanılarak Türkiye'de refah artışıyla ilgili değerlendirmelerde bulunulacaktır. Bu veriler incelendiğinde 2002-2008 yılları arasında Türkiye'de hanehalkı başına düşen ortalama reel gelirin yükseldiği, hanehalkı yoksulluk oranının azaldığı, ancak gelir dağılımında ise küçük bir düzelme olduğu görülmektedir. Çalışmada, Türkiye'de büyümenin yanı sıra gelir dağılımını düzeltecek yoksul yanlısı politikalar önerilmektedir. Yüksek büyümenin yoksul insanların da yaşam standartlarını yükseltmesi beklenirse bu çok uzun sürer. Yeniden dağıtım politikalarının uygulanması sonucunda eşitsizliğin azalmasıyla en yoksul grupların göreceli pozisyonlarında daha çabuk yükselme gerçekleşir. Bu çalışmada, Türkiye'de büyüme ve gelir dağılımını düzelten politikaların karışımını içeren bir kalkınma stratejisinin belirlenmesi ve uygulanması önerilmektedir.

2. Gelir Boyutunda Türkiye'de Toplumsal Refah Artışının Değerlendirilmesi

Ortalama hanehalkı reel geliri, Gini katsayısı ve hanehalkı yoksulluk oranları kullanılarak Türkiye'de toplumsal refah artışıyla ilgili değerlendirmelerde bulunabilmek için kısaltılmış bir Toplumsal Refah Fonksiyonu kullanılacaktır. Toplumsal Refah Fonksiyonu (TRF) üç değişkene bağlı olarak aşağıdaki biçimde ifade edilebilir:

$$TRF = f(Y,G,P), \quad f_Y > 0, f_G < 0, f_P \; 0$$

Y: Ortalama Aylık Hanehalkı Reel Geliri

G: Gini Katsayısı

P: Hanehalkı Yoksulluk Oranı

Toplumsal refah fonksiyonunun kısmi türevleri (f_Y , f_G, f_P) toplumsal refah ile değişkenler arasında ilişkinin yönünü göstermektedir. Kısaltılmış toplumsal refah fonksiyonuna göre toplumsal refah ile ortalama hanehalkı reel geliri arasında (diğer değişkenler sabit kalmak üzere) pozitif yönlü bir ilişki mevcutdur. Toplumsal refah ile Gini katsayısı arasında (diğer değişkenler sabit kalmak üzere) negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Toplumsal refah ile hanehalkı yoksulluk oranı arasında da (diğer değişkenler sabit kalmak üzere) negatif yönlü bir ilişki bulunur. Toplumsal refah fonksiyonuna göre ortalama hanehalkı reel geliri yükselirken, yoksulluk ve gelir eşitsizliğinin azaldığı durumlarda toplumsal refahın arttığı hakkında kesin bir kanıya ulaşılabilmekt edir(Fields,2001,173-174).

Bu çalışmada ortalama hanehalkı nominal gelirleri kümülatif yıllık fiyat artış oranlarına (TÜFE'deki kümülatif artış esas alınmıştır) bölünerek reel değerleri tahmin edilmiştir. Nominal değerleri reelleştirme işlemi aşağıdaki biçimde ifade edilebilir:

Hanehalkı Reel Geliri$_t$ = *(Hanehalkı Nominal Geliri*$_t$*)/(1 +* π_t*)*

π_t= *TÜFE'ye göre kümülatif enflasyon oranı (2002 yılı başlangıç yılı olarak alınmıştır)*

Kısaltılmış toplumsal refah fonksiyonunun Türkiye için tahmin edilen değişkenleri aşağıda bulunan Tablo-5.1'de görülmektedir. 2002 yılı başlangıç yılı olarak kabul edildiği için 2002 yılındaki nominal ve reel değişkenlerin değerleri eşittir.

Tablo-5.1: Türkiye'de Toplumsal Refah Artışının Değerlendirilmesi

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ortalama Aylık Hanehalkı Nominal Geliri (TL)	729	897	1066	1214	1259	1569	1611
Ortalama Aylık Hanehalkı Reel Geliri (TL)	729	758	824	871	824	947	883
Enflasyon Oranları (TÜFE'ye göre)	29,7	18,4	9,3	7,7	9,7	8,4	10,1
1 + π (TÜFE'ye göre kümülatif enflasyon oranı)	1,000	1,184	1,294	1,394	1,529	1,657	1,825
Gini Katsayıları	0,44	0,42	0,40	0,38	0,40	0,39	0,39
Hanehalkı Yoksulluk Oranı (%)	22,45	23,02	20,67	15,42	13,98	13,64	13,52

Kaynak: (TÜİK,2010). Bu tablodaki veriler TÜİK'in elektronik veri dağıtım sisteminden alınmıştır ve derlenmiştir.

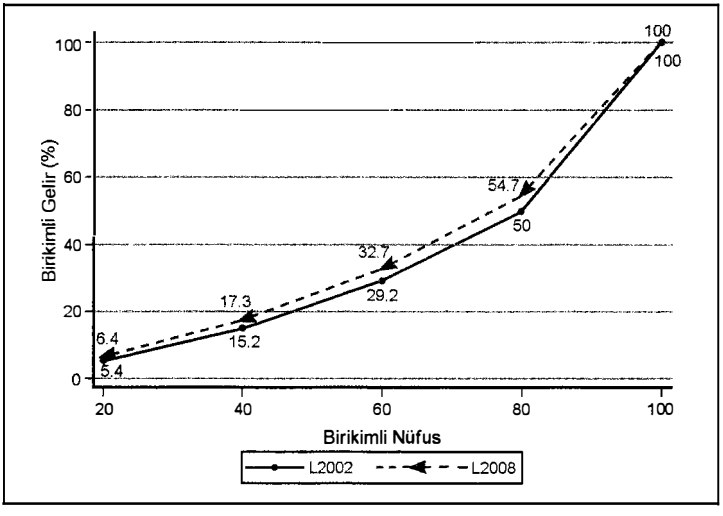
Tablo-5.1 incelendiğinde 2002-2008 yılları arasında ortalama aylık hanehalkı reel gelirinde % 21 artış olduğu görülmektedir. Ayrıca, 2002-2008 yılları arasında Gini katsayısında 0,05 puanlık, hanehalkı yoksulluk oranında ise 8,93 puanlık bir azalma gerçekleşmiştir. Yani, ortalama hanehalkı reel gelirinde önemli bir artış görülürken, hanehalkı yoksulluk oranında önemli bir azalma, gelir dağılımında ise küçük bir düzelme görülmektedir. Bu durumda, Türkiye'de toplumsal refahta bir ilerleme olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Türkiye'de ortalama aylık hanehalkı reel geliri artarken Gini katsayısının azaldığı tablodan görülmektedir. 2002 yılında Gini katsayısı 0,44'den, 2008 yılında 0,39'a gerilemiştir. Yani, ortalama aylık hanehalkı reel geliri artarken, Gini katsayısında 0,05 puanlık bir düşüş görülmektedir. Gelir dağılımındaki bu düzelmeye rağmen Türkiye'de gelir eşitsizliği hala çok yüksektir. Uluslararası Finans Kuruluşlarının yaptıkları sıralamalarda Türkiye gelir eşitsizliği yüksek ülkeler grubunda yer almaktadır.

Ayrıca, Türkiye'de ortalama aylık hanehalkı reel geliri artarken hanehalkı yoksulluk oranının da azaldığı tablodan görülmektedir. 2002 yılında hanehalkı yoksulluk oranı % 22,45'den, 2008 yılında % 13,52'ye gerilemiştir. Yani, ortalama aylık hanehalkı reel geliri artarken, hanehalkı yoksulluk oranında 8,93 puanlık bir düşüş görülmektedir. Yoksulluktaki hızlı azalmaya rağmen, yoksulluk oranı hala çok yüksektir. Bunun en önemli nedeni Türkiye'de kırsal yoksulluğun çok yüksek olmasıdır. Ayrıca, 2006-2008 yılları arasında hanehalkı yoksulluk oranında çok küçük bir gerileme olduğu, bu yıllar arasında hanehalkı yoksulluk oranının yatay bir seyir izlediği anlaşılmaktadır.

2002-2008 yılları arasında Türkiye'de gelir dağılımındaki düzelmenin daha iyi görülebilmesi için Şekil-5.1'de 2002 ve 2008 yıllarına ait Lorenz eğrilerinin grafikleri bulunmaktadır. Şekilden görüldüğü gibi 2008 yılına ait Lorenz eğrisi her noktada bir kesişme olmadan 2002 yılına ait Lorenz eğrisinden daha yukarıda bulunmaktadır. Yani, Türkiye'de Lorenz eğrisi her noktada yukarıya doğru kaymıştır. Bu yüzden, şekilden de görüldüğü gibi 2008 yılına ait gelir dağılımı 2002 yılındaki gelir dağılımından daha iyidir. Türkiye'de ortalama hanehalkı reel geliri artarken, gelir dağılımı eşitsizliği de azalmaktadır. Ancak, şekilden de görüldüğü gibi Lorenz eğrisindeki yukarıya doğru hareket oldukça küçüktür. Yani, ortalama hanehalkı reel gelirinde önemli bir artış görülürken, gelir dağılımındaki düzelme çok küçüktür ve yeterli değildir.

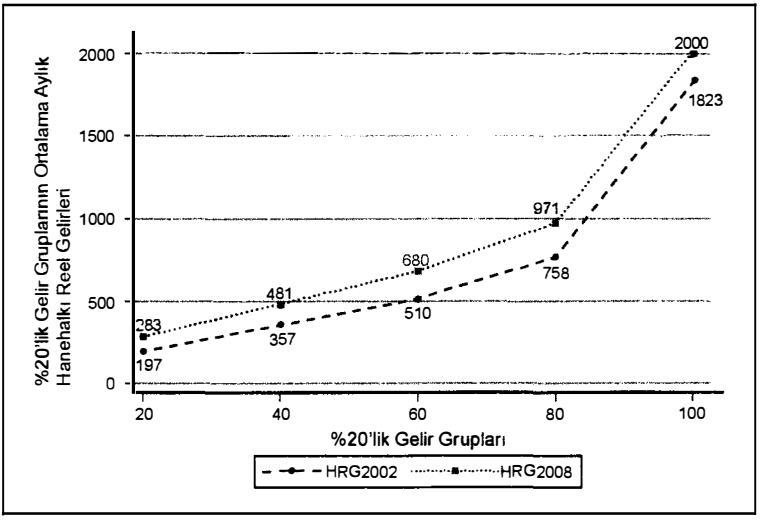
Şekil-5.1: 2002 ve 2008 Yıllarına Ait Lorenz Eğrileri



2002-2008 yılları arasında Gini katsayısındaki 0,05 puanlık iyileşme 5. % 20'nin (En Zengin) gelir payının mutlak olarak 4,7 puan azalmasından, buna karşılık diğer % 20'lik gelir dilimlerinin paylarındaki küçük artışlardan (toplam 4,7 puan) kaynaklanmaktadır: 4. % 20'nin gelir payında 1,2 puan, 3. % 20'nin gelir payında 1,4 puan, 2. % 20'nin gelir payında 1,1 puan, 1. % 20'nin (En Yoksul) gelir payında ise 1 puanlık artış gerçekleşmiştir. Yoksulluktaki hızlı azalma iki etki sonucunda gerçekleşmiştir. Yoksulluğun hızla azalmasına yol açan ilk etki ortalama hanehalkı gelirindeki artıştan kaynaklanan büyüme etkisidir. İkinci olumlu etki ise gelir dağılımının iyileşmesinden kaynaklanmıştır.

2002 ve 2008 yıllarına ait % 20'lik gelir gruplarının ortalama aylık hanehalkı reel gelirleri Şekil-5.2'de görülmektedir. Şekilde örneğin, % 20 nüfus 1. % 20'nin (en yoksul) ortalama aylık hanehalkı reel gelirini göstermektedir (% 40 nüfus 2. % 20'nin, % 60 nüfus 3. % 20'nin, % 80 nüfus 4. % 20'nin, % 100 nüfus ise 5. % 20'nin ortalama aylık hanehalkı reel gelirini göstermektedir). Şekilden görüldüğü gibi gelir dağılımı basamaklarında bulunan her % 20'lik gelir grubunun ortalama aylık hanehalkı reel geliri artmıştır. Çünkü, 2002 yılına ait eğrinin yukarıya doğru kaydığı ve yukarıdaki eğrinin 2008 yılına ait olduğu şekilden görülmektedir. 2002-2008 yılları arasında gelir dağılımının en altında bulunan grupların reel gelirlerinde ise daha yüksek büyüme oranlarına ulaşılmıştır. Şekil-5.2'den 2008 yılındaki gelir dağılımının 2002 yılına ait gelir dağılımından daha iyi olduğu görülmektedir.

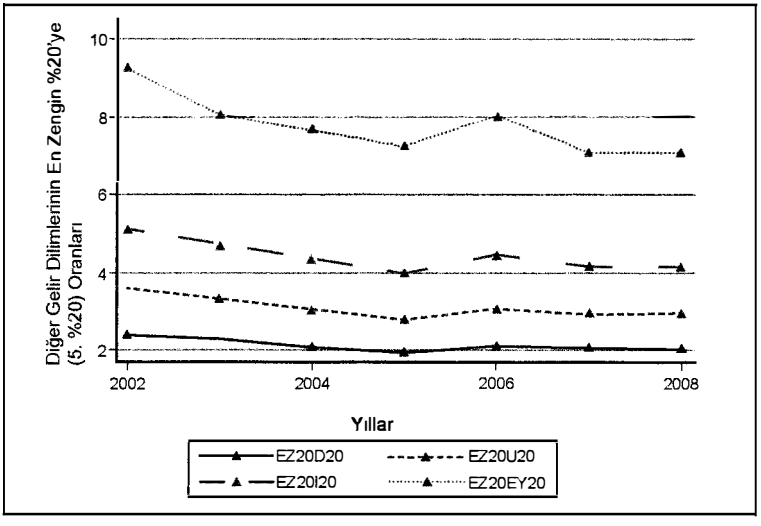
Şekil-5.2: % 20'lik Gelir Gruplarının Ortalama Aylık Hanehalkı Reel Gelirleri



Şekil-5.3'de 2002-2008 yılları arasında diğer % 20'lik grupların gelir paylarının 5. % 20'nin (en zengin) gelir payına oranları görülmektedir. Şekilde en üstteki eğri (EZ20EY20) 5. % 20 (en zengin) / 1. % 20 (en yoksul) oranını göstermektedir. Bu oran 2002 yılında 9,26'dan, 2008 yılında 7,08'e gerilemiştir. Şekilde en üstten ikinci eğri (EZ20I20) 5. % 20 (en zengin) / 2. % 20 oranını göstermektedir. Bu oran 2002 yılında

5,10'dan, 2008 yılında 4,16'ya gerilemiştir. Şekilde en üstten üçüncü eğri (EZ20U20) 5. % 20 (en zengin) / 3. % 20 oranını göstermektedir. Bu oran 2002 yılında 3,57'den, 2008 yılında 2,94'e gerilemiştir. Şekilde en alttaki eğri (EZ20D20) ise 5. % 20 (en zengin) / 4. % 20 oranını göstermektedir. Bu oran 2002 yılında 2,40'dan, 2008 yılında 2,06'ya gerilemiştir. Bu dört oran (eğri) arasında en büyük gerileme 5. % 20 (en zengin) / 1. % 20 (en yoksul) oranında gerçekleşmiştir. Bundan dolayı, en büyük gerileme en üstteki eğride görülmektedir ve aşağı indikçe eşitsizlikteki azalma küçülmektedir. Yani, Türkiye'de alt gelir grupları ile en üst gelir grubu arasındaki eşitsizliğin gittikçe azalmakta olduğu görülmektedir. Ancak, 5. % 20 (en zengin) ile diğer % 20'lik gelir grupları arasında eşitsizlikteki azalma en alt gelir gruplarından yukarıya doğru çıktıkça küçülmektedir. Bir başka deyişle, en alttaki % 20'lik gelir grupları daha hızlı büyümektedir. Ancak, 2002-2008 yılları arasında Türkiye'de alt gelir grupları ile en üst gelir gurubu arasındaki eşitsizlikteki azalma yeterli değildir, bu eşitsizlik hala çok yüksektir.

Şekil-5.3: Diğer % 20'lik Grupların Gelir Paylarının 5. % 20'nin (En Zengin) Gelir Payına Oranları (2002-2008)



3. Kent-Kır Ayrımı Bazında Toplumsal Refah Artışının Değerlendirilmesi

2002-2008 yılları arasında kent ve kır ayrını bazında ortalama aylık hanehalkı nominal ve reel gelirleri, Gini Katsayıları, hanehalkı yoksulluk oranları ve yoksul fert sayıları Tablo-5.2'de görülmektedir. 2002-2008 yılları arasında ortalama aylık hanehalkı reel gelirinin kentsel bölgelerde % 21, kırsal bölgelerde ise % 11 arttığı görülmektedir. 2002-2008 yılları arasında Gini katsayıları incelendiğinde kentsel bölgelerde 0,06 puanlık bir iyileşme görülürken, kırsal bölgelerde 0,05 puanlık bir iyileşme gerçekleşmiştir. Aynı dönemde hanehalkı yoksulluk oranları incelendiğinde kentsel bölgelerde 10,58 puanlık bir azalma görülürken, kırsal bölgelerde ise yalnızca 0,69 puanlık bir gerileme gerçekleşmiştir. Kentsel ve kırsal bölgelere ait ortalama hanehalkı reel geliri, hanehalkı yoksulluk oranı ve Gini katsayıları incelendiğinde bu bölgelerde toplumsal refahta olumlu bir gelişme olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

2002-2008 yılları arasında kentsel bölgelerde ortalama aylık hanehalkı reel gelirinin kırsal bölgelerden daha hızlı arttığı görülmektedir. Bu dönemde kentsel ve kırsal bölgeler arasında ortalama hanehalkı reel gelir makası 1,37'den, 1,49'a yükselmiştir. Türkiye'de kentsel bölgeler ile kırsal bölgeler arasındaki gelir makasından dolayı kırsal bölgelerde hanehalkı yoksulluk oranı kentsel bölgelerden 3-4 kat daha yüksektir. 2002-2008 yılları arasında gerçekleşen ortalama hanehalkı reel gelirlerindeki önemli artışlardan dolayı kentsel bölgelerde yoksul fert sayısı 4.478.000 azalırken, kırsal bölgelerde 2.029..000 azalmıştır. Bu azalmaya rağmen kırsal bölgelerde kentsel bölgelerdekinden 1,5-2 kat daha fazla yoksul fert yaşamaktadır. 2002-2008 yılları arasında kırsal bölgelerde yoksul fert sayısında önemli bir azalma olmasına rağmen, hanehalkı yoksulluk oranında çok küçük bir gerileme gerçekleşmiştir. Bunun kırsal bölgelerde yaşayan toplam nüfusun azalmasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Türkiye'de kentsel ve kırsal bölgeler arasında gelir makasının çok yüksek olduğu görülmektedir. Kentsel ve kırsal bölgeler arasındaki gelir makasının kapatılması için yoksul yanlısı politikalar uygulanması gerekmektedir.

Tablo-5.2: Türkiye'de Kent-Kır Ayrımı Bazında Toplumsal Refah Artışının Değerlendirilmesi

Kent	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
Ortalama Aylık Hanehalkı Nominal Geliri (TL)	813	1006	1215	1355	1387	1742	1789
Ortalama Aylık Hanehalkı Reel Geliri (TL)	813	850	939	972	907	1051	980
1 + π (TÜFE'ye göre kümülatif enflasyon oranı)	1,000	1,184	1,294	1,394	1,529	1,657	1,825
Gini Katsayıları	0,44	0,42	0,39	0,37	0,39	0,38	0,38
Hanehalkı Yoksulluk Oranı (%)	17,38	18,49	12,90	8,91	6,85	7,28	6,80
Yoksul Fert Sayısı (Bin)	9.011	9.377	7.146	5.687	4.225	4.968	4.533
Kır							
Ortalama Aylık Hanehalkı Nominal Geliri (TL)	594	706	803	958	915	1118	1201
Ortalama Aylık Hanehalkı Reel Geliri (TL)	594	596	621	687	598	675	658
1 + π (TÜFE'ye göre kümülatif enflasyon oranı)	1,000	1,184	1,294	1,394	1,529	1,657	1,825
Gini Katsayıları	0,42	0,39	0,37	0,38	0,40	0,37	0,37
Hanehalkı Yoksulluk Oranı (%)	30,52	31,01	34,43	27,21	26,89	29,94	29,83
Yoksul Fert Sayısı (Bin)	9.429	10.081	10.846	8.994	8.706	7.293	7.400

Kaynak: (TÜİK,2010). Bu tablodaki veriler TÜİK'in elektronik veri dağıtım sisteminden alınmıştır ve derlenmiştir.

4. Türkiye'de Gelir Dağılımının Daha Hızlı Düzelmesi İçin Önerilen Politikalar

1960'ların sonlarında ve 1970'lerde iktisadi büyüme sürecinin gelir dağılımını zenginler lehine bozmakta olduğu, yoksullara ise çok az faydası olduğu görüşü çok modaydı. Bu görüş çok iyi bilinen Kuznets hipotezi tarafından desteklenmekteydi. Ancak, 1990'lara kadar karşılaştırılabilir ve güvenilir gelir dağılımı verisi bulunmamaktaydı. 1990'ların başlarında ulaşılan yeni veri setleriyle bu eksiklik giderilmiştir. Yeni veri setleri yoksulluğun ve eşitsizliğin farklı zamanları ve ülkeleri içeren tutarlılık derecesi yüksek olan karşılaştırmalarının yapılmasını mümkün kılmıştır. 1990'lı yılların ortalarında yapılan çalışmalar sonucunda düşük gelir seviyelerinde eşitsizliğin arttığına dair kanıt bulunamamıştır. Ayrıca, kişi başına düşen ortalama gelir yükseldikçe eşitsizliğin sistematik bir şekilde artmadığı da anlaşılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda moda olan Kuznets'in hipotezinin geçerliliğiyle ilgili görüşler sarsılmıştır. Büyüme yoksulun düşmanı değil, dostu olmuştur(Osmani,2000,87-88).

1980'lerin sonlarında ve 1990'ların başlarında Berlin duvarının yıkılması ve S.S.C.B'nin dağılmasıyla Batı'daki eşitliğe olan muhalefet veya ideolojik karşıtlık sona ermiştir. Bu dönemde yıllardır unutulan eşitsizlik tekrar gündeme taşınmıştır. Kuznets'in eşitsizlik ve büyüme arasında ters-U biçimindeki ilişkiyi gösteren hipotezi yeni veri setleriyle yapılan ampirik çalışmalarla rededilmiş ve yeni politik iktisat modelleri geliştirilmiştir. Yeni veri setleriyle yapılan ampirik çalışmalar büyümenin eşitsizliği sistematik bir şekilde arttırmadığını kanıtlarken, nedensellik tersine dönünce yüksek eşitsizliğin büyüme performansını azalttığı yeni politik iktisat modelleriyle gösterilmiştir. Yeni politik iktisat modellerine göre, başlangıçta varolan eşitsizlik iktisadi büyümeyi azaltmaktadır. Bu yaklaşıma göre, başlangıçta daha yüksek eşitsizliğe sahip ülkeler, daha düşük büyüme oranlarına sahip patikalarda ilerlemektedir. 1990'lı yılların ortalarında geliştirilen bu yeni politik iktisat modelleri arasında Alesina ve Perotti (1994), Alesina ve Rodrik (1994), Banerjee ve Newman (1993) ve Perotti'nin (1996) modelleri bulunmaktadır(Fuentes,2005,3). Bu yeni politik iktisat modelleriyle yüksek eşitsizliğin büyümeyi azalttığı bir çok kanal olduğu gösterilmiştir. Siyasi istikrarsızlık, yoksul medyan seçmen, sermaye piyasasında aksamalar ve orta sınıfın gelir payının küçük olması gibi başlangıçta yüksek gelir eşitsizliğine yol açan faktörler ve bu faktörlerin nasıl daha düşük büyüme performansına yol açtığı kanallar yeni politik iktisat modellerinde açıklanmıştır(Nissanke ve Thorbecke,2005,8).

Eşitsizliğin derecesi büyüme performansının aşınmasına yol açtığı gibi büyümenin yoksulluğu azaltıcı etkisini de olumsuz etkilemektedir. Büyümenin yoksulluğu azaltıcı etkisi eşitsizliğin seviyesine ve eşitsizlikteki değişmelere bağlıdır. Gelir dağılımı daha eşit olan durumlarda büyüme yoksulluğun azaltılmasında daha etkili olmaktadır. Gelir dağılımın düzeldiği durumlarda gerçekleşen büyüme, gelir dağılımının bozulduğu duruma göre yoksulluğu daha çok azaltmaktadır. Örneğin, G. Kore ve Tayland'ın büyüme oranları 1997 Asya krizine kadar uzun bir dönem boyunca % 6 olarak gerçekleşmiştir. Ancak, G. Kore daha iyi bir gelir dağılımına sahip olduğu için yoksullukla mücadelede performansı Tayland'dan daha iyidir.

Gelir dağılımının düzelmesi doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki etkiye yol açar. Doğrudan etki, gelir dağılımın düzelmesinden dolayı bulunulan dönemde ortaya çıkan pozitif etkidir. Eğer başlangıçtaki gelir dağılımı eşitsizliği az ise gelecekte büyümenin yoksulluğu azaltıcı etkisi daha büyük olmaktadır. Dolayısıyla, eşitsizlikteki azalmalar gelecekte gerçekleşecek olan büyümenin yoksulluğu azaltıcı etkisini arttırmaktadır. Yani, gelir dağılımının düzelmesi içinde bulunulan dönemde yoksulluğu azalttığı gibi gecikmeli bir etkiyle gelecekte gerçekleşecek büyümenin de yoksulluğu daha çok azaltmasına yol açmaktadır. Gelir dağılımının düzelmesinden ortaya çıkan bu pozitif gecikmeli etkiye de dolaylı etki denilmektedir. Gelir dağılımındaki bozulma ise bulunulan dönemde yoksul kesimlerin büyümeden daha az faydalanmasına yol açtığı gibi gelecek dönemlerde de büyümenin yoksulluğu azaltıcı etkisini düşürmektedir(Cord vd.,2004,19).

Türkiye'ye gelir dağılımının düzelmesi için önerilen yoksul yanlısı politikalar arasında makroekonomik istikrarın sağlanması, beşeri sermayenin geliştirilmesi, güçlü ve fonksiyonel bir devletin olması, bölgesel eşitsizliklerin azaltılması, cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması, çocuk yoksulluğunun azaltılması, iyi düzenlenmiş bir sosyal yardım sisteminin bulunması sayılabilir. Yoksul yanlısı büyümenin gerçekleşebilmesi için yapılması gereken en önemli şey Türkiye'de makroekonomik istikrarın sürdürülmesidir. Türkiye'de makroekonomik politikalar finansal veya ödemeler dengesi krizlerinin gerçekleşme olasılığını azaltacak biçimde reel sektörde istikrarı hedeflemelidir. Yoksul insanlar risklere karşı en kırılgan gurıplardır. Enflasyon oranları % 10'un altında tutulmalıdır. Yüksek enflasyon oranlarının yaşandığı ekonomilerde yoksul insanların reel gelirleri düşer. Çünkü, yoksul insanlar kendilerini enflasyonun etkilerinden koruyacak araçlara sahip değildirler. Ayrıca, büyük bütçe ve cari işlemler açıkları kontrol altında tutulmalıdır. İkiz açıkların yol açtığı krizler sonucunda reel sektörde üretim azalır. Bunun sonucunda, işsizlik, yoksulluk artar ve gelir dağılımı bozulur(Stiglitz vd.,2006,243-246). Örneğin, 1994 ve 2001 yıllarında gerçekleşen finans krizleri sonucunda reel sektörde üretim düşmüş, işsizlik, yoksulluk artmış ve gelir dağılımı bozulmuştur.

Türkiye'de gelir dağılımın daha hızlı düzelmesi için önerilen önemli yoksul yanlısı politikalardan birisi de yoksul insanların beşeri sermayesine yatırımlar yapılmasıdır. Beşeri sermayesi zengin olan ülkelerin daha hızlı büyüdüğü ispatlanmıştır. Beşeri sermayesi iyi olan insanlar ise büyümeden daha çok faydalanmaktadırlar. Eşitsizliğin yüksek olduğu ortamlarda büyüme daha az yoksul yanlısı olmaktadır. Yoksul insanların beşeri sermayesine yapılan yatırımlar yoksullukla mücadelede iki yarar sağlar: Ekonomik büyümeyi arttırır ve büyüme daha çok yoksul yanlısı olur. Doğu Asya ülkelerinin deneyiminde görüldüğü gibi artan bir beşeri sermaye büyümeye ve yoksulluğun azalmasına yol açmıştır (Klasen,2004,100;Eastwood ve Lipton,2000,45-46).

Türkiye'de farklı gruplar arasındaki eğitim açığı artmamalı ve eğitim fırsatları farklı gruplar arasında daha eşit dağıtılmalıdır. Fiziki sermayede olduğu gibi, beşeri sermayenin (okur-yazarlık ve beslenme/sağlık) eşit dağılımı bireysel üretkenliği arttırır ve yoksulluktan kurtulmak için bir önkoşul oluşturur. Örneğin, 1960-70'lerde G. Kore temel eğitimini hızla artırarak okur-yazarlık oranını hızla yükseltmiştir. Bu dönemde devletin eğitim harcamalarının üçte ikisi ilk ve orta öğretime yoğunlaşmıştır. G. Kore'de

1960'dan 1990'a kadar okullaşma yıllarının ortalaması iki katına çıkmış, nüfusun büyük bir kısmı okur-yazar olmuştur. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında G. Kore'nin eğitim için çizilen Lorenz eğrisi 45^0 eşitlik çizgisine yaklaşmaktadır. Hindistan'da ise ilk ve orta öğretim kayıt oranında büyük ilerlemeye rağmen, hala nüfusun yarısından çoğu hiçbir eğitim alamamakta, nüfusun % 10'u ise toplam eğitimin % 40'ını almaktadır. Bu da Hindistan'ın eğitim için tahmin edilen Lorenz eğrisini 45^0 eşitlik çizgisinden uzaklaştırarak büyük bir gini katsayısına yol açmaktadır. Bundan dolayı G. Kore verimliliği yüksek nitelikli bir işgücüne ulaşmış ve yoksullukla mücadelede Hindistan'dan daha çok başarılı olmuştur(Thomas vd.,2000,14-15).

Türkiye'de mesleki eğitim kurslarının veya kısa süreli enformal eğitim programlarının yoksullukla mücadele de yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak, kısa süreli enformal eğitim programları formal eğitimin yerine ikame edilemez. Bu yüzden, yoksullukla mücadelede etkili ve sürdürülebilir bir çözüm yolu olamaz. Hatta, bu tür çözümler yoksullarla zenginler arasındaki gelir eşitsizliğinin artmasına yol açar. İkincisi, ilköğretimin veya temel eğitimin insanların yoksulluktan kurtulmaları için yeterli olduğu düşünülmektedir. İlköğretim üzerinde durulurken, meslek eğitimi, ortaöğretim ve yüksek öğretim yeteri kadar önemsenmemektedir. Halbuki, ortaöğretim yoksullukla mücadelede daha etkili ve sürdürülebilir bir çözüm yoludur. Türkiye'de ortaöğretimin zorunlu hale getirilmesi veya en azından ortaöğretimi tamamlama oranlarının daha da yükseltilmesi için önlemler alınması gerekmektedir. 2009-2010 öğretim yılında Türkiye'de ilköğretim net okullaşma oranı % 98, orta öğretim net okullaşma oranı ise % 65 olarak gerçekleşmiştir. İlköğretim hedeflerine büyük oranlarda ulaşıldığı için Türkiye'de ortaöğretimin öncelikli bir hedef olarak belirlenmesi gerekir. Üçüncüsü, devletin yanı sıra özel sektörün eğitim alanında daha çok yatırım yapması için teşvikler verilmelidir.

Türkiye'de milli gelir hedeflerinin izlenebilmesi için yapılan milli gelir muhasebesinin yanı sıra, insani gelişmenin düzenli olarak takip edilebilmesi için her yıl insan kaynakları bilançosu (planı) hazırlanmalıdır. Türkiye'nin sahip olduğu insan kaynağının neler olduğu, insanların ne kadar eğitim aldığı ve sahip olduğu becerilerinin envanteri hazırlanan bilançoda (planda) sunulabilir. Bu bilançoya bağlı kalarak yoksulluk ve gelir dağılımı profili de hazırlanabilir. Bölgeler arası insani gelişme farklılıkları kent-kırsal ayrımı bazında bilançoda yer almalıdır. Her yıl düzenli bir şekilde hazırlanacak insan kaynakları bilançosu Türkiye'de insan kaynakları yönetimi için gerekli olan veri tabanının oluşmasına katkıda bulunur. Bu bilanço sayesinde sosyal, insani gelişme hedefleri ve göstergeleri hazırlanabilir ve düzenli olarak takip edilebilir. Böylece, milli gelir büyüme oranlarının yanı sıra toplumun farklı kesimlerinin ve gelir gruplarının büyüme oranları, mutlak ve göreceli yoksulluk düzeylerindeki değişmeler ve insani gelişme düzeylerindeki değişmeler insan kaynakları bilançosuna bağlı kalarak her yıl değerlendirilebilir(Haq,1995,5-6).

Türkiye'de dışa açık politikaların başarılı olabilmesi için en önemli koşullardan birisi de beceri düzeyi yüksek işgücünün sağlanmasıdır. Örneğin Doğu Asya ülkelerinde (Japonya, Kore, Tayvan) yüksek büyüme oranlarına ulaşılınca, eğitime daha çok yatırım yapılabilmiş, böylece eğitimin kalitesi yükselmiş, işgücünün verimliliğiyle birlikte

ülkenin rekabet gücü ve teknoloji kapasitesi artarken gelir dağılımı düzelmiş ve mutlak yoksulluk azalmıştır. Latin Amerika'da ise eğitimin kalitesi ve miktarında dağılım problemleri bulunduğu için işgücü üretkenliği, teknoloji kapasitesi ve ekonomik büyüme daha az artmıştır(Mayer-Foulkes,2007,3-14). Bu yüzden, hızla uluslararası mal ve finans piyasalarıyla entegre olan Türkiye'nin uzun dönemli bir insan kaynakları planı hazırlaması gerekmektedir. İnsan kaynaklarımızı iyi yönetebildiğimiz takdirde işgücü verimliliği artarken rekabetçiliğimiz, icat ve teknoloji kapasitemiz artacak, gelir dağılımı düzelecek ve yoksulluk azalacaktır. Bunun sonucunda kalkınma hızımız ve kalitemiz yükselecektir.

5. Sonuç ve Öneriler

2002-2008 yılları arasında Türkiye'de ortalama aylık hanehalkı reel gelirinde % 21 artış olduğu görülmektedir. Ayrıca, 2002-2008 yılları arasında Gini katsayısında 0,05 puanlık, hanehalkı yoksulluk oranında ise 8,93 puanlık bir azalma gerçekleşmiştir. Yani, ortalama hanehalkı reel gelirinde önemli bir artış görülürken, hanehalkı yoksulluk oranında büyük bir azalma, gelir dağılımında ise küçük bir düzelme görülmektedir. Bu durumda, Türkiye'de toplumsal refahta bir ilerleme olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Gelir dağılımındaki bu düzelmeye rağmen Türkiye'de gelir eşitsizliği hala çok yüksektir. Uluslararası Finans Kuruluşlarının yaptıkları sıralamalarda Türkiye gelir eşitsizliği yüksek ülkeler grubunda yer almaktadır.

Türkiye'de uygulanan neo-liberal iktisat politikaları kısa dönemde büyümeyi sağlayacak stratejiler önermektedir. Türkiye'de serbestleşme, özelleştirme ve kamu kesiminin küçültülmesi gibi yapısal reformları içeren bu politikalar eşitsizliğin artmasına yol açmaktadır. Artan eşitsizlik ise insani gelişmenin daha yavaş artmasına, yoksulluğun daha yavaş azalmasına, sosyal ve etnik bölünmenin hızlanmasına, toplumsal sermaye stoğunun aşınmasına yol açmaktadır. Hala çok yüksek olan mutlak yoksulluğun ve gelir eşitsizliğinin azalması, insani gelişmenin hızlanması, sosyal birliğin gelişmesi ve birlikte barış içerisinde yaşamamızı sağlayacak olan toplumsal sermaye stoğunun yenilenmesi için Türkiye'de büyüme ve gelir dağılımını düzelten politikaların karışımını içeren bir kalkınma stratejisinin belirlenmesi ve uygulanması gerekir. Türkiye'de her yıl büyüme hedefleri belirlenmekte ve büyüme hedeflerine ulaşılması için çok büyük çabalar gösterilmektedir. Türkiye'de büyüme hedefleriyle birlikte ortalama gelir artarken, gelir dağılımındaki düzelme yetersizdir. Türkiye'de büyüme hedeflerinin yanısıra gelir dağılımıyla ilgili hedefler de olmalıdır.

Türkiye'de büyüme ve gelir dağılımını düzelten politikaların karışımını içeren bir kalkınma stratejisinin belirlenmesi ve uygulanması insani gelişmenin hızlanmasına, mutlak yoksulluktaki ve gelir eşitsizliğindeki azalmanın devam etmesine yol açacaktır. Ancak, bu kalkınma stratejisi aynı zamanda kentsel ve kırsal bölgeler arasındaki gelir makasının kapatılmasını da hedeflemelidir. Türkiye'de büyüme kentsel bölgelerde ve sermaye yoğun sektörlerde gerçekleşirse yoksulluğa karşı çok başarılı olunmaz. Eğer, büyüme insani gelişmenin, istihdamın ve kırsal kesimin gelirlerinin artmasına yol açarsa yoksullukla mücadelede başarılı olunur(Ranis vd.,2005,62). Ancak, gelir dağılımının

bozuk olması insani gelişmeyi olumsuz etkiler. İnsani gelişmenin ne kadar hızlı olacağı eğitim ve sağlık harcamalarının büyüklüğü kadar, yoksul insanların örneğin, en yoksul % 20'nin ne kadar yararlandığına bağlıdır. Türkiye'de gelir dağılımı politikalarının büyümeyi arttıran politikalarla birlikte uygulanması sonucunda hem kentsel hem de kırsal bölgelerde yaşayan en yoksul gruplar da büyüme sürecine dahil olacak ve büyümenin yarattığı fırsatlardan daha çok yararlanabilecektir. En önemlisi, Türkiye eşitsizliğin daha çok azalması ile daha yüksek büyüme oranlarının bulunduğu patikalara ulaşabilecektir.

Kaynaklar

Cord, Louise; Lopez, J. Humberto; Page, John (2004): " Pro-Poor Growth and Poverty Reduction", edi. Krakowski, Michael, *Attacking Poverty: What Makes Growth Pro-Poor?*, s.15-37, Nomos.

Eastwood, Robert; Lipton, Michael (2000): "Pro-poor Growth and Pro-growth Poverty Reduction: Meaning, Evidence, and Policy Implications", *Asian Development Review*, vol. 18, no. 2, s. 22-58.

Fuentes, Ricardo (2005): "Poverty, Pro-Poor Growth and Simulated Inequality Reduction", *Background Paper for the Human Development Report 2005*.

Haq, Mahbub Ul (1995): *Reflections on Human Development*, Oxford University Press.

Klasen, Stephan (2004): "In Search of the Holy Grail: How to Achieve Pro-Poor Growth?", edi. Krakowski, Michael, *Attacking Poverty: What Makes Growth Pro-Poor?*, s. 89-125, Nomos.

Mayer-Foulkes, David (2007): "Globalization and the Human Development Trap", *World Institute for Development Economics Research*, Research Paper No. 2007/64.

Nissanke, Machiko; Thorbecke, Erik (2005): "Channels and Policy Debate in the Globalization-Inequality-Poverty Nexus, *World Institute for Development Economics Research*, Discussion Paper No. 2005/08.

Osmani, Siddiqur Rahman (2000): "Growth Strategies and Poverty Reduction", *Asian Development Review*, vol. 18, no. 2, s. 85-130.

Ranis, Gustav; Stewart, Frances; Ramirez, Alejandro (2005): "Economic Growth and Human Development", edi. Fukuda-Parr, Sakiko; Kumar, A.K. Shiva, *Readings in Human Development*, s. 61-84, Oxford University Press.

Stiglitz, Joseph E.; Ocampa, Jose Antonio; Spiegel, Shari; French-Davis, Ricardo; Nayyar, Deepak (2006): *Stability with Growth: Macroeconomics, Liberalization, and Development*, Oxford University Press, 1. Baskı.

Thomas, Vinod; Wang, Yan; Fan, Xibo (2000): "Measuring Education Inequality: Gini Coefficients of Education", *World Bank Institute*.

TÜİK (2010): Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, Erişim: http://www.tuik.gov.tr, Ziyaret Tarihi: Eylül-Ekim, 2010.

6. BÖLÜM

YOKSULLUK, GELİR DAĞILIMI VE İSTİHDAM: BİR ULUSAL YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKASI ÖNERİSİ

Yrd. Doç. Dr. Tolga Kabaş
Çukurova Üniversitesi,
İ.İ.B.F., İktisat Bölümü,
Balcalı-Adana 01330

1. Giriş

Kalkınma hedefi olarak büyüme oranı hedefinin belirlenmesi yeterli bir hedef değildir. Çoğu gelişmekte olan ülkede yüksek büyüme oranlarına ulaşılmasına rağmen çok yüksek yoksulluk ve gelir eşitsizliği görülmektedir. Büyüme oranlarının yoksulluğu ve gelir eşitsizliğini azaltması on yıllarca sürer. Fiyat istikrarı ve ekonomik büyüme hedefleriyle birlikte yoksullukla mücadelede ulusal hedeflerin belirlenmesi gerekir. Bir ulusal yoksullukla mücadele stratejisinin belirlenmesi ülkenin yoksullukla mücadele performansını arttırır ve yoksulluğun hızlı bir şekilde azalmasını sağlar.

Bu çalışmada 2002-2009 yıllarına ait yoksulluk, gelir dağılımı ve istihdam verileri kullanılarak Türkiye'nin yoksullukla mücadele performansı değerlendirilecektir. Aynı veriler kentsel ve kırsal bölgeler için de incelenecek ve kentsel-kırsal bölgeler arasındaki farklara değinilecektir. Çalışmanın sonuç kısmında, Türkiye'de bir ulusal yoksullukla mücadele politikasının belirlenmesinin ne kadar gerekli olduğuyla ilgili saptamalar ve öneriler yapılacaktır.

2. Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluğun nedenleri incelendiğinde yapılan açıklamaların beş grup altında toplandığı görülür. Bu yapılan açıklamaların önerdikleri yoksullukla mücadele politikaları da farklılık gösterir. Çünkü, yapılan her açıklamada piyasaların ve insan davranışının doğası hakkında farklı varsayımlar bulunur.

Birinci grup açıklamalara göre yoksulluk az gelişmişliğin sonucunda görülmektedir. Çünkü, yoksulluk etkin bir şekilde işleyen piyasaların olmamasından dolayı ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşıma göre yoksulluk probleminin çözülmesi için önerilen çözüm yolu yoksul bölgelerde piyasaların genişletilmesidir. Yoksul bölgelerde yatırımların başlaması kalkınma sürecini başlatır. Ekonomide piyasaların genişlemesi sağlanarak yeni işlerin ve verimliliğin artması sağlanır. Böylece yoksulluk azalır(Blank,2003,449-450).

İkinci grup açıklamalara göre yoksulluğun ortaya çıkmasının nedeni bazı insanların piyasa ekonomilerine hazır olmaması veya etkin bir şekilde katılamamasıdır. İlk yaklaşım piyasaların bulunmaması üzerine odaklanırken, ikinci yaklaşım ise piyasa ekonomilerine etkin bir şekilde katılmayanlar üzerine odaklanır. Örneğin, çocuklar, yaşlılar veya özürlüler gibi grupların piyasaya etkin bir şekilde katılma kapasiteleri bulunmaz.. Bazı insanlar ise yeterli becerilere veya kaynaklara sahip olmadıkları için ürün veya işgücü piyasalarına katılamazlar. Bu kişiler tarafından kazanılan gelir ise ihtiyaçlarını karşılamayacak kadar azdır. Eğer, yoksulluğun nedeni dulların, yetimlerin, yaşlıların,özürlülerin piyasalara etkin bir şekilde katılamamalarıysa, piyasaların yeniden düzenlenmesi etkili bir çözüm yolu olmaz. Eğer, yoksulluğun nedeni piyasalara katılan kişilerin yeterli becerileri olmamasıysa, eğitim programları ve eğitim fırsatlarının arttırılması yoksul insanların verimliliğini arttırabilir (Blank,2003 450-451).

Üçüncü grup açıklamalara göre yoksulluğun nedeni piyasaların etkin çalışmamasıdır. Daha önceki iki yaklaşımda çözüm piyasaların genişletilmesi ve insanların piyasalara etkin bir şekilde katılımının sağlanmasıyken, bu yaklaşıma göre çözüm piyasaları sınırlandırmaktır. Bu yaklaşıma göre kontrol edilmeyen piyasalar sorun yaratır. Daha çok düzenlenmiş piyasalar ise yoksulluğun azalmasına yol açar.

Dördüncü grup yaklaşımlara göre yoksulluk sosyal ve siyasi süreçlerin sonucunda piyasa dışında üretilmektedir. Bu yaklaşıma göre çözüm yolu siyasi çatışmaların, yolsuzluğun ve önyargıların önlenmesi gerektirir. Bu önlemler ekonomide yapılan reformlardan daha önemlidir. Ancak, piyasaların dışında gerçekleşen sorunlar piyasaların yapısında ve işleyişinde ortaya çıkar. Örneğin, kadınları çalıştırmayan işyeri sahipleri, kadınlar arasında yoksulluğun çok yükselmesine yol açar. Bu durumda yoksullukla mücadele politikalarının fırsat eşitliğini sağlaması yalnızca yoksulluğun azalmasına yol açmaz, toplumda davranış ve sosyal normlarda olumlu değişikliklere yol açar(Blank,2003,452-454).

Beşinci grup yaklaşımlara göre yoksulluk yoksul olan kişilerin hatalarından dolayı ortaya çıkmaktadır. Yani, yoksulluk bireylerin özelliklerinin ve tercihlerinin sonucunda ortaya çıkmaktadır. İnsanlar farklı yaşamlar seçebilme kapasitesine sahiptir. Bu yaşamlarda ise daha büyük fırsatlar insanlara açıktır. Bu yaklaşıma göre yoksulluk piyasaların veya ekonominin yapısından değil, bireylerin özelliklerinden ve tercihlerinden kaynaklanmaktadır.

3. Yoksullukla Mücadele Stratejileri

Toplumda büyük bir grup insan refah içinde yaşarken, neden küçük bir grup yoksulluk içinde yaşmaktadır? Ekonomik sistem bu yoksullar grubunu nasıl seçmektedir? Bu sorunun üç parçalı bir cevabı bulunur: 1) Bireyin veya hanenin kendi kontrolu dışında gerçekleşen olaylar yoksul olmalarına yol açmaktadır. 2) Bazı sosyal engeller örneğin, sınıf, gelenek gibi, bazı insanların toplum içerisinde işaretlenmesine ve yoksul kalmalarına yol açar. 3) Yetenekleri ve motivasyonları sınırlı bazı bireyler piyasalara etkin bir şekilde katılamaz ve düşük bir gelir kazanırlar(Lampman,1965,524).

Yoksulluk verilerinden kimlerin yoksul olduğu incelenirse büyük çoğunluğun kendi kontrollerinin dışında gerçekleşen olaylar yüzünden yoksul oldukları anlaşılır. Örneğin, bazı çocukların yoksul olmasının nedeni yoksul hanelerde doğmalarıdır. Yoksul yetişkinlerin bir kısmı ise özürlü oldukları için veya yetim olarak büyüdükleri için yoksul olmuşlardır. Bazı yetişkinlerin ise çalıştıkları mesleğe-sektöre yönelik işgücü talebinin azalmasından veya geri kalmış bir bölgede bulunmalarından dolayı yoksul oldukları görülür.

Yoksulluk verileri incelendiğinde sosyal engellerin bazı insanların yoksul olarak seçilmesine yol açtığı görülür. Örneğin, işgücü ve ürün piyasalarında ırk ayrımı, cinsiyet ayrımı, din ayrımı, etnik ayrım bazı insanların yoksul kalmasına yol açar. Bu ayrımcılığa maruz kalanlar fırsatlara erişimleri az olduğu gibi, fırsatlarla ilgili bilgilere dahi zor ulaşırlar. Yoksulluk verileri incelendiğinde bazı insanların ise sınırlı yetenekleri ve motivasyonları olduğu için piyasalar tarafından yoksul olarak belirlendiği görülür. Ancak, yeteneklerin bir kısmının sonradan kazanıldığı veya çevre tarafından belirlendiği unutulmamalıdır.

Devletin yoksulluk ve işsizlik problemleriyle mücadele edebilmesi için bazı genel stratejileri bulunur. Bu stratejilerden birisi de toplam talebin arttırılmasıdır. Bu stratejide maliye ve para politikalarıyla çok yüksek büyüme oranlarına ve istihdama ulaşılmaya çalışılır. Bu strateji işsizlik ve yoksulluğun yetersiz işgücü talebinden ve yetersiz istihdam fırsatlarından kaynaklandığı varsayımı üzerine kuruludur. İkinci genel strateji ise sosyal yardımlardır. Bu strateji yoksullara ve işsizlere yardım için uygulanan en eski stratejidir. Son yıllarda bu strateji ile yapılan yardımların miktarları oldukça artmaktadır. Çünkü, günümüzde, yoksulluk ve işsizliğin nedeni olarak bireyler daha az kusurlu görülmektedir. Bu tür yardımlar arasında işsizlik yardımları, sağlık bakımı gibi yardımlar bulunur(Anderson,1967,74-75).

Devletin yoksulluk ve işsizlikle mücadelede uyguladığı genel stratejilerden üçüncüsü kapasite geliştirici yardımlardır. Sosyal yardımların aksine bu yardımlar ile yoksul ve işsizlerin kendi ayakları üzerinde durabilmeleri ve yeterli bir gelir kazanma kapasitesine ulaşabilmeleri amaçlanır. Bu yardımlar arasında bölgesel kalkınma, meslek eğitimi, temel eğitim gibi yardımlar bulunur. Devletin uyguladığı dördüncü genel strateji ise farklı gruplar arasında fırsat eşitliğinin geliştirilmesidir. Bu strateji ile farklı gruplar arasında ayrımcılığa yol açan sosyal engellerin kaldırılması ve fırsat eşitliğinin gelişmesi için çalışılır. Bu dört genel stratejinin yalnızca birinin kullanılması yeterli olmaz, yoksullukla mücadele için hepsinin kullanılması gerekir(Anderson,1967,75).

Kalkınma hedefi olarak büyüme hedefinin belirlenmesi yeterli bir hedef değildir. Çoğu gelişmekte olan ülkede yüksek büyüme oranlarına ulaşılmasına rağmen çok yüksek yoksulluk ve eşitsizlik görülmektedir. Gelişmekte olan ülkeler tarafından en sık uygulanan strateji yüksek büyüme ve "trickle-down" stratejisidir. Yüksek büyüme sonucunda gelir arttıkça gelir dağılımının en üst basamaklarında bulunan gruplar daha da zenginleşir. Böylece, gelir dağılımı bozulmaya başlar. Bu süreç belirli bir süre devam ettikten sonra en yoksul kesimler de artan milli gelirden pay almaya başlarlar. Böylece, gelir dağılımı düzelmeye başlar. Bu tür etkilere "trickle-down" denilmekte-

dir. Yani, kalkınma sürecinde artan milli gelirin eninde sonunda yoksul kesimlere de faydası olacağı varsayılmaktadır. Bu yüzden bu stratejiyi uygulayan ülkeler yüksek büyüme hedefleri belirler ve bu hedeflere ulaşılması için büyük çabalar sarfederler. Yoksullukla mücadele görevi ise büyüme hedeflerini gerçekleştiren devletlere bırakılır. Ya da devlet tarafından bir yeniden dağıtım yapılmadan "trickle-down" mekanizmasıyla yüksek büyümenin yoksulların da yaşam standartlarını yükseltmesi beklenir. Ancak, bu stratejinin başarılı olmadığı görülmüştür. Birincisi, genellikle devletler yeniden dağıtım yapabilecek yeterli bilgiye ve yönetim kapasitesine sahip değildirler. İkincisi, yüksek büyüme stratejisinin yol açtığı eşitsizliğin yüksek büyüme oranlarının sürdürülebilmesi için gerekli olduğu düşünülür. Ancak, bu strateji artan bir gelir eşitsizliğine yol açtığı için en yoksul grupların gelirleri azalır ve yoksulluk artar(Stewart ve Streeten,1976,390-393).

Yoksullukla mücadelede "trickle-down" stratejisine alternatif olarak kaynakların en yoksul gruplara yeniden dağıtımını içeren yeniden dağıtım politikaları bulunur. Yeniden dağıtım politikalarının uygulanması sonucunda eşitsizliğin azalmasıyla en yoksul grupların göreceli pozisyonlarında daha çabuk yükselme gerçekleşir. "Trickle-down" stratejisi ile en yoksul grupların gelirlerinin artması ve eşitsizliğin azalması ise on yıllarca yıl sürmektedir. En radikal yeniden dağıtım politikaları arasında yoksullara varlık dağıtımının yapılması bulunur. Örneğin, toprak reformu, eğitim ve sağlık hizmetlerinde yoksul grupların erişiminin arttırılması gibi uygulamalar radikal politikalar arasında yer alır. Daha az radikal yeniden dağıtım politikaları arasında yüksek gelir gruplarına konulan vergilerin arttırılması ve toplanan vergi gelirleriyle daha yoksul gruplara yardım edilmesi bulunur. Üçüncü yol ise büyüme yoluyla yeniden dağıtımdır. Büyüme sürecinden daha çok yararlananlardan alınan gelirler yoksullara aktarılır. Örneğin, yoksul gruplara yatırım araçları sağlanabilir. Böylece, yoksulların tüketimlerinde geçici bir yükselmeden ziyade sürekli gelirlerinde artış sağlanır. Yeniden dağıtım politikalarının başarılı kabul edilebilmesi için büyüme oranının azalmaması gerekir(Stewart ve Streeten,1976,394-395).

4. Türkiye'de Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri , İstihdam, Hanehalkı Yoksulluk Oranı ve Gelir Eşitsizliği

2002-2009 yılları arasında ortalama aylık hanehalkı geliri, istihdam edilenlerin sayısı, hanehalkı yoksulluk oranları, yoksul fert sayıları ve gelir eşitsizliğini gösteren Gini katsayıları Tablo-6.1'de görülmektedir. Tablo-6.1 incelendiğinde 2002-2009 yılları arasında ortalama aylık hanehalkı gelirinde % 143 oranında artış olduğu görülmektedir. 2002 yılı başlangıç yılı olarak kabul edildiğinde, 2002-2009 yılları arasında gerçekleşen enflasyon oranı ise yaklaşık olarak % 94'tür. Ayrıca, 2002-2009 yılları arasında Gini katsayısında 0,05 puanlık, hanehalkı yoksulluk oranında ise 7,91 puanlık bir azalma gerçekleşmiştir. Yani, ortalama hanehalkı gelirinde reel bir artış görülürken, hanehalkı yoksulluk oranında ve yoksul fert sayılarında önemli bir azalma, gelir dağılımında ise küçük bir düzelme görülmektedir. Ancak, bu dönemde istihdam edilenlerin sayısı ise hemen hemen aynı kalmıştır.

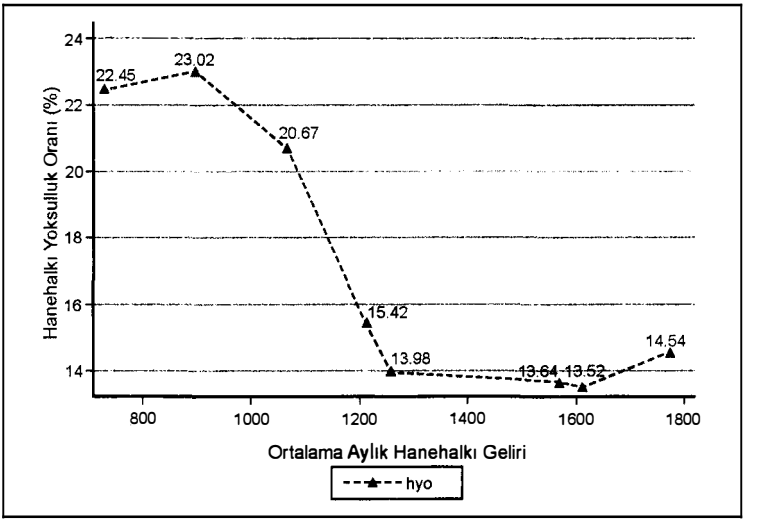
Tablo-6.1: Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri, İstihdam Edilenlerin Sayısı, Hanehalkı Yoksulluk Oranı ve Gelir Eşitsizliği (2002-2009)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri (TL)	729	897	1066	1214	1259	1569	1611	1774
İstihdam Edilenler (Bin Kişi)	21.354	21.147	19.632	20.067	20.423	20.738	21.194	21.277
Enflasyon Oranları (TÜFE'ye göre)	29,7	18,4	9,3	7,7	9,7	8,4	10,1	6,5
Gini Katsayıları	0,44	0,42	0,40	0,38	0,40	0,39	0,39	0,39
Hanehalkı Yoksulluk Oranı (%)	22,45	23,02	20,67	15,42	13,98	13,64	13,52	14,54
Yoksul (Gıda+Gıda Dışı) Fert Sayısı (Bin Kişi)	18.441	19.458	17.991	14.681	12.930	12.261	11.933	12.751

Kaynak: (TÜİK,2011). Bu tablodaki veriler TÜİK'in elektronik veri dağıtım sisteminden alınmıştır ve derlenmiştir.

Türkiye'de ortalama aylık hanehalkı geliri artarken hanehalkı yoksulluk oranının azaldığı Şekil-6.1'den görülmektedir. 2002 yılında hanehalkı yoksulluk oranı % 22,45'den, 2009 yılında % 14,54'e gerilemiştir. Yani, ortalama aylık hanehalkı geliri artarken, hanehalkı yoksulluk oranında 7,91 puanlık bir düşüş görülmektedir. Mutlak yoksulluktaki hızlı azalmaya rağmen, mutlak yoksulluk oranı hala çok yüksektir. 2002-2009 yılları arasında yoksulluk oranı yılda ortalama 1,13 puan azalmıştır.

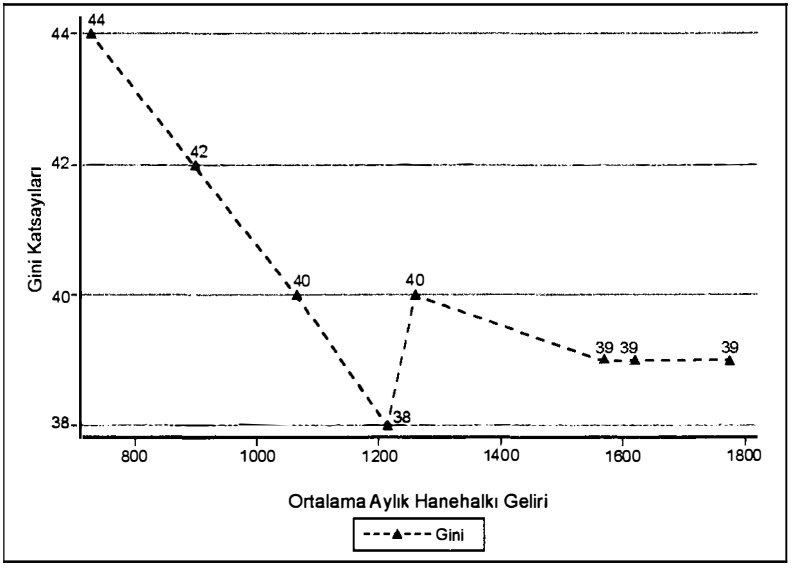
Şekil-6.1: Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri ve Hanehalkı Yoksulluk Oranı (2002-2009)



Ayrıca, Türkiye'de ortalama aylık hanehalkı geliri artarken Gini katsayısının azaldığı Şekil-6.2'den görülmektedir. 2002 yılında Gini katsayısı 0,44'den, 2009 yılında 0,39'a gerilemiştir. Yani, ortalama aylık hanehalkı geliri artarken, Gini katsayısında 0,05 puan-

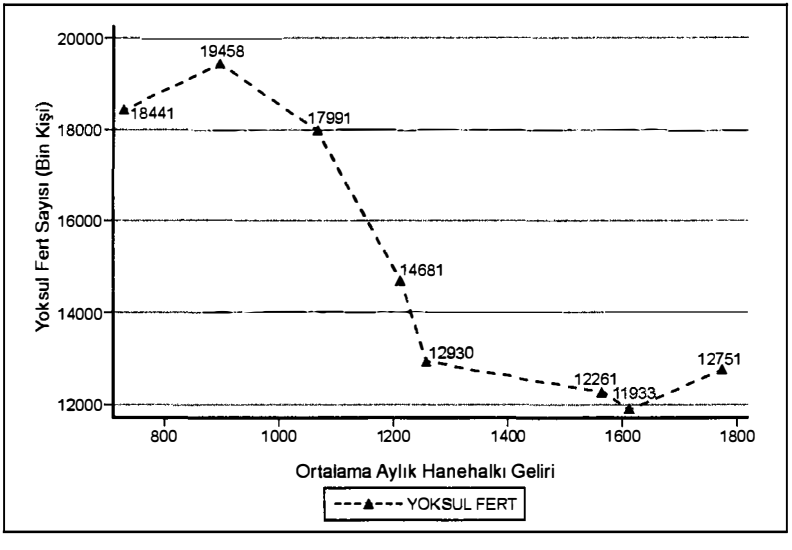
lık bir düşüş görülmektedir. Gelir dağılımındaki bu düzelmeye rağmen Türkiye'de gelir eşitsizliği hala çok yüksektir. Uluslararası Finans Kuruluşlarının yaptıkları sıralamalarda Türkiye gelir eşitsizliği yüksek ülkeler grubunda yer almaktadır.

Şekil-6.2: Ortalama Aylık Hanehallkı Geliri ve Gini Katsayıları (2002-2009)



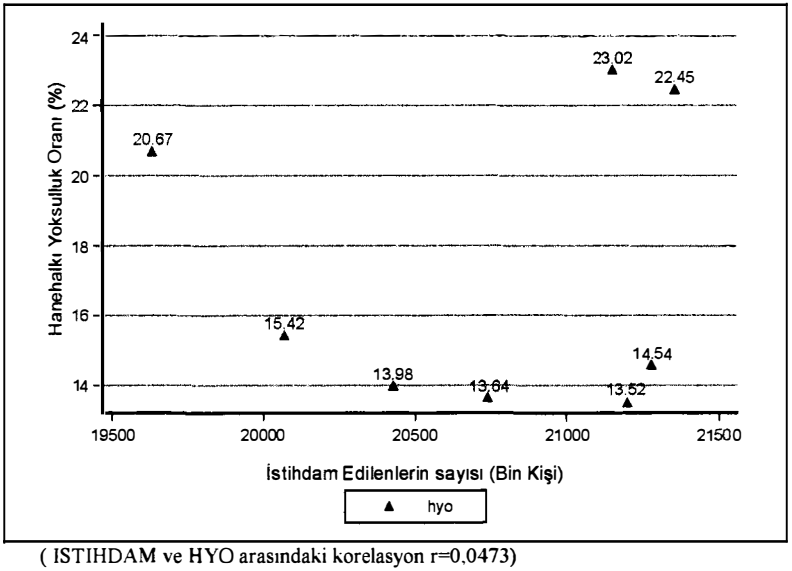
Türkiye'de ortalama aylık hanehalkı geliri artarken yoksul fert sayılarının da azaldığı Şekil-6.3'ten görülmektedir. 2002 yılında yoksul fert sayısı 18.441.000'den, 2009 yılında 12.751.000'e gerilemiştir. Yani, ortalama aylık hanehalkı geliri artarken, yoksul fert sayısında 5.690.000 bir düşüş görülmektedir. 2002-2009 yılları arasında yoksul fert sayısı yılda ortalama 812.860 kişi azalmıştır.

Şekil-6.3: Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri ve Yoksul Fert Sayıları (2002-2009)



Türkiye'de 2002-2009 yılları arasında istihdam edilenlerin sayısı ile hanehalkı yoksulluk oranı arasındaki ilişki Şekil-6.4'ten görülmektedir. İki değişken arasındaki ilişkiyi gösteren korelayon katsayısı r= 0,0473 olarak tahmin edilmiştir. İki değişken arasındaki ilişkinin çok küçük ve zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir. Ancak, 2002 ve 2003 yıllarına ait veriler ihmal edildiğinde istihdam edilenlerin sayısı ile hanehalkı yoksulluk oranı arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon katsayısı r= - 0,8514 olarak tahmin edilmiştir. Bu durumda iki değişken arasında kuvvetli ve negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Yani, 2002 ve 2003 yılına ait veriler göz önünde bulundurulmadığında, 2004-2009 yılları arasında istihdam edilenlerin sayısı artarken yoksulluk oranı azalmıştır.

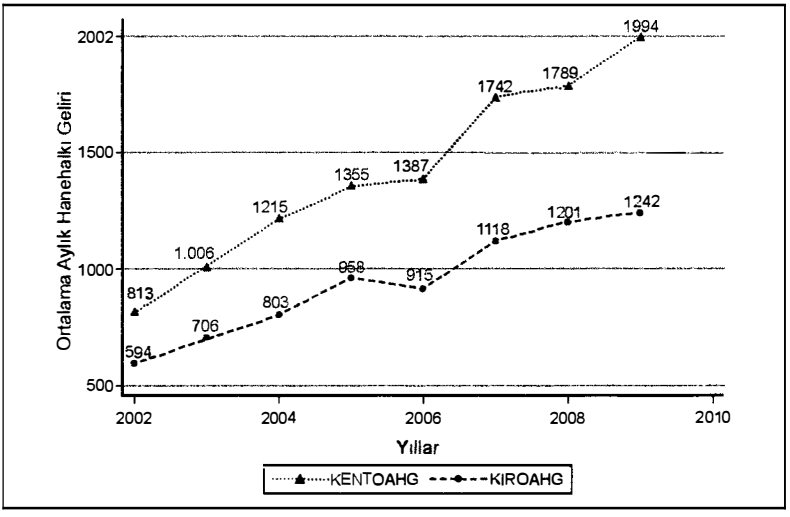
Şekil-6.4: İstihdam Edilenlerin Sayısı ve Hanehalkı Yoksulluk Oranı (2002-2009)



(ISTIHDAM ve HYO arasındaki korelasyon r=0,0473)

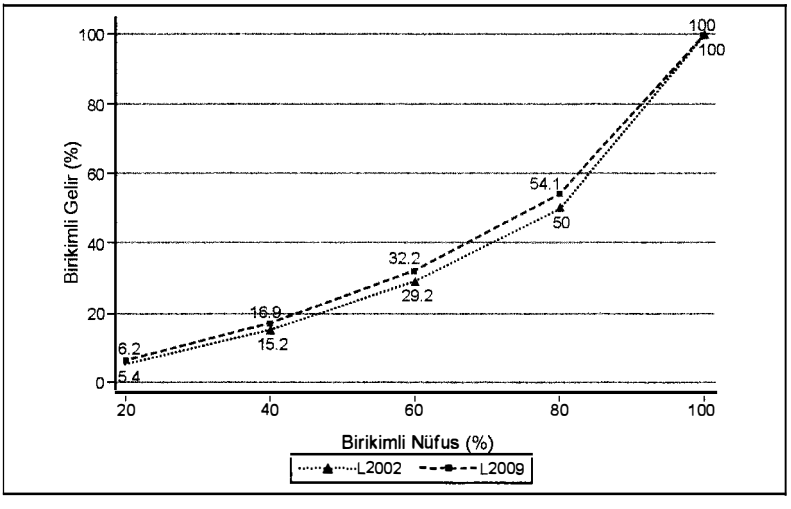
2002-2009 yılları arasında kentsel bölgelerde ortalama aylık hanehalkı gelirinin kırsal bölgelerden daha hızlı arttığı Şekil-6.5'ten görülmektedir. Bu dönemde kentsel ve kırsal bölgeler arasında ortalama hanehalkı gelir makası 1,37'den, 1,61'e yükselmiştir. Türkiye'de kentsel bölgeler ile kırsal bölgeler arasındaki gelir makasından dolayı kırsal bölgelerde hanehalkı yoksulluk oranı kentsel bölgelerden 3-4 kat daha yüksektir.

Şekil-6.5: Kentsel ve Kırsal Bölgelerde Ortalama Aylık Hanehalkı Gelirleri (2002-2009)



2002-2009 yılları arasında Türkiye'de gelir dağılımındaki düzelmenin daha iyi görülebilmesi için Şekil-6.6'da 2002 ve 2009 yıllarına ait Lorenz eğrilerinin grafikleri bulunmaktadır. Şekilden görüldüğü gibi 2009 yılına ait Lorenz eğrisi her noktada bir kesişme olmadan 2002 yılına ait Lorenz eğrisinden daha yukarıda bulunmaktadır. Yani, Türkiye'de Lorenz eğrisi her noktada yukarıya doğru kaymıştır. Bu yüzden, şekilden de görüldüğü gibi 2009 yılına ait gelir dağılımı 2002 yılındaki gelir dağılımından daha iyidir. Türkiye'de ortalama hanehalkı geliri artarken, gelir dağılımı eşitsizliği de azalmaktadır. Ancak, şekilden de görüldüğü gibi Lorenz eğrisindeki yukarıya doğru hareket oldukça küçüktür. Yani, ortalama hanehalkı gelirinde önemli bir artış görülürken, gelir dağılımındaki düzelme çok küçüktür ve yeterli değildir.

Şekil-6.6: 2002 ve 2009 Yıllarına Ait Lorenz Eğrileri



5. Türkiye'de Kentsel Bölgelerde Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri, İstihdam, Hanehalkı Yoksulluk Oranı ve Gelir Eşitsizliği

2002-2009 yılları arasında kentsel bölgelerde ortalama aylık hanehalkı gelirleri, istihdam edilenlerin sayısı, Gini Katsayıları, hanehalkı yoksulluk oranları ve yoksul fert sayıları Tablo-6.2'de görülmektedir. 2002-2009 yılları arasında ortalama aylık hanehalkı gelirinin kentsel bölgelerde % 145 oranında arttığı görülmektedir. 2002 yılı başlangıç yılı olarak kabul edildiğinde, 2002-2009 yılları arasında gerçekleşen enflasyon oranı ise yaklaşık olarak % 94'tür. 2002-2009 yılları arasında Gini katsayıları incelendiğinde kentsel bölgelerde 0,05 puanlık bir iyileşme gerçekleşmiştir. Aynı dönemde hanehalkı yoksulluk oranları incelendiğinde kentsel bölgelerde 10,76 puanlık gerileme, yoksul fert sayılarında ise 4.693.000 bir azalma gerçekleşmiştir. 2002-2009 yılları arasında istihdam edilenlerin sayısında ise 2.728.000 artış olduğu görülmektedir.

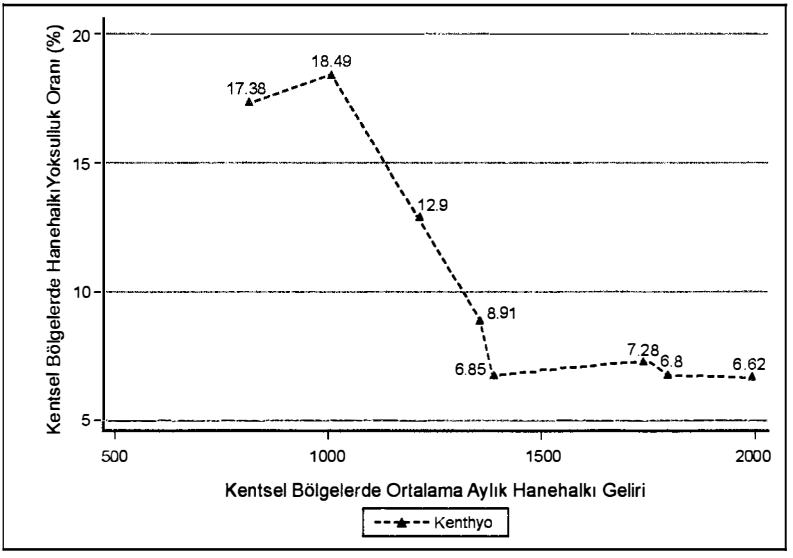
Tablo-6.2: Kentsel Bölgelerde Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri, İstihdam Edilenlerin Sayısı, Hanehalkı Yoksulluk Oranı ve Gelir Eşitsizliği (2002-2009)

KENT	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri (TL)	813	1006	1215	1355	1387	1742	1789	1994
İstihdam Edilenler (Bin Kişi)	11.111	11.287	12.501	13.126	13.518	13.764	14.010	13.839
Enflasyon Oranları (TÜFE'ye göre)	29,7	18,4	9,3	7,7	9,7	8,4	10,1	6,5
Gini Katsayıları	0,44	0,42	0,39	0,37	0,39	0,38	0,38	0,39
Hanehalkı Yoksulluk Oranı (%)	17,38	18,49	12,90	8,91	6,85	7,28	6,80	6,62
Yoksul (Gıda+Gıda Dışı) Fert Sayısı (Bin Kişi)	9.011	9.377	7.146	5.687	4.225	4.968	4.533	4.318

Kaynak: (TÜİK,2011). Bu tablodaki veriler TÜİK'in elektronik veri dağıtım sisteminden alınmıştır ve derlenmiştir.

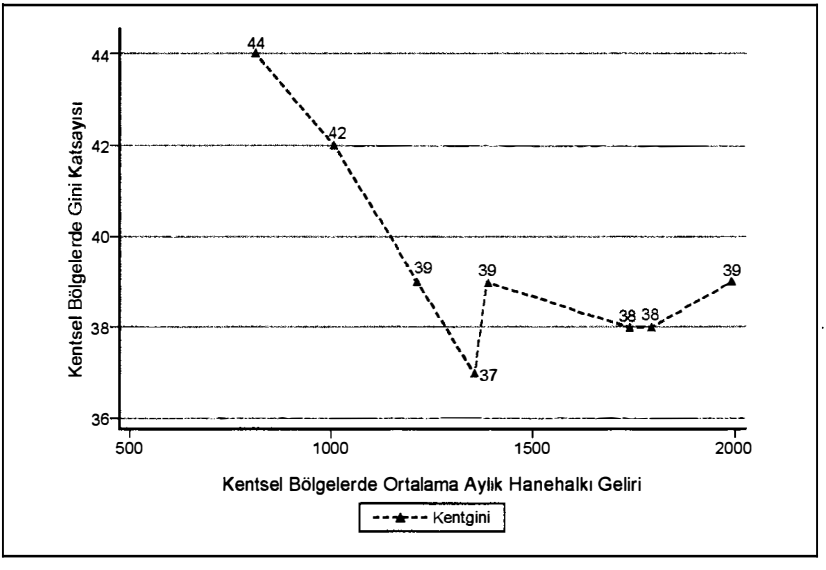
Kentsel bölgelerde ortalama aylık hanehalkı geliri artarken hanehalkı yoksulluk oranının azaldığı Şekil-6.7'den görülmektedir. 2002 yılında kentsel bölgelerde hanehalkı yoksulluk oranı % 17,38'den, 2009 yılında % 6,62'ye gerilemiştir. Yani, ortalama aylık hanehalkı geliri artarken, hanehalkı yoksulluk oranında 10,76 puanlık bir gerileme görülmektedir. 2002-2009 yılları arasında yoksulluk oranı yılda ortalama 1,54 puan azalmıştır.

Şekil-6.7: Kentsel Bölgelerde Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri ve Hanehalkı Yoksulluk Oranı (2002-2009)



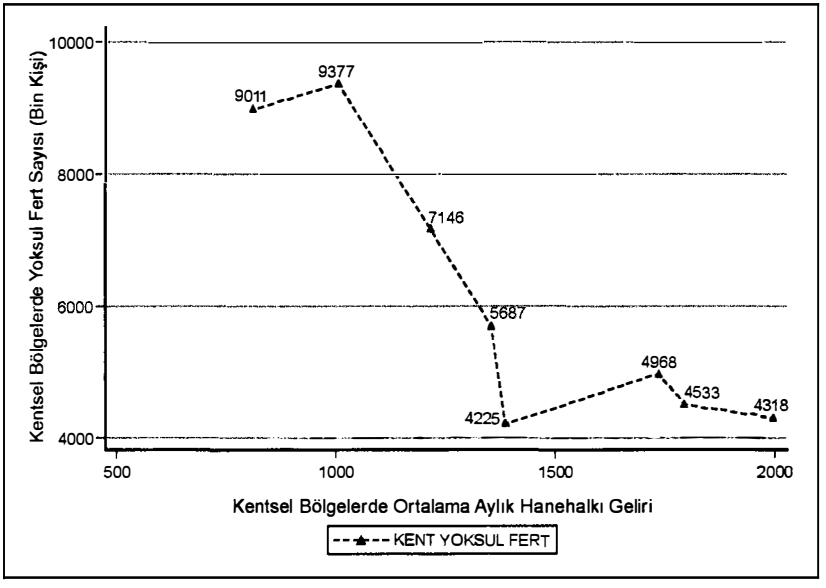
Ayrıca, kentsel bölgelerde ortalama aylık hanehalkı geliri artarken Gini katsayısının azaldığı Şekil-6.8'den görülmektedir. 2002 yılında Gini katsayısı 0,44'den, 2009 yılında 0,39'a gerilemiştir. Yani, ortalama aylık hanehalkı geliri artarken, Gini katsayısında 0,05 puanlık bir düşüş görülmektedir. Gelir dağılımındaki bu düzelmeye rağmen kentsel bölgelerde gelir eşitsizliği hala çok yüksektir.

Şekil-6.8: Kentsel Bölgelerde Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri ve Gini Katsayıları (2002-2009)



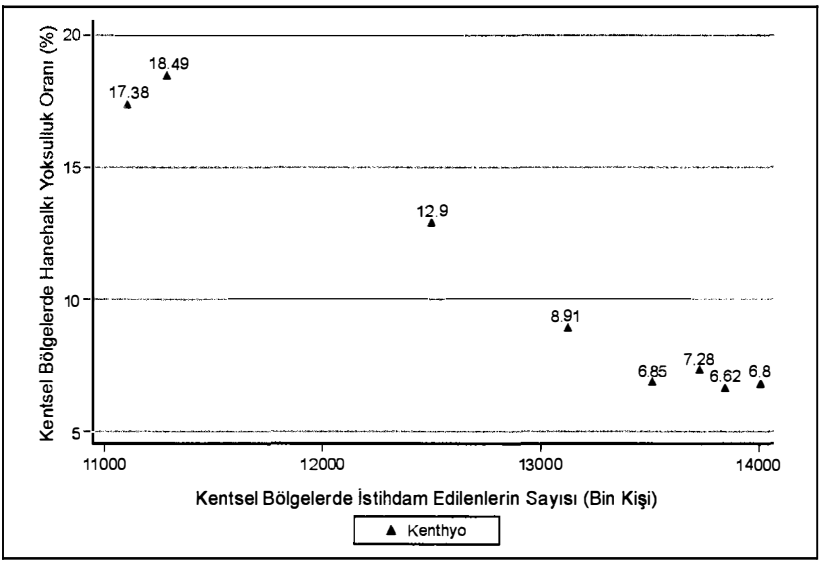
Kentsel bölgelerde ortalama aylık hanehalkı geliri artarken yoksul fert sayılarının da azaldığı Şekil-6.9'dan görülmektedir. 2002 yılında kentsel bölgelerde yoksul fert sayısı 9.011.000'den, 2009 yılında 4.318.000'e gerilemiştir. Yani, ortalama aylık hanehalkı geliri artarken, yoksul fert sayısında 4.693.000 bir gerileme görülmektedir. 2002-2009 yılları arasında kentsel bölgelerde yoksul fert sayısı yılda ortalama 670.430 kişi azalmıştır.

Şekil-6.9: Kentsel Bölgelerde Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri ve Yoksul Fert Sayıları (2002-2009)



2002-2009 yılları arasında kentsel bölgelerde istihdam edilenlerin sayısı ile hanehalkı yoksulluk oranı arasındaki ilişki Şekil-6.10'dan görülmektedir. 2002 yılında kentsel bölgelerde istihdam edilenlerin sayısı 11.111.000, hanehalkı yoksulluk oranı % 17,38 olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılında ise kentsel bölgelerde istihdam edilenlerin sayısı 13.839.000'e yükselirken, hanehalkı yoksulluk oranı % 6,62'ye gerilemiştir. İki değişken arasındaki ilişkiyi gösteren korelayon katsayısı r= - 0,9857 olarak tahmin edilmiştir. İki değişken arasında kuvvetli ve negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Yani, 2002-2009 yılları arasında kentsel bölgelerde istihdam edilenlerin sayısı artarken yoksulluk oranı azalmıştır.

Şekil-6.10: Kentsel Bölgelerde İstihdam Edilenlerin Sayısı ve Hanehalkı Yoksulluk Oranı (2002-2009)



(KENTISTIHDAM ve KENTHYO arasındaki korelasyon r= -0,9857)

6. Türkiye'de Kırsal Bölgelerde Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri, İstihdam, Hanehalkı Yoksulluk Oranı ve Gelir Eşitsizliği

2002-2009 yılları arasında kırsal bölgelerde ortalama aylık hanehalkı gelirleri, istihdam edilenlerin sayısı, Gini Katsayıları, hanehalkı yoksulluk oranları ve yoksul fert sayıları Tablo-6.3'de görülmektedir. 2002-2009 yılları arasında ortalama aylık hanehalkı gelirinin kırsal bölgelerde % 109 oranında arttığı görülmektedir. 2002 yılı başlangıç yılı olarak kabul edildiğinde, 2002-2009 yılları arasında gerçekleşen enflasyon oranı ise yaklaşık olarak % 94'tür. 2002-2009 yılları arasında Gini katsayıları incelendiğinde kırsal bölgelerde 0,06 puanlık bir iyileşme gerçekleşmiştir. Aynı dönemde hanehalkı yoksulluk oranları incelendiğinde kırsal bölgelerde 3,76 puanlık bir artış, yoksul fert sayılarında ise 997.000 bir azalma gerçekleşmiştir. Ancak, kırsal bölgelerde mutlak yoksulluk oranı ve yoksul fert sayısı çok yüksektir. 2002-2009 yılları arasında kırsal bölgelerde istihdam edilenlerin sayısında ise 2.805.000 bir azalma olduğu görülmektedir.

Kırsal bölgelerde ortalama aylık hanehalkı geliri ile hanehalkı yoksulluk oranı arasındaki ilişki Şekil-6.11'den görülmektedir. 2002 yılında kırsal bölgelerde hanehalkı yoksulluk oranı % 30,52'den, 2009 yılında % 34,28'e yükselmiştir. Ortalama aylık hanehalkı geliri artarken, hanehalkı yoksulluk oranında 3,76 puanlık bir yükselme görülmektedir. Birincisi, bu dönemde kırsal bölgelerde ortalama aylık hanehalkı gelirinde % 109 oranında artış olurken, enflasyon oranı ise % 94 olarak gerçekleşmiştir. Yani, bu dönemde fiyat artışlarından dolayı yoksulluk sınırlarında gerçekleşen maliyet artışının

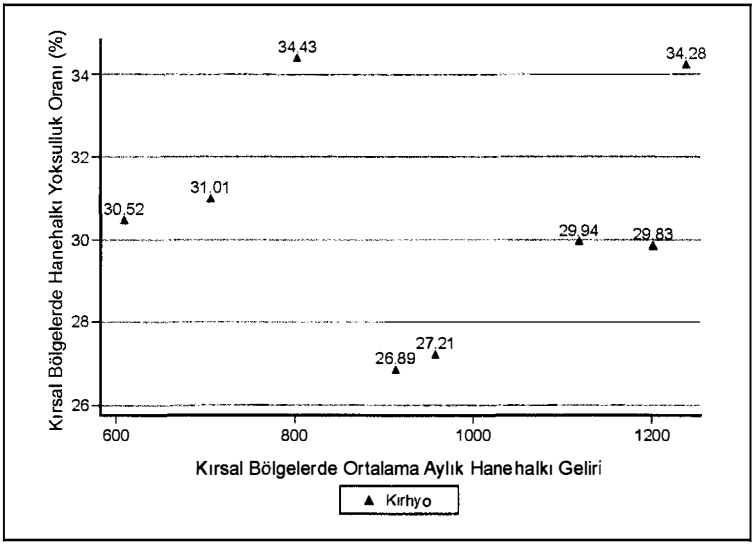
ortalama hanehalkı gelirinin büyüme oranından fazla olduğu tahmin edilmektedir. Bu yüzden, ortalama aylık hanehalkı gelirinde küçük de olsa bir reel artış olmasına rağmen, hızla artan yoksulluk sınırlarından dolayı hanehalkı yoksulluk oranında yükselme gerçekleşmiştir. İkinci bir neden olarak da kırsal bölgelerde yaşayan nüfusun azalması öne sürülebilir. Çünkü, kırsal bölgelerde hanehalkı yoksulluk oranı yükselirken, yoksul fert sayısının da azaldığı görülmektedir.

Tablo-6.3: Kentsel Bölgelerde Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri, İstihdam Edilenlerin Sayısı, Hanehalkı Yoksulluk Oranı ve Gelir Eşitsizliği (2002-2009)

KIR	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri (TL)	594	706	803	958	915	1118	1201	1242
İstihdam Edilenler (Bin Kişi)	10.243	9.860	7.131	6.940	6.905	6.973	7.184	7.438
Enflasyon Oranları (TÜFE'ye göre)	29,7	18,4	9,3	7,7	9,7	8,4	10,1	6,5
Gini Katsayıları	0,42	0,39	0,37	0,38	0,40	0,37	0,37	0,36
Hanehalkı Yoksulluk Oranı (%)	30,52	31,01	34,43	27,21	26,89	29,94	29,83	34,28
Yoksul (Gıda+Gıda Dışı) Fert Sayısı (Bin Kişi)	9.429	10.081	10.846	8.994	8.706	7.293	7.400	8.432

Kaynak: (TÜİK,2011). Bu tablodaki veriler TÜİK'in elektronik veri dağıtım sisteminden alınmıştır ve derlenmiştir.

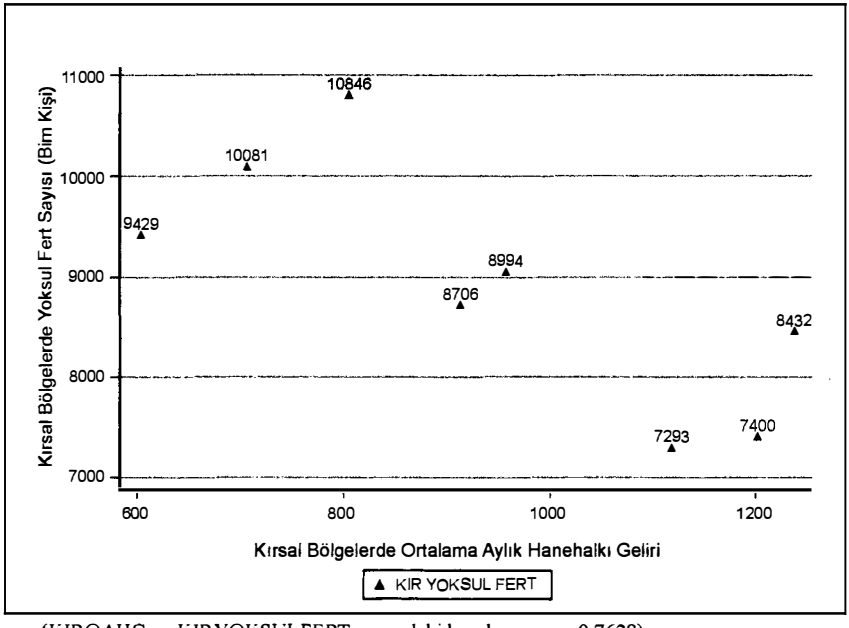
Şekil-6.11: Kırsal Bölgelerde Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri ve Hanehalkı Yoksulluk Oranı (2002-2009)



(KIROAHG ve KIRHYO arasındaki korelasyon r= 0,0508)

2002-2009 yılları arasında kırsal bölgelerde ortalama aylık hanehalkı geliri ile yoksul fert sayısındaki arasındaki ilişki Şekil-6.12'den görülmektedir. 2002 yılında kırsal bölgelerde ortalama aylık hanehalkı geliri artarken, yoksul fert sayısı 2002 yılında 9.429.000'den, 2009 yılında 8.432.000'e gerilemiştir. Bu dönemde, hanehalkı yoksulluk oranında bir yükselme görülürken, yoksul fert sayısında ise küçük bir azalma görülmektedir. Ayrıca, 2002-2009 yılları arasında kırsal bölgelerde istihdam edilenlerin sayısında da 2.805.000 bir azalma gerçekleşmiştir. Bunun kırsal bölgelerde yaşayan nüfusun azalmasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Kırsal bölgelerde ortalama aylık hanehalkı geliri ile yoksul fert sayısı arasındaki ilişkiyi gösteren korelayon katsayısı r= - 0,7628 olarak tahmin edilmiştir. İki değişken arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Yani, 2002-2009 yılları arasında kırsal bölgelerde ortalama aylık hanehalkı geliri artarken, yoksul fert sayısında küçük bir azalma gerçekleşmiştir.

Şekil-6.12: Kırsal Bölgelerde Ortalama Aylık Hanehalkı Geliri ve Yoksul Fert Sayıları (2002-2009)



(KIROAHG ve KIRYOKSULFERT arasındaki korelasyon r= -0,7628)

7. Sonuç ve Öneriler

Türkiye'de 2002-2009 yılları arasında ortalama aylık hanehalkı gelirinde önemli bir reel artış görülürken, hanehalkı yoksulluk oranı yılda ortalama 1,13 puan azalmıştır. Yoksulluk oranında yılda ortalama 1,13 puanlık bir azalma trendiyle Türkiye'de yoksulluk probleminin çözülmesinin 13 yıl daha süreceği tahmin edilmektedir. Yoksulluk oranı azaldıkça bu hızın yavaşlayacağı, hatta büyümenin yoksulluğu daha fazla azaltamayacağı bir duruma dönüşebileceği tahmin edilmektedir. Ancak, Türkiye'de yoksulluktaki azalmanın hala büyümeye duyarlı olduğu görülmektedir. Büyüme oranı ile

yoksulluktaki azalma arasındaki ilişki demografik değişimden, işgücüne katılma oranlarından, işgücü talebindeki değişmelerden, iç göçten ve sosyal yardım miktarlarından etkilenmektedir. Bazı grupların (örneğin, yaşlılar, özürlüler, okur-yazar olmayanlar. dağılmış aileler gibi) yoksulluk oranlarının ortalama gelirdeki artıştan etkilenmediği bilinmektedir.

2002-2009 yılları arasında kentsel bölgelerde hanehalkı yoksulluk oranları incelendiğinde 10,76 puanlık gerileme, yoksul fert sayılarında ise 4.693.000 bir azalma gerçekleşmiştir. Bu dönemde kentsel bölgelerde istihdam edilenlerin sayısında ise 2.728.000 artış olduğu görülmektedir. Kentsel bölgelerde hanehalkı yoksulluk oranı yılda ortalama 1,54 puan azalmıştır. Kırsal bölgelerde ise hanehalkı yoksulluk oranlarınında 3,76 puanlık bir artış, yoksul fert sayılarında ise 997.000 bir azalma gerçekleşmiştir. 2002-2009 yılları arasında kırsal bölgelerde istihdam edilenlerin sayısında ise 2.805.000 bir azalma olduğu görülmektedir. Bunun kırsal bölgelerde yaşayan nüfusun azalmasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Bu dönemde kentsel ve kırsal bölgeler arasında ortalama hanehalkı gelir makası 1,37'den, 1,61'e yükselmiştir. Türkiye'de kentsel bölgeler ile kırsal bölgeler arasındaki gelir makasından dolayı kırsal bölgelerde hanehalkı yoksulluk oranı kentsel bölgelerden 3-4 kat daha yüksektir. Türkiye'de büyüme kentsel bölgelerde daha fazla etkili olmaktadır, ayrıca bu durum kırsal bölgeler ile arasındaki gelir makasının açılmasına yol açmaktadır. Bu yüzden, kentsel bölgelerde yoksulluk oranları ve yoksul fert sayıları hızla azalırken, kırsal bölgelerde mutlak yoksulluk oranı ve yoksul fert sayısı çok yüksektir.

Türkiye'de kalkınma hedefi olarak büyüme oranı hedefinin belirlenmesi yeterli bir hedef değildir. Çoğu gelişmekte olan ülkede yüksek büyüme oranlarına ulaşılmasına rağmen çok yüksek yoksulluk ve gelir eşitsizliği görülmektedir. Yüksek büyüme oranlarının yoksulluğu ve gelir eşitsizliğini azaltması on yıllarca sürer. Fiyat istikrarı ve ekonomik büyüme hedefleriyle birlikte Türkiye'de yoksullukla mücadelede ulusal hedeflerin belirlenmesi gerekir. Türkiye'de bir ulusal yoksullukla mücadele stratejisinin belirlenmesi ülkenin yoksullukla mücadele performansını arttırır ve özellikle kırsal yoksulluğun daha hızlı bir şekilde azalmasını sağlar. Aksi takdirde, yoksul grupların gelirlerinin artması ve eşitsizliğin azalması çok daha uzun sürecektir.

Kaynaklar

Anderson, James E. (1967) : "Poverty, Unemployment, And Economic Development: The Search For A National Antipoverty Policy", *The Journal of Politics*, Vol. 29, No.1, pp. 70-93.

Blank, Rebecca M. (2003) : "Selecting Among Anti-Poverty Policies: Can An Economist Be Both Critical And Caring?", Review of Social Economy, 61:4, 447-469.

Lampman, Robert J. (1965) : "Approaches To The Reduction Of Poverty", *The American Economic Review*, Vol. 55, No. ½, pp. 521-539.

Stewart, Frances ; Streeten, Paul (1976) : "New Strategies For Development: Poverty, Income Distribution, And Growth", *Oxford Economic Papers*, Vol. 28, No. 3, pp. 381-405.

TÜİK (2010): Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, Erişim: http://www.tuik.gov.tr, Ziyaret Tarihi: Ocak-Şubat, 2011.

Akademisyen Kitabevi

AKADEMİSYEN KİTABEVİ

Halk Sokak No: 5/A Sıhhiye - Yenişehir/ ANKARA
Tel: 0312 431 16 33 • 0312 432 21 84

online satış
www.akademisyen.com